
BULETINUL

UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”

4 / 2022

PUBLICAȚIE ȘTIINȚIFICĂ CU PRESTIGIU RECUNOSCUT DIN DOMENIUL „ȘTIINȚE MILITARE, INFORMAȚII ȘI ORDINE PUBLICĂ” AL CONSILIULUI NAȚIONAL DE ATESTARE A TITLURILOR, DIPLOMELOR ȘI CERTIFICATELOR UNIVERSITARE, INDEXATĂ ÎN BAZELE DE DATE INTERNAȚIONALE CEEOL, GOOGLE SCHOLAR, INDEX COPERNICUS.

PUBLICAȚIE FONDATĂ ÎN ANUL 1937

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
BUCUREȘTI, 2022

© Sunt autorizate orice reproduceri fără perceperea taxelor aferente, cu condiția precizării sursei.

Responsabilitatea privind conținutul articolelor revine în totalitate autorilor.

Articolele revistei sunt supuse verificării procentului de similitudine prin sistemantiplagiat.ro.

Articolele publicate în Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”, ISSN 1584-1928, se regăsesc în integralitate – titlu, autor, abstract, conținut, bibliografie – și în varianta în limba engleză a revistei, ISSN 2284-936X
L 2284-936X

CONSILIUL EDITORIAL

Gl.fl.aer.dr. Eugen MAVRIȘ – Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

Gl.bg.prof.univ. Constantin Iulian VIZITIU – Academia Tehnică Militară „Ferdinand I”

Gl.bg.prof.univ.dr. Ghiță BÎRSAN – Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”

Cdor.conf.univ.dr. Marius ȘERBESZKI – Academia Forțelor Aeriene „Henri Coandă”

Cdor.conf.univ.dr.ing. Alecu TOMA – Academia Navală „Mircea cel Bătrân”

Col. (r) Ion ROCEANU – Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

Col.conf.univ.dr. Dragoș BĂRBIERU – Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

Col.prof.univ.dr.Valentin DRAGOMIRESCU – Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

Col.(r) prof.univ.dr. Constantin HLIHOR – Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir”

Lect.univ.dr. Florian BICHIR – Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

Carol Theodor PETERFY – Organizația pentru Interzicerea Armelor Chimice
(Laureat al Premiului Nobel pentru Pace în 2013)

Lect.univ.dr. Cris MATEI – Centrul pentru Relații Civil-Militare, SUA

Director Editură: Col. Marian ȘTEFAN

Redactor-șef: Laura MÎNDRICAN

Redactor-șef adjunct: Elitsa PETROVA – Universitatea Națională Militară „Vasil Levski”, Veliko Tarnovo, Bulgaria

Redactor executiv: Irina TUDORACHE

Secretar de redacție: Florica MINEA

Corectori: Carmen-Luminița IACOBESCU
Mariana ROȘCA

Tehnoredactare&Copertă: Andreea GÎRTONEA

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC

Cercetător Richard WARNES – RAND Europe

Dr. Jaromir MAREȘ – Universitatea de Apărare, Brno, Republica Cehă

Lect.univ.dr. Cris MATEI – Centrul pentru Relații Civil-Militare, SUA

Dr.conf.univ. Tengiz PKHALADZE – Institutul Georgian de Afaceri Publice, Georgia

Dr. Piotr GAWLICZEK – Universitatea „Cuiavian” din Wloclawek, Polonia

Conf.univ.dr. Piotr GROCHMALSKI – Universitatea „Nicolaus Copernicus” din Torun, Polonia

Conf.univ.dr. Paweł GOTOWIECKI – Universitatea de Afaceri și Antreprenoriat
din Ostrowiec Świętokrzyski, Polonia

Lt.gen.(r) dr. Anatol WOJTAN – Universitatea de Afaceri și Antreprenoriat din Ostrowiec Świętokrzyski, Polonia

Dr. Marcel HAKAKAL – Academia Forțelor Armate „General Milan Rastislav Štefánik”, Liptovský Mikuláš,
Republica Slovacă

Dr. Pavel OTRISAL – Universitatea de Apărare, Brno, Republica Cehă

Prof.univ.dr. Teodor FRUNZETI – Universitatea „Titu Maiorescu”

Col.prof.univ.dr. Cezar VASILESCU – Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
Conf.univ.dr. Iulian CHIFU – Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
Cdor.conf.univ.dr.ing. Alecu TOMA – Academia Navală „Mircea cel Bătrân”
Cdor.conf.univ.dr.ing. Filip NISTOR – Academia Navală „Mircea cel Bătrân”
Col.prof.univ.dr. Anton MIHAIL – Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
Dr. Lucian DUMITRESCU – Academia Română
Prof.univ.dr. Marian NĂSTASE – Academia de Studii Economice din București
CS II dr. Alexandra SARCINSCHI – Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
CS II dr. Cristina BOGZEANU – Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
Prof.univ.dr. Constantin IORDACHE – Universitatea „Spiru Haret”
Prof.univ.dr. Gheorghe ORZAN – Academia de Studii Economice din București
Prof.univ.dr. Gheorghe HURDUZEU – Academia de Studii Economice din București
CS II Sorin CRISTESCU – Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară din București
Conf.univ.dr.habil. Maria-Magdalena POPESCU – Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
Conf.univ.dr. Alba-Iulia Catrinel POPESCU – Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
Prof.univ.dr.habil. Nicoleta CRISTACHE – Universitatea Dunărea de Jos din Galați
Col.(r) prof.univ.dr. Gheorghe MINCULETE – Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu” Sibiu

REFERENȚI

Col.conf.univ.dr. Ștefan-Antonio DAN-ȘUTEU
Col.lect.univ.dr. Cristian ICHIMESCU
Col.prof.univ.dr. Marilena-Miorica MOROȘAN
Col.prof.univ.dr. Dănuț TURCU
Lt.col.conf.univ.dr. Ciprian IGNAT
Lt.col.conf.univ.dr. Marius PĂUNESCU
Conf.univ.dr. Mihaiela BUȘE
Conf.univ.dr. Sorina MARDAR
Lect.univ.dr. Sorin PITIC

CUPRINS

- 7** Oportunități de dezvoltare a profilului UE în domeniul capacităților de apărare. Fondul European de Apărare
Dr. Dragoș ILINCA
-
- 16** Operația întrunită – continuitatea unui instrument funcțional
Cpt.cdor.drd. Alexandru CUCINSCHI
Cdor. (r) prof.univ.dr. Ion CHIORCEA
-
- 23** Modul în care războiul dintre Rusia și Ucraina poate modifica ecosistemul de criminalitate cibernetică
Student doctorand Claudia-Alecsandra GABRIAN
-
- 31** Noi amenințări și vulnerabilități la adresa securității naționale în contextul conflictului din Ucraina
Lt.col.drd. Cezar-Cristian ALDEA
-
- 37** Preoții militari din Armata României. De lege lata și lege ferenda în dreptul românesc
Gen.-mr.(r) Florin MACIU
Lt. Armand MACIU
-
- 51** Respectarea drepturilor fundamentale ale omului în timpul și după războiul ruso-georgian
Mr.drd. Mădălina PREDA (DAVIDOIU)
-
- 57** Competitive intelligence și open source intelligence – instrumente utile pentru afaceri competitive
Asist.univ.dr. Raluca LUȚAI
Drd. Adina MIHĂESCU

65 Impactul roboticii și inteligenței artificiale asupra acțiunilor militare viitoare
Col.drd. Silviu-Iulian GIMIGA

76 Deficiențele armatei ruse în Operația „Z”
Student Caporal Denis-Georgian DINU

82 Stratagemele lui Hannibal
Prof.univ.dr.habil. Mădălina STRECHIE

OPORTUNITĂȚI DE DEZVOLTARE A PROFILULUI UE ÎN DOMENIUL CAPABILITĂȚILOR DE APĂRARE. FONDUL EUROPEAN DE APĂRARE

OPPORTUNITIES FOR DEVELOPMENT OF EU PROFILE IN THE FIELD OF DEFENCE CAPABILITIES. EUROPEAN DEFENCE FUND

Dr. Dragoș ILINCA*

Articolul de față aduce în atenție una dintre principalele evoluții înregistrate în contextul cooperării europene în domeniul apărării, vizând crearea Fondului European de Apărare (EDF). Gândit ca o inițiativă, menită să contribuie la susținerea financiară a proiectelor de cooperare în domeniul dezvoltării capabilităților și cercetării de apărare, EDF reprezintă o inovație care a început să funcționeze din 2021, oferind perspective suplimentare de consolidare a Politicii de Securitate și Apărare Comune. Deși este o inițiativă nouă, intrarea în funcțiune a Fondului European de Apărare a fost devansată de o etapă pregătitoare, în care au fost definite cadrul procedural și mecanismele necesare funcționării noului instrument. Pe aceste coordonate, analiza dezvoltată la nivelul articolului vine să aprofundeze teza privind impactul pozitiv al EDF pentru sustenabilitatea cooperării europene în domeniul apărării. Valoarea strategică a noului instrument pentru integrarea problematicilor privind dezvoltarea de capabilități și cercetarea reprezintă o altă direcție aprofundată în cadrul articolului. Nu în ultimul rând, rolul economic al EDF beneficiază de o evaluare atentă în cadrul acestui studiu, din perspectiva modalității de raportare a entităților de profil de pe teritoriul UE, reflectat în creșterea participării acestora în procesul de promovare a proiectelor de cooperare.

This article brings to attention one of the main developments recorded in the context of European defence cooperation, namely the establishment of the European Defence Fund (EDF). Conceived as an initiative aimed at contributing to the financial support of cooperation projects in the fields of capability development and defence research, the EDF represents an innovation that began to operate starting with 2021, offering additional perspectives for strengthening the Common Security and Defence Policy. Although it is a new initiative, the European Defence Fund was preceded by preparatory measures in which the necessary procedural framework and mechanisms were defined. From this perspective, the analysis developed in this article deepens the thesis regarding the positive impact of EDF for the sustainability of European cooperation in the field of defence. The strategic value of the new tool for integrating capability development and research aspects is another direction explored in the article. Last but not least, the economic role of EDF benefits of special attention in this study, from the perspective of the way in which various entities from the EU territory perceived EDF, being reflected mainly in the increase of their participation in the drafting projects and participating in competition.

Cuvinte-cheie: PSAC; EUGS; EDF; PADR; UE; EDA; EDIDP; tehnologii disruptive; capabilități de apărare; NATO.

Keywords: CSDP; EUGS; EDF; PADR; EU; EDA; EDIDP; disruptive technologies; defence capabilities; NATO.

Decizia de creare a Fondului European de Apărare se plasează în contextul demersurilor inițiate de Comisia Europeană în susținerea obiectivelor asumate de statele membre prin intermediul Strategiei Globale de Securitate a

Uniunii Europene (EUGS). Adoptată în iunie 2016 la nivelul Consiliului European, aceasta a reprezentat un moment de răscruce în evoluția cooperării europene în domeniul securității și apărării, care va dobândi, astfel, un profil mult mai bine conturat în ansamblul politicilor UE. Perspectiva avansată prin intermediul EUGS a vizat acordarea unei atenții particulare modului în care interacțiunea dintre statele membre pe dimensiunea de apărare poate contribui la consolidarea rolului UE de actor global, în contextul internațional de securitate.

**Institutul pentru Studii Politice de Apărare
și Istorie Militară al Ministerului Apărării
Naționale
e-mail: dilinca@yahoo.com*

Pe aceste coordonate, problematica dezvoltării de capacități a reprezentat unul dintre principalele subiecte abordate la nivelul Strategiei, cu accent pe dezvoltarea unui spectru complet de capacități care să răspundă obiectivelor și nivelului de ambiție asumat de UE (răspunsul la crize, consolidarea capacităților statelor partenere, protecția Uniunii și a cetățenilor). În acest sens, a fost abordată cu prioritate maniera în care se putea optimiza cooperarea dintre statele membre pentru a putea depăși deficiențele identificate, timp de mai bine de un deceniu, în dezvoltarea acestui palier, încadrat instituțional sub auspiciile Politicii Europene de Securitate și Apărare (PESA), iar, din 2016, în contextul Politicii de Securitate și Apărare Comună (PSAC), aceasta din urmă creată prin Tratatul de la Lisabona.

Coordonatele cooperării europene în domeniul apărării

În cadrul acestei evoluții, principalele momente în definirea priorităților de capacități au fost strâns legate de deciziile politice vizând obiectivele cooperării europene în domeniul securității și apărării. Astfel, cu prilejul Consiliului European de la Helsinki (10-11 decembrie 1999), a fost adoptat primul Obiectiv Global al UE (HLG 2003). Acesta viza crearea, până în 2003, a unei Forțe de Reacție Rapidă, dislocabilă în termen de 60 de zile, cu un efectiv de 50-60.000 de oameni, având potențialul de a fi susținută în teatru până la un an. În acest context, a fost inițiat un proces de analiză, declinat prin derularea unor conferințe anuale de angajament, în care statele membre urmau să ofere contribuții în vederea îndeplinirii obiectivului adoptat la Helsinki. În urma primei conferințe, desfășurată în noiembrie 2000, au fost identificate o serie de deficiențe de capacități din domenii precum: transport strategic și tactic; sustenabilitatea forțelor și susținere logistică (alimentare în aer); capacitate de angajament a forțelor (inclusiv armament de precizie); capacitate de autosusținere și elemente de infrastructură în teatru (elicoptere de salvare) și capacități de comandă, control, comunicații, computere, informații, supraveghere și cercetare (Parlamentul European 2006, 10). Inventarul deficiențelor a fost abordat în mod particular prin lansarea unei noi inițiative, conform deciziei Consiliului European, din decembrie 2001, de la Laeken. Cunoscută sub

numele de Planul European de Acțiune pentru Dezvoltarea Capabilităților (ECAP), aceasta avea să reprezinte prima formulă de planificare în domeniul apărării, dezvoltată la nivelul UE (Comisia Europeană 2001).

Din 2003, consolidarea contribuțiilor statelor membre și lansarea primelor operații militare ale UE în Balcani (Bosnia și Herțegovina, Macedonia de Nord) au determinat revizuirea inventarului de capacități necesare în cadrul a 15 zone prioritare. Ulterior, activitatea de planificare, derulată sub egida ECAP, va fi preluată de Agenția Europeană pentru Apărare (EDA), creată în iulie 2004 (Joint Action 2004/551/CFSP). Aproape simultan cu aceste evoluții, Consiliul Afaceri Generale și Relații Externe din 17 mai 2004 a aprobat lansarea unui nou Obiectiv Global (Headline Goal 2010), centrat pe îmbunătățirea capacității de reacție rapidă, în special prin crearea unor structuri de tip Grup de luptă. Noul obiectiv va fi andosat de Consiliul European din 17-18 iunie 2004 (Consiliul European 2004), implicațiile acestuia la nivelul capacităților vizând, cu precădere, consolidarea aspectelor de interoperabilitate, viteza de dislocare și sustenabilitate. Reperele esențiale, stabilite prin Conceptul Grupurilor de Luptă, vizau nivelul de 1.500 de militari, susținerea în teatru între 30 și 120 de zile și viteza de dislocare de 5-10 zile de la adoptarea deciziei de lansare a unei operații cu recurs la Grupurile de luptă (Consiliul UE 2016).

Din această perspectivă, procesul de planificare în domeniul apărării se va raporta la cele două obiective adoptate de UE. La 8 iulie 2008, EDA a lansat primul Plan de dezvoltare a capacităților (CDP). La nivelul acestuia, au fost abordate cerințele de capacități generate de HLG 2003, respectiv HLG 2010, în conexiune cu evoluția mediului de securitate și cu tendințele tehnologice și industriale din domeniul apărării. Din această perspectivă, CDP devenea principalul element de orientare a procesului de dezvoltare a capacităților de apărare la nivel european. Totodată, CDP reprezenta un instrument de planificare, menit să asigure reperele pentru statele membre, prioritățile avansate în cadrul acestora fiind evaluate periodic (la fiecare 4 ani). Primul plan a avansat un set de 12 acțiuni/priorități vizând dezvoltarea capacităților de tipul dispozitive mobile pentru apărare aeriană; rețele de calculatoare pentru operații; combaterea minelor în perimetrele litorale; implicațiile militare

ale abordării cuprinzătoare; intelligence militar și cultural; ISTAR; sprijin medical; CBRN; sprijin logistic; C-IED; elicoptere; capacități bazate pe rețea (Agenția Europeană de Apărare 2008).

O direcție distinctă viza necesitatea ca statele membre să-și dezvolte capacitățile tehnologice și industriale pentru susținerea procesului de dezvoltare a capacităților, paradigma conceptuală asociată acestui palier fiind centrată, de asemenea, pe ideea de aprofundare a cooperării. Avantajele unei astfel de abordări se regăseau într-o gamă largă de domenii, incluzând eficiența operațională, consolidarea interoperabilității, eficiență și încredere reciprocă (Uniunea Europeană 2016, 20). Cerința de bază era reprezentată de consolidarea investițiilor și de utilizarea adecvată a resurselor aflate la dispoziție pentru domeniul apărării. Această dimensiune era asociată credibilității UE, ca actor relevant în context internațional. Problema investițiilor în capacitățile de apărare a fost tratată inclusiv din perspectiva identificării unor priorități comune la nivelul statelor membre, care să susțină angajamentul extern al UE, cu relevanță la nivelul categoriilor de forțe, domeniului spațial și în ceea ce privește asigurarea capacităților strategice. Criteriile de raportare utilizate în cadrul EUGS, pentru a radiografa situația cooperării europene în domeniul securității și apărării, au vizat țintele agreeate la nivelul Agenției Europene de Apărare (Consiliul European 2017) în ceea ce privește: 20% achiziții în domeniul R&D/R&T; 35% achiziții comune; 2% din totalul cheltuielilor pentru apărare dedicate R&T; 20% proiecte comune europene pentru R&T.

Nivelul atins în îndeplinirea acestor ținte a fost abordat în cadrul EUGS ca insuficient. Soluțiile avansate au vizat, în esență, două paliere. În primul rând, era vorba despre consolidarea complementarității și sinergiei acționale dintre politicile de apărare promovate de statele membre, în mod particular vizând „adaptarea reciprocă a ciclurilor naționale de planificare și a procedurilor de dezvoltare a capacităților”. În același timp, era subliniată importanța fondurilor UE pentru stimularea cercetării și tehnologiilor, vizând cu precădere programele de tip cadru (Framework Program – FP), create în anii '80, la nivelul cărora se puteau finanța inițiative de cercetare cu aplicabilitate în domeniul securității și tehnologiilor cu dublă utilizare. Cu toate acestea,

programele cadru nu puteau fi utilizate pentru cercetare în domeniul apărării. La momentul adoptării Strategiei Globale a UE, era în funcțiune Programul cadru FP8 (2013-2020), cunoscut și sub denumirea de „Horizon Europe 2020”, cu un buget de 74,8 miliarde de euro (Parlamentul European 2017, 22).

Pornind de la realitățile proceselor derulate în domeniul dezvoltării de capacități și al progreselor relativ modeste în domeniul cercetării, cu aplicabilitate pe dimensiunea de securitate și apărare, la 14 septembrie 2016, președintele Comisiei Europene, Jean-Claude Juncker, proiecta, prin discursul tradițional privind „Starea Uniunii”, o viziune ambițioasă privind implementarea Strategiei Globale. Premisa demersului său viza credibilitatea UE în domeniul militar, subliniind, totodată, impactul financiar și economic major al cooperării europene pe această dimensiune, care ar permite accelerarea procesului de dezvoltare a capacităților relevante în context european (Juncker 2016). Astfel, anunța crearea unui Fond European pentru Apărare, menit să stimuleze acest sector și să asigure o mai bună corelație între sectorul industrial și progresul tehnologic, cu accent particular pe capacitatea de inovare.

De la viziune la practică

În contextul creat prin adoptarea Strategiei Globale, demersurile de consolidare a cooperării europene în domeniul apărării s-au intensificat în a doua jumătate a anului 2016. Succesiunea acțiunilor de implementare a noii viziuni asupra rolului UE avea să sporească semnificativ prin adoptarea unui pachet de inițiative, cu aplicabilitate în zona apărării, care includea, în esență, trei componente. Prima a vizat Planul de implementare a EUGS (adoptat la nivelul Consiliului UE la 14 noiembrie 2016), prin care orientările strategice erau transpuse în direcții de acțiune practice. Acest demers s-a înscris în logica diviziunii muncii în dezvoltarea profilului UE pe dimensiunea de securitate și apărare, concentrându-se pe aspectele politico-militare, asociate celor trei piloni ai Nivelului de ambiție asumat prin EUGS (Consiliul European 2016b). A doua componentă a pachetului menționat a vizat implementarea Declarației privind cooperarea UE-NATO, semnată, la 8 iulie 2016, la Varșovia. Elementul central al acesteia viza trecerea la un nivel superior de interacțiune

între cele două organizații prin adoptarea unei platforme practice de cooperare¹.

Cea de-a treia componentă a reprezentat o premieră pentru modul în care dezvoltarea dimensiunii de securitate și apărare a evoluat în ultimele două decenii de funcționare. Astfel, pentru prima dată Comisia Europeană s-a implicat în acest proces prin abordarea unor aspecte cheie ale problematicii cooperării europene în domeniul apărării. Pe acest fond, contribuția Comisiei Europene s-a concretizat în Planul European de Acțiune în domeniul Apărării (EDAP), inițiativă care includea trei componente: Fondul European pentru Apărare; dezvoltarea investițiilor pe lanțul logistic în domeniul apărării; consolidarea pieței unice în domeniul apărării. În mod evident, demersul se înscria pe coordonatele avansate de EUGS și întărite de Președintele Comisiei cu două luni mai devreme. Din această perspectivă, crearea Fondului European pentru Apărare avea să răspundă preocupărilor legate de susținerea profilului UE în domeniul securității și apărării, cu accent preponderent pe dezvoltarea opțiunilor de finanțare. Astfel, propunerea Comisiei a vizat structurarea EDF pe două componente (ferestre) vizând capacitățile și cercetarea, ambele urmând să beneficieze de finanțare prin intermediul bugetului Uniunii Europene. Având în vedere tipologia bugetară multianuală utilizată la nivelul UE, data avansată pentru intrarea în funcțiune a noului instrument era 1 ianuarie 2021, acesta urmând să fie operațional pe întreaga durată a Cadrului financiar 2021-2027, de unde avea să beneficieze și de finanțare adecvată.

Scopul principal al „ferestrei de capacități” era acela de a finanța proiecte de cooperare între statele membre vizând dezvoltarea de capacități. Demersul răspundea nivelului insuficient de coordonare între statele membre în dezvoltarea de capacități, precum și dificultății de asigurare a resurselor financiare la nivel național. Din această perspectivă, EDF putea fi privit ca fiind un element suplimentar de sprijin pentru eforturile statelor

membre în domeniul capacităților. Propunerea de buget, avansată de Comisia Europeană, a fost de 5 miliarde de euro anual pentru fereastra de capacități. Acest nivel era apreciat ca fiind de natură să permită ținta agreată în context EDA vizând alocarea a 35% din cheltuielile naționale în domeniul apărării pentru programe cooperative, dezvoltate în context european (Comisia Europeană 2016, 9). În ceea ce privește „fereastra de cercetare”, propunerea Comisiei avea în vedere crearea oportunității de finanțare a proiectelor colaborative de cercetare, tehnologii și inovare dezvoltate complementar programelor existente până la acel moment. Nu se punea problema înlocuirii acestora, rolul EDF fiind acela de a stimula cercetarea în domeniul apărării, domeniu neabordat până la acel moment la nivel european. Anvelopa financiară asociată „ferestrei de cercetare”, conform propunerii Comisiei Europene, viza alocarea a 500 de milioane de euro anual, începând din 2021.

Cu prilejul Consiliului European din 15 decembrie 2016, propunerea Comisiei privind lansarea Fondului European pentru Apărare a fost andosată, fiind subliniată, de asemenea, necesitatea identificării unor modalități de implicare a Băncii Europene de Investiții în susținerea activităților de cercetare-dezvoltare în domeniul apărării. În același timp, se solicita Comisiei Europene inițierea procesului de pregătire a condițiilor necesare funcționării EDF (Consiliul European 2016a, 4). Ceea ce trebuie subliniat este faptul că lansarea EDF reprezenta o premieră absolută din perspectiva atât a funcționalității instituționale a acestuia, cât și a utilizării resurselor financiare ale bugetului UE pentru domeniul apărării. Din aceste considerente, s-a optat pentru valorificarea intervalului 2017-2020 în scopul pregătirii condițiilor necesare intrării în funcțiune a Fondului la momentul stabilit.

Principalele demersuri inițiate în susținerea acestui proces au vizat dezvoltarea unor instrumente pregătitoare prin care să se testeze fezabilitatea procedurilor de întocmire a proiectelor colaborative, precum și a parametrilor procesului competițional, în baza căruia urmau să fie acordate granturile de finanțare. Primii pași au fost inițiați pe dimensiunea de cercetare, Comisia Europeană lansând Acțiunea Pregătitoare pentru Cercetare în domeniul Apărării/PADR (2017-2020), cu un

¹ Prin intermediul Declarației, au fost avansate o serie de domenii care vor fi abordate la nivelul cooperării dintre cele două organizații, precum: reziliență, combaterea amenințărilor hibride, securitate cibernetică, capacități, industria de apărare, exerciții. Inventarul va fi completat doi ani mai târziu, prin semnarea, la 10 iulie 2018, la Varșovia, a unei noi Declarații UE-NATO.

buget de 90 de milioane de euro. Pe durata de funcționare a acestui instrument, au fost lansate 10 apeluri de proiecte în domenii precum: tehnologii disruptive; dominanța spectrului electromagnetic; sisteme autonome; protecția forței etc. În acest context, au fost finanțate 18 proiecte de cooperare, în care au fost angrenate peste 200 de entități din statele membre (sectorul privat, educație-cercetare, sectorul public). Tipologia utilizată pentru generarea proiectelor a vizat aprofundarea cooperării dintre statele membre prin structurarea acestora la nivelul unor consorții, alcătuite din cel puțin 3 entități, provenite din trei state membre. Responsabilitatea principală pentru stabilirea programului de lucru asociat PADR revenea Comisiei Europene, aceasta putând să delege implementarea unor alte structuri din cadrul UE. Această procedură va fi utilizată în relație cu Agenția Europeană pentru Apărare, care va prelua responsabilitatea centrală pentru implementarea PADR, în baza unui acord încheiat, la 31 mai 2017, cu structurile de specialitate ale Comisiei Europene.

Experiența PADR va fi continuată la un nivel superior în cadrul unui nou mecanism, creat la mijlocul anului 2018, sub forma Programului European pentru Dezvoltare Industrială în domeniul Apărării (EDIDP), care va integra dimensiunile de cercetare și dezvoltare de capacități. Acesta se dorea a fi o formulă integrată, menită să asigure tranziția *de facto* către Fondul European pentru Apărare. Prin urmare, perioada de funcționare a acestuia viza intervalul 2019-2020, pe parcursul căreia anvelopa financiară alocată din bugetul UE atinge valoarea de 500 de milioane de euro. În mare măsură, tipologia procedurală dezvoltată în cadrul PADR a fost menținută într-o gamă largă de subiecte, inclusiv în ceea ce privește sistemul de finanțare, elaborarea și promovarea proiectelor.

Din perspectiva domeniilor abordate, EDIDP a asigurat continuitatea cu agenda PADR, abordare absolut necesară derulării proiectelor care, în mare parte, presupuneau un interval temporal mai mare, de doi ani, pentru finalizare. În același timp, inventarul domeniilor abordate era structurat dintr-o perspectivă multidisciplinară mult mai bine conturată și, nu în ultimul rând, mai bine conectată la prioritățile stabilite prin CDP și la nivelul de ambiție, asumat prin EUGS. Din această perspectivă, se avea în vedere o gamă largă de domenii, printre care: sisteme autonome,

comunicații prin satelit, sisteme de navigație, sustenabilitate energetică, securitate maritimă și cibernetică, mobilitate militară, logistică, sprijin medical (EUR-Lex 2018, 1). Rezultatele celor doi ani de funcționare a EDIDP au vizat adoptarea a 44 de proiecte pentru finanțare, implicând peste 700 de entități de pe teritoriul UE. În același timp, este de subliniat faptul că 15 dintre proiectele menționate răspundeau angajamentelor asumate de statele membre, în contextul Cooperării Structurate Permanente, inițiativă activată², la sfârșitul anului 2017, în baza prevederilor Tratatului Uniunii Europene (Art.28A,E). Conform parametrilor stabiliți prin regulamentul de funcționare a EDIDP, proiectele elaborate în cadrul PESCO beneficiau de o rată de finanțare superioară.

Principii și funcționalități

Contribuția EDIDP la intrarea în funcțiune a EDF a fost extrem de importantă servind, practic, drept anticameră în care întregul set de proceduri și funcționalități au fost testate pentru a permite derularea facilă a interacțiunii atât dintre statele membre, cât și dintre structurile UE și actorii relevanți pentru implementare. Nu în ultimul rând, semnificația EDIDP se relevă și din perspectiva aportului acestuia la consolidarea culturii de cooperare între statele membre, cu aplicabilitate în domeniul apărării. Importanța proiectelor dezvoltate în cadrul EDIDP se va valida, în contextul funcționării EDF, mai ales în ceea ce privește interesul de participare a entităților din statele membre la competițiile asociate acestuia. Practic, gradul de atractivitate a participării la proiectele dezvoltate în context european, pe dimensiunea de apărare, avea să crească semnificativ, cel mai bun indicator în această direcție fiind reprezentat de numărul entităților implicate, aflat în permanentă creștere.

Pornind de la aceste realități, obiectivul central al EDF era de a contribui la consolidarea capacității

² La 13 noiembrie 2017, 25 de state membre au semnat Notificarea adresată Înaltului Reprezentant pentru Politica de Securitate și Afaceri Externe, prin care informau asupra deciziei de a activa prevederile Tratatului UE vizând Cooperarea Structurată Permanentă (PESCO). În baza acestui demers, la 11 decembrie 2017 Consiliul UE a adoptat Decizia de lansare a PESCO, inițiativa derulându-se în două etape 2018-2021, respectiv, 2021-2025, până la acest moment fiind dezvoltate 60 de proiecte de cooperare între statele participante.

de inovare, eficiență și competitivitate tehnologică a industriei europene de apărare. Subsecvent acestui obiectiv, prioritățile urmărite prin crearea EDF au vizat reducerea fragmentării europene în domeniul apărării, simultan cu maximizarea rezultatelor investițiilor pentru apărare la nivel economic și industrial. O direcție prioritară a fost reprezentată de creșterea implicării entităților mici și mijlocii în această cooperare, simultan cu dezvoltarea unui parteneriat funcțional cu industria europeană de apărare. În aceeași notă, se plasa și eliminarea decalajelor de ordin tehnologic atât la nivel european, cât și în raport cu alți actori internaționali, dimensiune asupra căreia Fondul European pentru Apărare venea să aducă un impuls suplimentar. Importantă în această ecuație era valoarea adăugată a acestui instrument pentru inventarul normativ și de inițiative existent la nivelul UE pe dimensiunea de apărare. Acesta includea atât setul de directive³ care reglementau piața europeană de profil, cât și inițiativele dezvoltate aproximativ în aceeași perioadă, sub egida PSAC.

Având în vedere aceste aspecte, rolul EDF poate fi considerat a fi unul de nișă, orientat către crearea de oportunități financiare pentru implementarea priorităților în cercetarea și dezvoltarea de capabilități prin abordări colaborative între statele membre. Cu toate acestea, trebuie precizat faptul că ambiția în ceea ce privește nivelul finanțării a scăzut, bugetul EDF suferind o reducere drastică față de propunerile inițiale, situație generată în contextul negocierilor privind Cadrul Financiar 2021-2027, precum și din nevoia de gestionare a reducerii implicațiilor generate de ieșirea Marii Britanii din UE. Astfel, anvelopa agreată pentru funcționarea EDF în perioada 2021-2027 a vizat 5,3 miliarde de euro, pentru dezvoltarea de capabilități, și 2,7 miliarde de euro, pentru cercetare (Comisia Europeană 2020, 2). Se cuvine a fi menționat, însă, că, pentru prima oară de la înființarea Uniunii Europene, bugetul acesteia va include alocări distincte pentru domeniul apărării, acestea vizând două componente, anume EDF și Mobilitatea Militară⁴. De precizat faptul că EDF

reprezintă un instrument menit să susțină financiar eforturile statelor membre, asigurând, practic, cofinanțarea în diferite procente a acțiunilor derulate în cadrul proiectelor de cooperare între statele membre, care pot face obiectul finanțării prin intermediul EDF (EUR-Lex 2021, 169-170). De asemenea, valoarea adăugată a EDF se validează și din perspectiva atenției acordate stimulării caracterului novator, în contextul apărării. Astfel, parametrii agreeți pentru funcționarea EDF vizează alocarea unui procent de 4-8 din totalul bugetului rezervat funcționării acestui instrument pentru proiectele din sfera tehnologiilor emergente și disruptive (EUR-Lex 2021, 162).

Din perspectiva parametrilor de funcționare a EDF, aceștia s-au menținut în mare măsură pe coordonatele modelului utilizat în cadrul EDIDP și PADR. Astfel, responsabilitatea principală pentru gestionarea Fondului aparține Comisiei Europene, activitatea curentă fiind coordonată prin intermediul unui Comitet de program care reunește structuri ale UE (Agenția Europeană de Apărare 2007), reprezentanți ai statelor membre. Comitetul de program este responsabil de elaborarea Planului de lucru anual, în cadrul căruia se regăsesc domeniile avute în vedere, în baza cărora vor fi promovate proiectele. Izvoarele de inspirație pentru elaborarea programului de lucru se regăsesc la nivelul priorităților agreeate de statele membre, în contextul mai larg al PSAC, după cum este cazul CDP, CARD, PESCO, precum și al celorlalte programe de cercetare și dezvoltare, derulate de Comisia Europeană pe dimensiunea de securitate. Domeniile stabilite prin intermediul Planului de lucru au relevanță multianuală, implementarea acestora vizând, în general, un interval de câțiva ani, ceea ce permite o mai bună planificare la nivelul resurselor statelor membre. Categoriile/domeniile avute în vedere și pe baza cărora sunt dezvoltate programele anuale vizează: sectorul medical (inclusiv CBRN și capacitatea de răspuns); superioritatea informațională; senzorii; securitatea cibernetică; spațiul; transformarea digitală; reziliența energetică – tranziția de mediu; materiale și componente; lupta aeriană; apărarea aeriană și balistică; capacitățile de luptă terestră; protecția forței și mobilitatea; capacitățile de luptă navale; războiul subacvatic; simulare și pregătire; tehnologiile disruptive; tehnologiile inovative de apărare (Comisia Europeană 2022a, 4).

³ În esență, era vorba despre Directiva 2009/43/EC vizând condițiile de transfer al produselor de apărare și Directiva 2009/81/EC vizând coordonarea procedurilor pentru acordarea de contracte în domeniul apărării.

⁴ Bugetul alocat Mobilității Militare se ridică la 1,7 miliarde de euro pentru intervalul 2021-2027.

Programul de lucru oferă cadrul general, în baza acestuia fiecare domeniu/categorie fiind detaliată în subiecte (topics), acestea fiind aprofundate în acțiuni. În cadrul acestei secvențialități, Comisia Europeană lansează apeluri de proiecte, structurate pe baza subiectelor. Condițiile de eligibilitate agreeate pentru funcționarea EDF vizează ca proiectele să fie promovate de consorții, alcătuite din cel puțin trei entități, provenite din cel puțin trei state membre. În cazul proiectelor vizând tehnologiile disruptive, consorțiile pot fi limitate doar la două entități din două state membre (EUR-Lex 2021, 165). Evaluarea proiectelor se face de Comisia Europeană, din perspectiva modului în care acestea răspund unui set de criterii, definite în raport cu obiectivele EDF și agreeate de statele membre la momentul lansării acestui instrument (EUR-Lex 2021, 166).

Sub aceste auspicii, la 30 iunie 2021 Comisia Europeană a lansat 23 de apeluri de proiecte, asociate categoriilor menționate, vizând aproximativ 40 de subiecte. Interesul entităților din statele membre s-a menținut pe tendința ascendentă, consemnată în urma derulării celor două cicluri EDIDP. Astfel, au fost transmise peste 140 de propuneri de proiecte, dintre care au fost selectate, pentru finanțare, un număr de 61, acoperind ambele dimensiuni ale EDF. Atractivitatea EDF este reflectată și prin numărul mare de entități implicate în elaborarea proiectelor, aproximativ 700 de companii, întreprinderi mici și mijlocii, universități, laboratoare de cercetare etc., din 26 de state membre, fiind implicate în cadrul consorțiilor care au promovat proiectele. Bugetul alocat primului an de funcționare a EDF a fost de 1,2 miliarde de euro (845 de milioane de euro, pentru dezvoltarea de capacități, și 322 de milioane de euro, pentru cercetare). Obiectivul vizând dezvoltarea profilului economic la nivelul Uniunii Europene s-a reflectat în creșterea ponderii întreprinderilor mici și mijlocii la nivelul proiectelor care au câștigat competiția, aproximativ 43% din totalul entităților implicate fiind de tip IMM. De asemenea, nivelul de absorbție de către segmentul IMM a fondurilor puse la dispoziție pentru EDF 2021 a reprezentat 18%. De asemenea, din perspectiva caracterului novator al proiectelor avansate, aproximativ 20% din fonduri au fost alocate proiectelor din domeniile tehnologii disruptive, materiale

novatoare și transformare digitală. Nu în ultimul rând, relevanța primului an de funcționare a EDF trebuie privită și din perspectiva racordării acestei inițiative la contextul general al inițiativelor dezvoltate sub egida PSAC. Astfel, se distinge conexiunea dintre EDF și PESCO, în cadrul căreia aproximativ 20% dintre proiectele care au fost selectate pentru finanțare sunt generate în contextul Cooperării Permanente Structurate (Comisia Europeană 2022b).

Din perspectiva celui de-al doilea an de funcționare, la 25 mai 2022 Comisia Europeană a adoptat Programul de lucru pentru anul 2022 bugetul asociat fiind de 926 de milioane de euro. În spiritul continuității cu demersurile derulate sub egida EDF 2021, apelurile de proiecte lansate în iunie 2022 au fost structurate pe aceleași categorii stabilite pentru funcționarea acestui instrument. Propunerile concrete de proiecte vor fi avansate de consorțiile alcătuite din entitățile de pe teritoriul statelor membre până la sfârșitul lunii noiembrie 2022.

Concluzii

În mod evident, crearea Fondului European pentru Apărare reprezintă una dintre principalele evoluții înregistrate în dezvoltarea profilului Uniunii Europene în domeniul apărării. De asemenea, dezvoltarea noului instrument corespunde unei etape de intensificare semnificativă a demersurilor practice, de consolidare a profilului european în ceea ce privește dezvoltarea capacităților de apărare și, subsecvent, a cercetării de profil. Din această perspectivă, este de subliniat rolul EDF de integrator al celor două dimensiuni, abordare care vine să asigure, totodată, o mai bună racordare a cooperării europene la evoluțiile tehnologice și la dezvoltarea caracterului novator al cercetării în domeniul apărării.

De asemenea, lansarea EDF vine pe un fond creat prin deciziile politice, asociate adoptării Obiectivelor Globale 2002 și 2010, răspunzând, totodată, nivelului de ambiție superior, promovat prin intermediul Strategiei Globale a Uniunii Europene. În această paradigmă, EDF reprezintă unul dintre răspunsurile căutate constant în ultimele două decenii, în ceea ce privește modalitățile de consolidare a bazei sustenabile a cooperării europene în domeniul apărării. Astfel, deși reprezintă o premieră, în ceea ce privește

posibilitatea utilizării bugetului UE pentru cofinanțarea programelor de cooperare, EDF se înscrie într-o tendință dezvoltată constant în ultimele decenii, având, ca punct inițial, Programele Cadru, coordonate de Comisia Europeană. În egală măsură, EDF oferă oportunități suplimentare de consolidare a abordării colaborative în domeniul apărării, matricea oferită prin intermediul planurilor anuale de lucru fiind primite cu interes din partea actorilor economici și industriali, tendință ilustrată de numărul consistent de entități participante la competițiile de proiecte. Din această perspectivă, funcționarea EDF poate fi privită ca un catalizator al cooperării intraeuropene, a cărei credibilitate este susținută prin sprijinul financiar pentru proiectele concrete.

Nu trebuie uitat, însă, faptul că EDF este un instrument nou în peisajul inițiativelor dezvoltate, în ultimii ani, sub egida PSAC. Din această perspectivă, bilanțul activităților derulate sub auspiciile sale nu poate fi decât unul preliminar. După derularea unui ciclu anual de funcționare, rezultatele înregistrate indică tranziția cu succes de la instrumentul interimar, reprezentat de EDIDP, la o formulă permanentă. În aceeași notă, integrarea EDF în ansamblul generat pe fondul implementării obiectivelor Tratatului de la Lisabona s-a realizat pe coordonate de continuitate, coerență și funcționalitate. Această concluzie se validează mai ales prin numărul consistent de proiecte PESCO agreeate pentru a fi finanțate prin intermediul EDF, tendință care va continua să se dezvolte în anii următori.

BIBLIOGRAFIE

- Agenția Europeană de Apărare. 2007. *EU Ministers Adopt Framework for Joint European Strategy in Defence R&T*.
- . 2008. *Notă-cadru – Planul de dezvoltare a capacităților*.
- Comisia Europeană. 2001. "Presidency Conclusions, European Council Meeting in Laeken, 14-15 decembrie 2001". https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_01_18.
- . 2016. "Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. European Defence Action Plan."
- . 2017. "Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Launching the European Defence Fund."
- . 2020. *Cadrul financiar multianual 2021-2027*.
- . 2022a. "Commission Implementing Decision on the financing of the European Defence Fund established by Regulation (EU) No 2021/697 of the European Parliament and the Council and the adoption of the work programme for 2022."
- . 2022b. *Results of the 2021 EDF Calls for Proposals*.
- Consiliul European. 2004. "Presidency Conclusions – Brussels, 17 and 18 June 2004." https://www.europarl.europa.eu/summits/pdf/bru0404_en.pdf.
- . 2016a. "European Council meeting (15 December 2016) – Conclusions." <https://www.consilium.europa.eu/media/21929/15-euco-conclusions-final.pdf>.
- . 2016b. "Implementation Plan on Security and Defence." https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_implementation_plan_st14392.en16_0.pdf.
- . 2016c. "Joint Declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization." <https://www.consilium.europa.eu/media/21481/nato-eu-declaration-8-july-en-final.pdf>.
- . 2017. "Notification on Permanent Structured Cooperation (PESCO) to the Council and to the high representative of the Union for foreign affairs and security policy." <https://www.consilium.europa.eu/media/31511/171113-pesco-notification.pdf>.
- Consiliul UE. 2016. "European Union Battlegroup Concept." <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11624-2014-EXT-1/en/pdf>.

- EUR-Lex. 2017. „Decizia (PESC) 2017/2315 a Consiliului din 11 decembrie 2017 de stabilire a cooperării structurate permanente (PESCO) și de adoptare a listei statelor membre participante.” <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A32017D2315>.
- 2018. „Regulamentul (UE) 2018/1092 al Parlamentului European și al Consiliului din 18 iulie 2018 de instituire a Programului european de dezvoltare industrială în domeniul apărării pentru sprijinirea competitivității și a capacității de inovare a industriei de apărare a Uniunii.” <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018R1092>.
- 2021. „Regulamentul (UE) 2021/697 al Parlamentului European și al Consiliului din 29 aprilie 2021 de instituire a Fondului european de apărare și de abrogare a Regulamentului (UE) 2018/1092.” <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:32021R0697>.
- Juncker, Jean-Claude. 2016. ”State of the Union Address 2016: Towards a better Europe – a Europe that protects, empowers and defends.”
- Parlamentul European. 2006. ”The European Security and Defence Policy: from the Helsinki Headline Goal to the EU Battlegroups.” https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/sede/dv/sede030909noteesdp_/sede030909noteesdp_en.pdf.
- 2017. *EU Framework Programmes for Research and Innovation*.
- Uniunea Europeană. 2016. *Strategia Globală de Securitate a Uniunii Europene*.

OPERAȚIA ÎNTRUNITĂ – CONTINUITATEA UNUI INSTRUMENT FUNCȚIONAL

JOINT OPERATIONS – THE CONTINUITY OF A FUNCTIONAL INSTRUMENT

Cpt.cdor.drd. Alexandru CUCINSCHI*
Cdor. (r) prof.univ.dr. Ion CHIORCEA**

Odată cu apariția noțiunii de multidomeniu, tuturor elementelor cărora, până în prezent, li se asocia noțiunea de întrunit, fie că era vorba despre bătălie, operație sau formațiune (în sensul de structură), li se asociază această nouă noțiune la modă, care se pare că tinde să înlocuiască mai vechea noțiune de întrunit. Totuși, apreciem că noțiunii de întrunit nu trebuie să i se știrbească nici din importanța pe care a avut-o până în prezent, în sensul de concept care a fost aplicat și s-a dovedit funcțional, modelând în mare măsură dezvoltarea instrumentului militar de putere, și nici din posibilele evoluții ale acestui concept, având în vedere baza solidă pe care, în prezent, pot considera că se află cei care au implementat un mod întrunit de operare. Astfel, în articolul de față ne propunem să expunem principalele raționamente care au condus la apariția și aplicarea acestui concept (întrunit) până în prezent, descriind apoi actualul mediu de securitate și implicațiile acestuia asupra nivelului operativ, pentru ca, ulterior, să propunem o completare a operației întrunite astfel încât aceasta să poată fi aplicată în condițiile amenințărilor actuale și viitoare.

With the emergence of the notion of multi-domain, all the elements that until now have been associated with the notion of joint, be it battle, operation or formation (in the sense of structure) have become associated with this new fashionable notion, which seems that it tends to replace the older notion of joint. However, we appreciate that the notion of joint should lose neither the importance it has had up to now, in the sense of a concept that has been applied and proved functional, shaping to a large extent the development of the military instrument of power, nor the possible evolutions of this concept, given the solid ground on which are now those who have implemented a joint mode of operation. Thus, in this article we aim at highlighting the main reasoning that have led to the emergence and application of this concept (joint) until now, then describing the current security environment and its implications on the operational level; later we will propose a completion of the joint operations, so that it can be applied under current and future threats.

Cuvinte-cheie: întrunit; operație întrunită; amenințare; mediu de securitate.

Keywords: joint; joint operation; threat; security environment.

Compensarea lipsurilor/vulnerabilităților unei categorii de forțe prin punctele tari ale unei alte categorii de forțe, realizându-se astfel o sinergie între cel puțin două categorii de forțe, se poate aprecia ca fiind esența unei operații întrunite. Deși același raționament se poate aplica și în cadrul unei categorii de forțe prin realizarea sinergiei și prin compensarea lipsurilor dintre genurile de forțe, amploarea relativ scăzută a acestui tip de sprijin nu

permite, în general, încadrarea relației la categoria întrunit.

Totuși, prin lărgirea paletei de genuri de forțe din cadrul unei categorii de forțe, cum ar fi aviația din organica unităților de Forțe Terestre și Forțe Navale, apreciem că noțiunea de întrunit a început să înglobeze mai toate acțiunile militare relevante (în sensul amplitudinii acestora). Astfel, pe lângă ceea ce privește strict planificarea și desfășurarea unei acțiuni militare, implicarea celorlalte instituții din Sistemul Național de Apărare (nivelul interinstituțional) este, de asemenea, încadrată sub această cupolă a întrunitului.

Observăm că noțiunea de întrunit se aplică la nivelul tactic, operativ, strategic-militar și strategic-politic, fapt care ne indică, pe de o parte, valoarea noțiunii în sine, aceasta fiind în măsură

*Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

București

e-mail: cucinschi.alexandru@gmail.com

**Academia Navală „Mircea cel Bătrân”

Constanța

e-mail: chiorcea44@yahoo.com

să descrie o gamă largă de activități, iar, pe de altă parte, o posibilă înțelegere greșită a acestui concept, în sensul extinderii către activități care nu îl reprezintă și nu îi sunt specifice (de exemplu: nivelul interinstituțional – la acest nivel, apreciem că puține aspecte pentru realizarea sinergiei pot fi gestionate).

Ca urmare, pentru a pune în valoare ceea ce noi considerăm că este esențial pentru noțiunea de întrunit, apreciem că o întoarcere la originile operației întrunite este necesară și poate să înlăture din elementele adăugate ulterior (nu toate adăugirile au fost testate și validate) de către cei (teoreticieni, cercetători și profesori în domeniul științe militare) care au participat la îmbunătățirea, în cele mai multe cazuri, a conceptului de întrunit.

Astfel, pentru a scoate în evidență esența operației întrunite, metodologia de cercetare se va axa pe aplicarea metodei de cercetare longitudinală, care are ca scop identificarea regularității elementelor caracteristice operației întrunite, precum și a lipsurilor constatate pe timpul desfășurării unor astfel de operații. Ulterior, metoda transversală de cercetare ne va permite, prin identificarea particularităților actualului mediu de securitate, stabilirea măsurii în care operația întrunită se pretează a fi aplicată, în forma actuală, concluzionând cu unele considerații cu privire la posibilele evoluții ale acesteia (metoda predictivă).

Considerăm că trebuie menționate și limitele cercetării: astfel, opțiunile de îmbunătățire a operației întrunite, pe care le propunem prin acest articol, pot fi implementate, în condițiile în care se păstrează o anumită liniaritate convențională în modul de desfășurare a unei acțiuni militare. De asemenea, pentru a obține date relevante, în sensul stabilirii cu exactitate a măsurii în care modalitatea de îmbunătățire a operației întrunite se pretează a fi aplicată prin elementele menționate în acest articol, este nevoie ca aceste elemente să fie testate, în primă fază, prin jocuri de război sau simulare (în prezentul articol, propunem doar o îmbunătățire a unui concept).

Originile operației întrunite

Conform definiției general acceptate a operației întrunite din prezent – operație în care sunt implicate cel puțin două categorii de forțe, aflate sub comandă unică – majoritatea acțiunilor militare care s-au situat în proximitatea mării sau care au

implicat proiectarea forței pe teritorii îndepărtate pot fi catalogate ca întrunite. Cu toate acestea, apreciem că, deși bifează elementele cuprinse în definiția operației întrunite și se încadrează în litera acesteia, cu greu se pot considera ca fiind în spiritul operației întrunite. Astfel, campanii precum:

- campania terestru-maritimă din Sicilia, 415 î.Hr. - 413 î.Hr., în care o forță expediționară terestră ateniană (5.000 de infanteriști și arcași care aveau în plan să desfășoare operații terestre) a fost proiectată prin intermediul navelor (circa 100 de trireme, numeroase nave de transport și de marfă) pentru a asigura insula strategică din largul coastei Italiei (Sicilia), care se considera că ar fi oferit un avantaj decisiv în războiul cu Sparta (Carafano 2018, 24);

- campania Invincibilei Armada în războiul anglo-spaniol din anul 1588, care a avut ca scop poziționarea flotei în Canalul Mânecii și proiectarea trupelor terestre în Țările de Jos, în cele din urmă dovedindu-se un plan mult prea ambițios pentru armata Spaniei (Murray 2002, 30);

- campania din Gallipoli din anul 1915, în care, deși aliații au transportat forțele terestre pe mare, ulterior încercând să le susțină prin lovituri de artilerie în teritoriul controlat de inamic și s-au bucurat de utilizarea necontestată a mării prin imposibilitatea lor de a se mișca rapid, decisiv și utilizând bunele practici, forța întrunită a cedat toate avantajele importante turcilor, care au folosit controlul asupra mediului terestru într-un mod mai eficient (Murray 2002, 32), s-au axat pe executarea de acțiuni specifice fiecărei categorii de forțe, și nu pe realizarea unei sinergii în ansamblul campaniei, nefiind în măsură să realizeze compensarea vulnerabilităților sau potențarea elementelor forte care ar fi putut aduce succesul forței întrunite.

Astfel, faptul că triremele și navele de transport ale atenienilor au transportat forțele terestre a determinat navele spaniole să instituie o blocadă în Canalul Mânecii, iar navele britanice să încerce să dragheze strâmtoarea Dardanele și să bombardeze zona de litoral, ceea ce dovedește că, în acest caz, forțele navale au desfășurat acțiuni specifice acestei categorii de forțe, acțiuni care, deși se pot considera ca fiind în sprijinul forțelor terestre, prin neîncadrarea lor în ideea generală a operației întrunite, aceea de a obține un efect asupra adversarului mai mare decât suma efectelor categoriilor de forțe, diluează în mare măsură

denumirea de campanie întrunită, deși, așa după cum am menționat anterior, elementele strict descriptive ale operației întrunite sunt îndeplinite.

Pe de altă parte, trebuie să recunoaștem faptul că, în cadrul campaniilor menționate, nivelul tehnologic nu permitea realizarea unei sinergii în adevăratul sens al cuvântului, ritmul acțiunilor fiind mult mai lent, în comparație cu ceea ce urma să se întâmple în cel de-Al Doilea Război Mondial.

Spre deosebire de aceste campanii, în care doar componența forței poate fi considerată de tip întrunit, iar categoriile de forțe au executat acțiuni specifice mediului în care operează, prima campanie, considerată de mulți experți în științe militare (Hooker și Coglianesse 1993) cu adevărat întrunită este Operația Weserübung – numele de cod al asaltului Germaniei Naziste asupra Danemarcei și Norvegiei în timpul Celui de-Al Doilea Război Mondial, în ziua de 9 aprilie 1940.

Operația Weserübung poate fi considerată una dintre cele mai remarcabile aplicări ale artei operative și ale principiilor războiului, principiul surprizei jucând un rol important în succesul german. Planificarea făcută de forțele germane, care au luat în considerare și au exploatat factorii timp, spațiu și forțe, este un alt element cheie în această operație. De asemenea, faptul că forțele terestre, marina și forțele aeriene (Heer, Kriegsmarine, Luftwaffe) au luptat ca o echipă, chiar dacă s-au confruntat cu reticența comandanților acestor categorii de forțe, de a se subordona unii altora, și Hitler a fost nevoit să fie considerat comandantul acestei operații, a permis armatei germane să sfideze Marina Regală prin transportul trupelor direct către obiectivele lor de-a lungul coastei norvegiene (Hooker și Coglianesse 1993).

Analizarea elementelor care au condus la succesul acestei operații, chiar și în condițiile unui adversar superior, în principal pe mare, ne conduce la o serie de lecții identificate, care, în opinia noastră, chiar și în prezent, se neglijează a fi implementate, cel mai probabil din considerente umane, în sensul în care considerăm că nivelul de pregătire (disciplină, inteligență și înțelegere a situației într-un mod pragmatic) atins de militarii germani la începutul războiului nu a mai fost egalat.

Astfel, de la germani învățăm despre importanța planificării și transformării aparentelor

dezavantaje în oportunități, conectarea comenzii și controlului la obiectivele operaționale și la intenția comandantului, precum și importanța inițiativei în operațiile militare (Rice 2007).

În această operație, Germania a angajat o forță întrunită, într-un asalt simultan, folosind planificarea centralizată și execuția descentralizată, utilizând mai multe coridoare de apropiere și având șase obiective cheie. Obiectivele trasate au ținut și au exploatat centrele de greutate ale Aliților. Aplicând forța asupra slăbiciunilor, germanii au zdrobit Danemarca într-o singură zi și au distrus rezistența norvegiană în două luni, în ciuda faptului că aceasta a fost sprijinită de puternice forțe britanice și franceze. Apreciem că acesta este cel mai elocvent exemplu de operație întrunită, care, în fapt, reprezintă punerea în practică a geniului militar german de la acea vreme, în litera și spiritul operației întrunite.

Totuși, cu toate că este considerată prima operație întrunită în adevăratul sens al cuvântului, un aspect important din ceea ce reprezintă întrunitul nu a fost posibil: conducerea forței întrunite pe timpul desfășurării acțiunii care nu a fost posibilă din cauza orgoliilor comandanților categoriilor de forțe ale armatei, aceștia neacceptând faptul că, într-o anumită fază a operației, categoria de forțe pe care o conduc ar putea fi mai puțin importantă și astfel să acționeze în sprijinul unei alte categorii de forțe.

După Cel de-Al Doilea Război Mondial, gândirea militară a continuat să se limiteze la concurența dintre categoriile de forțe, fiecare categorie de forțe susținând posibilitatea câștigării războiului cu folosirea doar a mijloacelor proprii. Pe lângă acestea, a apărut și teoria conform căreia dominarea strategică putea fi realizată prin descurajare nucleară. În această perioadă, țările europene (multe dintre acestea membre ale NATO), sărăcite în urma Celui de-Al Doilea Război Mondial, au fost foarte puțin dispuse să consume resurse pentru o înarmare clasică (nave, aeronave, tancuri) și s-au bazat pe arma nucleară, ca mijloc de descurajare.

În ciuda lecțiilor învățate în Cel de-Al Doilea Război Mondial, în care operațiile de tip joint s-au dovedit a fi necesare, puține lucruri au fost făcute pentru a instituționaliza operațiile întrunite (Carafano 2018, 26). Astfel, până la inițierea demersurilor de implementare a bătăliei

aeroterestre, care a reprezentat o revitalizare a operației întrunite, acest instrument, patentat de germani la începutul Celui de-Al Doilea Război Mondial și preluat și de celelalte armate în timpul războiului, nu a fost utilizat la adevăratul său potențial.

Bătălia aeroterestră – concept întrunit care a influențat configurația structurii de forțe a NATO

Bătălia aeroterestră este un concept subsecvent operației întrunite care a stat la baza modernizării Armatei SUA în anii '70, '80 și care, ulterior, a fost implementat de NATO și de majoritatea statelor membre ale NATO.

Modernizarea sistemului militar al SUA a fost posibilă prin înființarea unui comandament (TRADOC¹), destinat dezvoltării acțiunii militare (îmbunătățirea organizării, echipamentului, armamentului și doctrinei), la data de 1 iulie 1973 (Del 2017, 37).

Modelul propus de TRADOC este cel care a condus întregul proces de transformare a armatei, fiind promovat prin publicarea, în anul 1981, a TRADOC PAM 525-5, US Army operations concepts,

Navale au manifestat intenția de a implementa acest concept prin publicarea unui raport, în anul 1988 (Skinner 1988), în cuprinsul căruia explica modul în care acesta poate influența doctrina pușcașilor marini și strategia maritimă.

În continuare, vom prezenta succint principalele elemente care au compus această modernizare a armatei, bazată pe concept (Figura 1), pentru a facilita înțelegerea modului în care operația întrunită a fost revitalizată, precum și complexitatea procesului în ansamblul său.

Astfel, principalii factori de intrare (în prezent, definiți ca viitorul mediu de operare, în cazul de față – misiuni, studii istorice, amenințare, tehnologie) care au stat la baza dezvoltării conceptului au fost reprezentați de:

- identificarea unui nou tipar de desfășurare a luptei armate de către potențialii adversari (în acest caz, prin intermediari) – al patrulea război arabo-israelian, 6-25 octombrie 1973, între o coaliție a statelor arabe și Israel, în care armatele arabe, deși respinse de armata israeliană, fiind dotate cu tehnică sovietică de ultimă generație, au avansat foarte repede și într-un mod surprinzător în teritoriul adversarului (History.com Editors 2018);

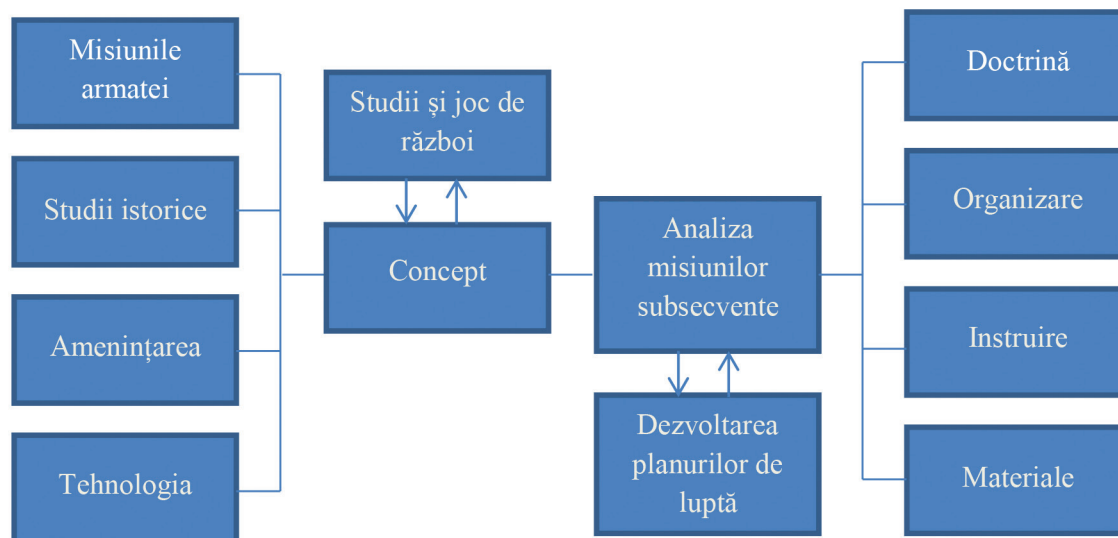

Figura 1 Cerințele unui sistem bazat pe concept – traducere (Brownlee și Mullen III 1988, 201)

the AirLand Battle and Corps 86, introducând astfel conceptul operațional de bătălie aeroterestră.

Implementarea conceptului a început să se cristalizeze odată cu publicarea, în anul 1982, a unui manual care definea conceptul de bătălie aeroterestră, FM 100-5 Operations. Ulterior, și Forțele

¹ Training and Doctrine Command – Comandamentul Instruirii și Doctrinei.

imposibilitatea de a câștiga un război – lecțiile identificate în urma Războiului din Vietnam au stat la baza conceptului de bătălie aeroterestră, având ca motivație dorința Forțelor Terestre ale SUA de a evita acest tip de război asimetric (Malkasian 2014, 115), fapt care, așa după cum istoria recentă a demonstrat, nu a fost un punct forte al conceptului, armata SUA fiind nevoită să abordeze

diferite asemenea situații în conflictele ulterioare implementării conceptului;

- creșterea puterii de luptă (componentele fizică, morală și conceptuală) a URSS – „*faptul care contează este că nu există suficientă adâncime a terenului pe care să lupți și nu este prea mult spațiu pe care să îți permiți să îl pierzi, în cele din urmă, așa cum am descris de mai multe ori, faptul că rezervele Uniunii Sovietice sunt mult mai apropiate decât rezervele Statelor Unite și că rezervele Uniunii Sovietice sunt mult mai mari. Așa că, în momentul în care bătălia începe, suntem în dezavantaj, și pe măsură ce războiul continuă, devine din ce în ce mai rău*” (Brownlee și Mullen III 1988, 191).

Pe baza acestor factori de intrare, conceptul propus de generalul Starry, comandantul TRADOC, presupunea gestionarea luptei cu armata URSS prin utilizarea corpurilor de armată ca principală unitate de luptă, combinând practici care nu reprezentau un element de noutate (războiul manevrier², războiul fulger³, operații în adâncime⁴), dar care aveau la bază o tehnologie superioară față de adversar.

Pe lângă aceste elemente specifice Forțelor Terestre, Forțele Aeriene aveau misiunea de a angaja inamicul în special în adâncime (împreună cu artileria), interzicând astfel introducerea în luptă a celui de-al doilea eșalon și crearea unui avantaj operațional pentru Forțele Terestre – cunoscută, în prezent, ca interdicție aeriană, precum și cea de sprijin aerian apropiat.

Testarea validității conceptului s-a făcut printr-o serie de jocuri de război, fiind primul concept care a fost testat în mare parte prin utilizarea sistemelor de simulare, fapt care a redus costurile planificate în acest scop. În ceea ce privește capacitățile dezvoltate pe baza acestui concept, trebuie menționat faptul că nu toate au fost dezvoltate conform cerințelor specifice, în mare parte din cauza faptului că, uneori, producătorii de armament au reușit să influențeze deciziile de achiziții.

² Învingerea adversarului prin aducerea acestuia în incapacitatea de a lupta coerent (nu prin distrugere), utilizând o serie de tactici de evitare a punctelor tari și angajarea rapidă și agresivă a vulnerabilităților, având ca scop paralizarea morală și fizică a acestuia.

³ Război fulger – ciclul rapid de planificare și execuție.

⁴ Angajarea inamicului nu doar la linia de contact, ci și în adâncimea spațiului de luptă.

Implementarea conceptului, în totalitate, s-a încheiat spre sfârșitul anilor '80, fapt care a coincis cu destrămarea Uniunii Sovietice, acesta fiind și motivul pentru care această cursă a înarmării este considerată responsabilă pentru această prăbușire. Acest fapt a făcut ca amenințarea pe baza căreia a fost elaborat acest proces de modernizare, fundamentat pe concept, să nu mai existe și ca urmare aplicarea eficientă a acestuia să nu mai fie posibilă.

Faptul că NATO a adoptat bătălia aeroterestră, concept inițiat de armata SUA, în anul 1984, aspect dovedit și de structura de forțe terestre (constituită din corpuri de armată, mai recent au apărut și divizii, și brigăzi), demonstrează că acest concept a fost implementat și a abordat corect problematica de la momentul respectiv, devenind un concept de operare care se utilizează și în prezent.

Implementarea conceptului în Armata Română nu a fost posibil, având în vedere faptul că România era stat membru al Pactului de la Varșovia, având un alt concept de operare, care se baza pe cantitatea forțelor, pe eșalonare, puține aspecte referitoare la operația întrunită și la sprijinul dintre categorii de forțe fiind exersate.

Problemele pe care le întâmpină operația întrunită în actualul context de securitate

În prezent, actori precum Rusia și China au dezvoltat noi metode de ducere a acțiunilor militare, metode care se bazează, în mare parte, pe tehnologie avansată, pe armament cu bătaie lungă și de înaltă precizie. Complexitatea actualului mediu provine și de la implementarea de către cele două state a unor metode diferite de desfășurare a acțiunilor militare, având ca principal scop interzicerea accesului (A2AD) în zone din ce în ce mai mari, Rusia specializându-se în mediul terestru, iar China în mediul maritim.

Astfel, amenințarea la nivel operativ este o rezultată atât a unor chestiuni pragmatice, cum ar fi studierea modului tradițional de acțiune al SUA în operațiile recente (Desert Storm, Iraq Freedom și Enduring Freedom), care se baza pe operații întrinite multinaționale, pe dominare tehnologică, pe proiecția globală a puterii, pe manevra la nivel tactic, operativ și strategic, pe sistem de foc întrunit eficace, pe susținere logistică și pe inițiativa rezultată din aplicarea conceptului comanda misiunii (TRADOC Pamphlet 525-3-1 2018, i),

cât și a unor problematici referitoare la aplicarea artei operative – tactica, logistica și prepoziționarea avantajoasă sunt perturbate prin utilizarea A2AD. Rezultatul celor două componente a condus la interzicerea adâncirii strategice prin mijloace specific militare care au ca scop separarea în timp, spațiu și pe funcțiuni de luptă a SUA și a aliaților săi strategici aflați în zona contestată de China și Rusia.

Faptul că Rusia și China au investit, în ultimii 25 de ani, în dezvoltarea unei abordări care să „fractureze” bătălia aeroterestră prin contracararea fazării operației în timp și sprijinul dintre categoriile de forțe, care deveniseră din ce în ce mai predictibile, determinând ca operația întrunită să se preteze doar în cazul în care mediul în care se desfășoară nu este contestat, secvențierea operației fiind posibilă astfel încât forțele navale și aeriene să angajeze inamicul, slăbindu-i puterea de luptă, ulterior acesta fiind angajat de forțele întrunită (TRADOC Pamphlet 525-3-1 2018, vii), ne îndreaptă spre nevoia abordării operațiilor militare dintr-o nouă perspectivă.

Acest fapt se poate realiza prin dezvoltarea unui nou concept de operare, așa cum este cazul în prezent, prin dezvoltarea operației multidomeniu sau prin perfecționarea/îmbunătățirea unor concepte de operare existente, după cum apreciem că poate fi cazul operației întrunită (bătălia aeroterestră).

O variantă de actualizare a operației întrunită

În prezent, operația întrunită așa cum s-a dezvoltat, începând cu al Doilea Război Mondial și culminând cu bătălia aeroterestră, se mai poate aplica în această formă doar în spații care nu sunt contestate prin utilizarea mijloacelor specifice A2AD. Problema care se pune este că aceste spații devin din ce în ce mai mici și sunt situate în zone aflate în afara sferelor de influență ale marilor puteri. Cel mai probabil, în viitor, acest tip de operație întrunită „clasică” nu se va mai preta nici în aceste zone, având în vedere faptul că instrumentul militar este implicat din ce în ce mai puțin în îndeplinirea obiectivelor stabilite, aceste obiective putând fi îndeplinite mai facil și mai discret prin celelalte instrumente de putere.

Ca urmare, apreciem că, pentru ca operația întrunită, care este, în fapt, metoda testată și validată de ducere a acțiunilor militare (spre deosebire

de noul concept de operație multidomeniu), să poată răspunde amenințărilor actuale, ea trebuie să fie completată cu sisteme defensive stratificate pe medii (după modelul Iron Dome), care să transforme spațiul contestat în spațiu necontestat, în care forțele proprii să poată manevra și să se poată sprijini reciproc. Problema care se pune, în acest caz, este că respectivul spațiu acoperit de sistemele defensive este relativ restrâns, ceea ce face ca acest tip de operație să se preteze, în principal, în defensivă, pe teritoriul propriu.

Totuși, apreciem că, în viitor, odată cu dezvoltarea unor sisteme special destinate acestui scop, această zonă se poate extinde și, eventual, fuziona cu zonele dezvoltate de aliații care recurg la același tip de concept.

Pe lângă această zonă defensivă, considerăm că, pentru a fi în măsură să răspundă provocărilor actuale, operația întrunită trebuie să îndeplinească și următoarele condiții:

- să tindă spre simultaneitatea acțiunilor, și nu spre separarea acestora în timp și spațiu, pe modelul comandant sprijinit – comandant care sprijină;

- includerea mediului cibernetic și spațiului – acestea trebuie să fie în măsură să reprezinte un multiplicator de forțe real, prin acțiuni preventive/ofensive (spre deosebire de acest tip de operație, care, așa după cum am menționat, se pretează în defensivă);

- pentru a avea un nivel de reacție corespunzător, categoriile de forțe sunt nevoite să devină interconectate (nu coordonate sau sincronizate).

Trebuie menționat și faptul că operația întrunită se regăsește, în opinia noastră, și în cadrul operației multidomeniu, faza a patra (conform TRADOC Pamphlet 525-3-1, 2018) a operației multidomeniu (exploatarea) poate fi desfășurată sub forma unei operații întrunită convenționale.

Concluzii

Pentru că istoria conflictelor armate a demonstrat că este preferabil să îmbunătățești un concept existent sau trecerea la un nou concept să se facă tot prin prisma conceptului care este testat și validat și având în vedere efortul financiar pentru implementarea unui nou concept, așa după cum am menționat a fost și cazul după Cel de-Al Doilea Război Mondial (s-a tergiversat implementarea operației întrunită, din lipsă

de fonduri și de voință politică), considerăm viabilă actualizarea operației întrunită în varianta propusă de noi sau într-o altă variantă care să răspundă amenințărilor dintr-o anumită regiune, actualizare care, deși nu reprezintă o schimbare majoră în cadrul științei militare, poate contribui la gestionarea pe termen scurt și mediu a amenințării identificate.

Mai mult decât atât, apreciem că adăugarea acțiunilor specifice din cele două noi medii – cibernetic și spațial (recunoscute ca medii de

operare în 2016 și 2019) – la operația întrunită convențională poate crea suficiente „dileme” astfel încât forța întrunită să beneficieze de un avantaj operational, în raport cu un potențial adversar.

În concluzie, având în vedere cele prezentate în acest articol, apreciem că noțiunea de întrunit și, implicit, operația întrunită, doar în condițiile în care vor fi pe deplin înțelese atât litera, cât și spiritul acestora, vor continua să reprezinte un model de bune practice, dar și un reper în dezvoltarea de noi concepte.

BIBLIOGRAFIE

- Brownlee, Romie L. și William J. Mullen III. 1988. "Changing an Army. An Oral History of General William E. DePuy, USA Retired." https://history.army.mil/html/books/070/70-23/CMH_Pub_70-23.pdf.
- Carafano, James J. PhD. 2018. "America's Joint Force and the Domains of Warfare." https://www.heritage.org/sites/default/files/2017-09/2018_IndexOfUSMilitaryStrength_CARAFANO.pdf.
- Del, Stewart. 2017. *Victory Starts Here. A Short 45-Years History of the US Army Training and Doctrine Command*. Combat Studies Institute Press. US Army Combined Arms Center, Fort Leavenworth, Kansas.
- History.com Editors. 2018. "Yom Kippur War." <https://www.history.com/topics/middle-east/yom-kippur-war>.
- Hooker, Richard D. Jr. și Christopher Coglianesse. 1993. "Operation Weserubung and the Origins of Joint Warfare." <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA528871.pdf>.
- Malkasian, Carter. 2014. "Air land Battle and Modern Warfare." International Forum on War History: Proceedings.
- Murray, Williamson. 2002. "The Evolution of Joint Warfare." <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a426537.pdf>.
- Rice, Mark A. Lieutenant/USN. 2007. "THE PRACTICE OF OPERATIONAL ART IN OPERATION WESERÜBUNG: The German invasion of Norway in 1940." <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA470823.pdf>.
- Skinner, Douglas. 1988. "Airland Battle Doctrine." <https://apps.dtic.mil/sti/pdfs/ADA202888.pdf>.
- TRADOC Pamphlet 525-3-1. 2018. "The US Army in multi-domain operations 2028." <https://adminpubs.tradoc.army.mil/pamphlets/TP525-3-1.pdf>.

MODUL ÎN CARE RĂZBOIUL DINTRE RUSIA ȘI UCRAINA POATE MODIFICA ECOSISTEMUL DE CRIMINALITATE CIBERNETICĂ

HOW THE RUSSIA-UKRAINE WAR MAY CHANGE THE CYBERCRIME ECOSYSTEM

Student doctorand Claudia-Alecsandra GABRIAN*

Potrivit statisticilor, în ultimii ani s-a înregistrat o creștere a atacurilor cibernetice și a impactului lor negativ asupra indivizilor, organizațiilor și guvernelor. Atacatorii cibernetici au dobândit resursele și expertiza necesară lansării de atacuri masive împotriva altor națiuni, cu scopul, în principal, de a câștiga avantaje strategice, ținând în special infrastructura critică și serviciile publice. Evenimentele geopolitice actuale, prin acțiunea lansată de Federația Rusă în Ucraina, demonstrează faptul că amenințările de securitate cibernetică sunt din ce în ce mai mari, iar răspunsurile statelor la aceste provocări trebuie să fie rapide și eficiente, adaptate acestui context. În ultimul an, grupările rusești de criminalitate cibernetică și-au consolidat poziția de amenințări la adresa ecosistemului digital global, demonstrând adaptabilitate, persistență și dorința de a exploata sistemele informatice. Lucrarea de față va analiza atât modalitățile în care grupurile de criminalitate cibernetică au fost mai prezente în spațiul internațional, ca urmare a acestui război, cât și importanța acordată acestora, din cauza tipurilor de atacuri lansate, precum și în ceea ce privește împărțirea lor în tabere de sprijin pentru beligeranți.

According to statistics, in recent years there has been an increase in cyber-attacks and their negative impact on individuals, organizations, and governments. Cyber attackers have acquired the resources and expertise to launch massive attacks against other nations to gain strategic advantages, mainly targeting critical infrastructure and public services. Current geopolitical events, through the action launched by the Russian Federation in Ukraine, demonstrate that cyber security threats are ever greater. States' responses to these challenges must be quick and effective, adapted to this context. Over the past year, Russian cybercrime groups have strengthened their position as threats to the global digital ecosystem, demonstrating adaptability, persistence, and a willingness to exploit computer systems. This paper will analyze how cybercrime groups have been more present in the international space due to this war, as well as the importance given to them due to the types of attacks launched and their division into belligerent support camps.

Cuvinte-cheie: atacuri cibernetice; grupuri de criminalitate cibernetică; ransomware; spațiu cibernetic; securitate cibernetică; reziliență.

Keywords: Cyber Attacks; Cyber Crime Groups; Ransomware; Cyberspace; Cyber Security; Resilience.

Spațiul cibernetic reprezintă un mediu de importanță strategică, ce este alcătuit nu doar din internet și din totalitatea tehnologiilor, respectiv a mijloacelor hardware și software, interconectate la nivel global, ci și din acțiunile derulate de utilizatorii acestora, care fac posibilă generarea, procesarea, stocarea sau transmiterea datelor în format electronic. Pentru a proteja astfel de sisteme, o mai bună înțelegere a criminalității cibernetice este o condiție necesară dezvoltării răspunsurilor adecvate prevenirii și combaterii

acestor tipuri de amenințări. Acest fenomen al criminalității cibernetice are valențe la nivel global, depășește granițele geografice și poate fi realizat de oriunde, împotriva oricărei persoane și oricărei tehnologii. Nu există o definiție unică a termenului de criminalitate cibernetică, însă acesta descrie o varietate de infracțiuni ilegale sau ceea ce este considerat comportament ilicit de către indivizi/grupuri care lansează atacuri asupra dispozitivelor, rețelelor de tehnologie a informației, sistemelor și infrastructurii critice (Donalds și Osei-Bryson 2019).

Ca răspuns la aceste amenințări prezente și în continuă creștere, guvernele din întreaga lume au adoptat strategii și le-au aplicat prin

*Universitatea Babeș-Bolyai

e-mail: claudiaalecsandra@yahoo.com

cadre legale în vederea stabilirii unei mai bune securități a computerelor, un exemplu concret fiind echipele de răspuns la incidente (CSIRT, denumite uzual CERT). Acestea investighează și previn astfel de tipuri de activități cibernetice ilicite, care implică utilizarea informațiilor și tehnologiile de comunicare (TIC). Potrivit lui Ngafeeson, clasificarea criminalității cibernetice este unul dintre cele mai importante trei elemente de combatere, iar Barn susține că o mai bună înțelegere a criminalității cibernetice este o condiție necesară dezvoltării unor răspunsuri adecvate și estimării corecte a costurilor economice, cu precădere (Donalds și Osei-Bryson 2019).

Sensul termenului „hacker” s-a modificat în timp, iar activitățile hackerilor sunt, de obicei, privite ca acțiuni ilegale care operează în medii ascunse, dar acest fapt este valabil atunci când provoacă daune intenționate sistemelor informaționale ale societății. Hackerii sunt principalii agenți ai criminalității cibernetice, iar subcultura lor este complexă și cuprinde multiple motivații, grade de idealism și seturi de abilități. Atacatorii sunt indivizi sau grupuri de persoane care încearcă să exploateze vulnerabilități, de cele mai multe ori pentru profit personal sau financiar, iar aceștia pot să lucreze pentru guverne, făcând spionaj pe noul câmp de luptă (Sabillon și alții 2016).

Hackingul devine ilegal odată ce trece peste pragul de obținere a accesului neautorizat la sistemele informatice. Hackerii sunt clasificați în mai multe categorii, cum ar fi: white hats, care lucrează în conformitate cu legile etice ale hackerilor sau ca experți în securitate; grey hats, care lucrează ca și consultanți de securitate; black hats, care sunt motivați de putere, furie sau ură, nu au nicio reținere în privința furtului sau distrugerii datelor din rețele. O altă categorie importantă sunt cyberteroriștii care fac parte din categoria celor care folosesc stenografia și criptologia pentru schimbul de informații și schimbul de date online, cu scopul de a fura informații cu valențe importante pentru societate, iar hackerii, ca agenți guvernamentali, sunt acele persoane sau grupuri care lucrează în scopuri guvernamentale specifice, care pot compromite securitatea cibernetică națională. Terorismul cibernetic este un alt element care face parte din construcția a ceea ce se numește criminalitate cibernetică și are în vedere acea clasă de teroriști cibernetici

care exploatează vulnerabilitățile computerului. Atacatorii sunt motivați de ideologie politică, religie, tendințe hacktivistice sau cauze personale, iar furtul cibernetic îi are în vedere pe acei infractori cibernetici care caută profit financiar prin furtul și vânzarea informațiilor în toate modurile posibile (Sabillon și alții 2016).

Vulnerabilitățile cibernetice sunt exploatate prin atacuri cibernetice, iar faptul că tehnologia evoluează determină apariția de noi riscuri și amenințări care vor duce la mai multe tehnici, tactici și proceduri avansate (TTP) de hacking. În acest caz, sunt cunoscute amenințările persistente avansate (APT), care se referă la momentul în care un adversar posedă niveluri sofisticate de expertiză și resurse suficiente pentru a-și atinge obiectivele, folosind mai mulți vectori de atac prin selectarea țintei, cercetarea țintei, comandă și control, extragerea de date, informații diseminate și exploatarea informațiilor. Țintele infractorilor cibernetici sunt sectoarele infrastructurii critice, sistemul medical, sănătatea publică, sectorul tehnologiei informațiilor (IT), servicii financiare și energie (Sabillon și alții 2016).

Din categoria atacurilor cibernetice, menționăm: furtul de identitate, prin care atacatorul ia o falsă identitate pentru a obține beneficii financiare. Phishing este acea categorie de procese frauduloase care fură informații confidențiale de la utilizatorii care folosesc e-mailul spam. Distributed Denial-of-Service (DDoS) sunt acele atacuri care folosesc o rețea de mai multe sau chiar de mii de computere zombi care atacă o țintă specifică pentru a o suprasolicita în scopul nefuncționării. Atacurile malware sunt acele software-uri rău intenționate care sunt instalate prin intermediul diverșilor viruși, viermi, iar ransomware este o categorie a malware-ului care blochează datele utilizatorilor pentru a primi plata în vederea deblocării datelor (Sabillon și alții 2016).

Criminalitatea cibernetică este în continuă creștere, ca urmare a noilor tehnologii, cum ar fi inteligența artificială (AI). Din punctul de vedere al obținerii de profit financiar, formele de criminalitate cibernetică cele mai reprezentative sunt spionajul economic, furtul de proprietate intelectuală, crima financiară și ransomware. În ceea ce privește susținerea statelor cu privire la infractorii cibernetici, unele state sunt permissive și folosesc în scopuri interne informațiile obținute de aceștia,

spre exemplu Rusia, unde există o strânsă legătură între stat și crima organizată care îi protejează pe cei mai avansați criminali cibernetici. În Rusia sunt permise grupurilor de criminalitate cibernetică să-și urmărească scopurile financiare, le protejează de lege, însă în schimbul protecției, acestea trebuie să își folosească abilitățile pentru a susține interesele guvernului (Smith și Lostri 2022).

Grupările de criminalitate cibernetică

Spațiul cibernetic a devenit o zonă importantă de război, care are loc cu precădere pe internet, în care națiunile se pot lupta, fără să comaseze trupe și capabilități. Acest lucru permite țărilor cu o prezență militară redusă să fie la fel de puternice ca altele din spațiul cibernetic, prin penetrarea sistemelor informatice și a rețelelor altor națiuni. Acești atacatori au resursele și expertiza de a lansa atacuri masive pe internet împotriva altor națiuni, pentru a provoca daune sau pentru a întrerupe servicii, cum ar fi oprirea unei rețele energetice, dar și pentru a obține avantaje strategice. Prezența grupurilor de criminalitate cibernetică este mai pregnantă, acestea încercând să coopereze cu infractorii cibernetici (codificatori și hackeri) care au abilitățile esențiale pe care aceste grupuri le pot folosi sau de care au nevoie în anumite operațiuni.

Tehnologia informațiilor a transformat modul în care anumite grupuri sunt structurate și organizate, iar infractorii pot colabora la activitățile de hacking, folosind pseudonime, riscul dezvăluirii identității lor și a locațiilor către alți membri ai grupului fiind relativ scăzut. Una dintre principalele provocări este identificarea grupurilor de criminalitate cibernetică organizată, măsura în care aceste grupuri operează exclusiv, predominant și/sau parțial online (UNODC 2021). O națiune poate ataca infrastructura altei națiuni în mod constant, îi poate fura secretele militare și poate culege informații despre tehnologie, pentru a reduce decalajele industriale și militare, iar implicațiile dezvăluirii datelor cu caracter personal și accesul la date sensibile le oferă atacatorilor posibilitatea de a șantaja chiar personalul guvernamental (Neethu 2020).

Evenimentele geopolitice actuale, prin acțiunea lansată de Federația Rusă în Ucraina, au transformat lumea și oamenii au fost puși în fața unui război în Europa. Profitându-se de această oportunitate și urmărindu-se interese politice,

economice și militare, amenințările de securitate cibernetică au devenit din ce în ce mai mari, iar provocările de securitate cibernetică sunt și vor fi în continuă evoluție. Securitatea persoanelor și a rețelelor cibernetice a căpătat o semnificație politică, în raport cu statul, cu societatea, cu națiunea și cu economia, iar vizarea în special a infrastructurilor critice se intersectează cu infrastructurile financiare, de transport, energetice și de securitate națională (Surdu 2018, 365-372).

Atacurile de ransomware și gruparea Conti

Figura 1 Modul de atac al ransomware (TrendMicro 2021)

În ultimul an, grupurile de criminalitate din Rusia și-au consolidat poziția de amenințări la adresa ecosistemului digital global, demonstrând adaptabilitate, persistență și dorința de a exploata sistemele informatice. Un atac de tip ransomware implică un software rău intenționat care implementează programe malware menite să cripteze și să exfiltreze date, păstrate în vederea unei răscumpărări, plata fiind adesea percepută în criptomonede. Mai mult decât atât, atacatorii exfiltrează date sensibile înainte de implementarea ransomware-ului pentru a împiedica victimele să se retragă de la negocieri. Potrivit statisticilor, actorii ransomware au trecut de la o abordare oportunistă cu volum mare la o metodologie mai selectivă în alegerea victimelor. Au crescut atacurile asupra sistemelor medicale, din cauza controalelor de securitate percepute ca fiind mai slabe și a tendinței

crescute a victimelor de a plăti răscumpărarea, din cauza criticității serviciilor lor. În plus, de la sfârșitul anului 2019, grupurile de ransomware au adoptat noi tactici de extorcare pentru a maximiza veniturile și au creat un stimulent suplimentar pentru ca victimele să plătească. Printr-o astfel de tactică, cunoscută sub numele de „extorcare dublă”, operatorii de ransomware exfiltrază cantități masive de date ale unei victime, criptându-le și apoi amenințând că le vor publica, dacă cererile de răscumpărare nu sunt îndeplinite (Financial Crimes Enforcement Network 2021).

A doua jumătate a anului 2021 a fost bogată în atacuri ransomware, acestea nu au fost doar foarte active, ci și foarte agresive. Dacă se are în vedere numărul de detectări per client activ pe țară, atunci obținem o distribuție ușor diferită. Tabelul următor arată procentul de clienți cu cel puțin o detectare de malware per țară în 2021, iar aici, se constată faptul că Republica Moldova a fost ținta atacurilor de malware încă din 2021. Acest lucru generează o serie de alte întrebări cu privire la faptul că Republica Moldova a fost vizată de mai multe atacuri cibernetice înainte ca războiul din Ucraina să înceapă, al căror răspuns conduce, de cele mai multe ori, atât la analiza evoluției atacurilor cibernetice, cât și a țintelor și schimbării acestora, determinând, cu precădere, o analiză amănunțită a scopului urmărit de aceste tipuri de atacuri, dar și a cauzelor pentru care Republica Moldova a reprezentat ținta unor astfel de atacuri.

Ransomware-ul este unul dintre cele mai profitabile atacuri cibernetice din acest moment, acesta se va extinde în continuare la macOS, Linux, precum și la noi medii, cum ar fi sistemele virtuale cloud și IoT, în ansamblu, orice lucru conectat la o rețea accesibilă fiind o țintă potențială (Acronis 2021). Majoritatea atacurilor de ransomware provin din Rusia sau de la aliații săi; majoritatea programelor ransomware vor încerca să vadă dacă rulează pe un computer o limbă comună vorbită în Rusia sau într-una dintre țările aliate ei, iar dacă răspunsul este favorabil, programul ransomware va renunța la atac. Unii atacatori recomandă activarea limbii ruse ca a doua limbă, dacă este posibil, pe computer, pentru a împiedica multe programe ransomware să se infiltreze. Rusia a devenit astfel o țară sigură din punct de vedere cibernetic, sau cum se mai numesc „paradisuri” pentru criminalii ransomware, iar astăzi, multe grupări de ransomware sunt situate în sau în jurul Rusiei (Grimes 2021). În perioada de raportare, frecvența și complexitatea atacurilor ransomware au crescut cu peste 150% și au devenit unele dintre cele mai mari amenințări cu care se confruntă organizațiile în prezent, indiferent de sectorul de care aparțin. Criptomoneda rămâne cea mai comună metodă de plată pentru acești actori, prin Monero, fiind metoda preferată, datorită anonimatului sporit și caracterului necunoscut al tranzacțiilor (ENISA 2021).

Rank	Country	Percentage of clients with malware detections in Q3 2021, normalized
1	Taiwan	63.6%
2	Singapore	57.4%
3	China	55.5%
4	Brazil	55.2%
5	Republic of Moldova	50.5%
6	Russia	49.5%
7	Greece	43.3%
8	Bulgaria	41.3%
9	South Korea	40.6%
10	Israel	39.7%
11	Turkey	39.4%

Figura 2 Detectări malware în țări (TrendMicro 2021)

Conti este un Ransomware-as-a-Service (RaaS) care a fost observat, pentru prima dată, în decembrie 2019, ca și în cazul altor familii de ransomware. Actorii care folosesc Conti fură fișiere și informații sensibile din rețele compromise și amenință să publice aceste date, dacă nu se plătește răscumpărarea (MITRE ATT&CK 2021). Agenția de Securitate Cibernetică și Securitate a Infrastructurii (CISA) și Biroul Federal de Investigații (FBI) au observat o utilizare crescută a ransomware-ului Conti în peste 400 de atacuri asupra SUA și organizațiilor internaționale. În atacurile tipice de tip ransomware Conti, actorii cibernetici rău intenționați fură fișiere, criptează servere și solicită răscumpărare. Pentru a securiza sistemele împotriva ransomware-ului Conti, CISA, FBI și Agenția Națională de Securitate (NSA) recomandă implementarea măsurilor de atenuare, care includ necesitatea de autentificare multifactor (MFA), implementarea segmentării rețelei și menținerea la zi a sistemelor de operare și a software-ului (CISA 2021).

Actorii Conti obțin adesea acces inițial la rețele prin campanii de spearphishing care utilizează e-mailuri personalizate care conțin atașamente rău intenționate sau linkuri rău intenționate. CISA și FBI au observat că gruparea Conti folosește Routerul Scan, un instrument de testare a pătrunderii, pentru a scana în mod rău intenționat routerele cu forță brută, camerele și dispozitivele de stocare atașate la rețea cu interfețe web. Actorii Conti sunt cunoscuți că exploatează software-ul legitim de monitorizare și management de la distanță și prin desktop. CISA și FBI au observat că actorii Conti folosesc diferite adrese IP ale serverului Cobalt Strike unice pentru victime diferite, iar după ce actorii fură și criptează datele sensibile ale victimei, folosesc o tehnică dublă extorcare prin care cer victimei să plătească o răscumpărare pentru eliberarea datelor criptate și amenință victima cu eliberarea publică a datelor, dacă răscumpărarea nu este plătită (CISA 2021).

Încă din 28 februarie 2022, actorii Conti au rămas activi și s-a raportat faptul că atacurile ransomware Conti împotriva organizațiilor americane și internaționale au crescut la peste 1.000, iar printre vectorii de atac notabili, se numără Cobalt Strike (CISA 2021). În luna mai, această grupare și-a închis platforma de operare și a avut loc o ierarhizare descentralizată, iar Departamentul

SUA a oferit recompense de până la 10 milioane de dolari pentru orice informații care ar putea duce la identificarea unor persoane importante aparținând acestei grupări. După ce au atacat guvernul din Costa Rica și a fost instaurată alertă de securitate națională, această grupare a încetat voluntar la 19 mai 2022, în același timp având loc o reorganizare care avea să asigure o tranziție fără probleme a membrilor grupului de ransomware. Desființarea urmărea loialitatea publică a grupului față de Rusia în invazia Ucrainei, dând o lovitură uriașă operațiunilor sale din Ucraina și provocând scurgerea a mii de date private. Afilierea Conti la Rusia a avut și alte consecințe, principala consecință fiind incapacitatea sa de a extrage plăți de răscumpărare de la victime, din cauza sancțiunilor economice, impuse de Occident (The Hacker News 2022a).

După ce Conti a susținut public invazia Rusiei în Ucraina, un cercetător în domeniul securității cibernetice a identificat codul sursă al malware-ului și chaturile interne dintre afiliați și le-a făcut publice. Conti și Hive sunt, în prezent, poziționate ca doi dintre cei mai mari jucători de pe scena ransomware. Scurgerile Conti au vizat expunerea informațiilor interesante din interior între operatorii Conti, cum ar fi diverse locuri de muncă, rolurile în cadrul organizației și procesul de angajare a noilor afiliați. Pe baza jurnalelor de chat care au fost analizate între Conti și victime, sunt observate următoarele tehnici: stilul de comunicare al lui Conti este relativ profesional, marcat de introduceri, aparent scenarii, și de un ton lipsit de emoție. Actorii rămân pe mesaj, explicând victimei că sunt infectați, subliniind consecințele pe care le va suporta victima, dacă nu reușește să plătească răscumpărarea și încercând să o convingă să plătească cât mai repede posibil (Mckay 2022).

Ultimele date cunoscute despre această grupare au în vedere faptul că foști membri ai grupului de criminalitate cibernetică Conti au fost implicați în cinci campanii diferite de atacuri care au vizat Ucraina, din aprilie până în august 2022. Potrivit Google Threat Analysis Group (TAG), sunt identificate acele activități cibernetice continue care vizează națiunea est-europeană, având ca și context războiul ruso-ucrainean. UAC-0098 este departe de a fi singurul grup de hacking afiliat Conti care a țintit Ucraina de la începutul războiului și care vizează organizații ucrainene și organizații

neguvernamentale (ONG) europene (The Hacker News 2022c). UAC-0098 este un broker de acces initial, cunoscut pentru utilizarea troianului bancar IcedID care oferă grupurilor de ransomware acces la sisteme compromise din rețelele întreprinderilor (Gatlan 2022). Un exemplu concret în acest sens este dat de echipa Ucrainei de Răspuns la Urgență Informatică, care a detectat un atac cibernetic asupra infrastructurii critice a Ucrainei, pe care l-a atribuit UAC-0098, însă acesta nu este singurul exemplu de atac cibernetic masiv care a fost orientat asupra Ucrainei și sistemelor de securitate ale țării (CyberSecurity Help 2022).

Modificarea ecosistemului de criminalitate cibernetică

Din cauza faptului că acest război este încă în desfășurare, impactul acestuia asupra spațiului cibernetic și asupra grupărilor de criminalitate cibernetică este unul considerabil prin prisma faptului că membrii grupărilor de criminalitate cibernetică își reorganizează strategiile de atac și operează mai mult în social media, pentru a atrage susținători. Apelul pe care aceștia îl fac este regăsit cu precădere la ambele tabere, iar Universitatea Australiană din Adelaide a descoperit milioane de tweeturi false de la o armată de boți proucraineni care răspândesc dezinformare și propagandă anti-rusă. Hashtagul #IStandWithUkraine a fost postat de boți cu o rată de 38.000 de tweeturi pe oră, iar după aceea numărul de tweeturi a crescut la 50.000 pe oră. Cercetătorii remarcă faptul că vârful de activitate al boților proucraineni a avut loc între orele 18:00 și 21:00, potrivit fusurilor orare din SUA (Gaskin 2022).

Hackerii fiind împărțiți în cele două tabere, proucrainieni și proruși, încearcă în mediul virtual să obțină sau să transmită cât mai multe informații care să influențeze într-un anumit mod cetățenii. O informație relevantă asupra acestui subiect are legătură, în principal, cu gruparea de hackeri Anonymous, care și-a declarat, încă de la începutul războiului, susținerea Ucrainei, iar astfel a atacat în masă sistemele de operare centrale ale diferitelor instituții și sisteme de stat ale Rusiei, un exemplu concret fiind Banca Centrală a Rusiei. În schimb, printre țintele hackerilor proruși, sunt și țări, pe lângă Ucraina, vizate, spre exemplu, Polonia, iar de cele mai multe ori, aceste tipuri de atacuri vizează industria transporturilor și infrastructura critică.

În ultimele luni, datorită eforturilor conexe ale instituțiilor de apărare și securitate din mai multe țări, a fost posibilă arestarea unor hackeri importanți din grupări precum LockBit și Killnet, care erau urmăriți penal pentru atacuri împotriva mai multor instituții și organizații. Atacurile cibernetice majore au vizat și serviciile de informații ale unor țări, cum ar fi: Estonia, Polonia, România, Bulgaria și Moldova. Spre exemplu, grupul prorus Killnet și-a asumat responsabilitatea pentru mai multe atacuri cibernetice, dintre care un atac asupra site-ului web și asupra serviciilor sistemului electronic federal de plăți fiscale din SUA. De asemenea, gruparea Hive a atacat peste 1.300 de companii din întreaga lume și a vizat o gamă largă de întreprinderi și sectoare critice de infrastructură, inclusiv facilități guvernamentale, comunicații, producție critică, tehnologia informației, sănătate și sănătate publică (The Hacker News 2022b).

Odată cu începerea războiului, ecosistemul de criminalitate cibernetică s-a orientat spre atacarea Ucrainei, cu precădere, iar astfel, s-a creat o armată IT a Ucrainei, care este estimată la aproximativ 215.000 de afiliați, formată din voluntari, care vizează instituțiile media rusești, sponsorizate de stat. Armata a executat atacuri cibernetice asupra a aproximativ 8.000 de resurse rusești, vizând cu succes industria de apărare și contracarând campaniile de dezinformare ale instituțiilor sponsorizate de stat. Președintele ucrainean, Volodimir Zelenski, a menționat că armata IT a Ucrainei a prevenit cu succes peste 1.300 de atacuri cibernetice rusești în ultimele opt luni ale invaziei ruse. De exemplu, după ce Rusia a distrus un important centru de date din țară, Ucraina a trecut la sistemul cloud, permițându-i să construiască registre publice și să facă plăți către cetățenii afectați de război (Dark Reading 2022).

Până acum, grupările de criminalitate cibernetică modifică acest ecosistem prin orientarea atacurilor asupra Ucrainei și țărilor care o susțin, prin schimbarea manierei de atac a potențialelor ținte. Faptul că se apelează la mobilizarea populației în social media pentru a atrage sute de mii de oameni înspre hacktivism nu face altceva decât să demonstreze că războiul se regăsește și în spațiul cibernetic, trece de granițele normale ale unui teritoriu și are valențe globale. Prognozele cu privire la aceste tipuri de atacuri cibernetice au în vedere amploarea lor și

modalitatea în care aceste grupări vor acționa, dar și modul în care țările potențial vizate de acestea vor implementa strategii care să prevină atacuri cibernetice majore, cu precădere asupra infrastructurilor critice.

Concluzii

În concluziile articolului, se pot menționa următoarele aspecte care să justifice subiectul cercetat; astfel, se constată că atacurile cibernetice sunt din ce în ce mai complexe, iar războiul din Ucraina reprezintă o sursă de motivație pentru a susține sau nu beligeranții de către grupările de criminalitate cibernetică, de unde și împărțirea acestor grupări în tabere. Grupurile ransomware au avut activitate încă din 2020, iar în Federația Rusă este recunoscut faptul că grupările de criminalitate cibernetică primesc susținere, pentru ca, ulterior, acestea să acționeze în interesul statului. Gruparea Conti este relevantă pentru a analiza modalitatea în care războiul actual poate modifica ecosistemul de criminalitate cibernetică, deoarece această grupare, relativ nouă, care a susținut și a acționat împotriva statelor care nu susțin acțiunea Rusiei a fost divizată doar în urma mai multor atacuri cibernetice lansate, pentru ca, ulterior, acestea să fie reluate sub o altă identitate, dar, în esență,

urmărind același scop. În Rusia, operațiunile ofensive sunt ajutate de tehnologia avansată, cum ar fi inteligența artificială (AI) și automatizarea, pentru a oferi comandă și control, iar astfel, spațiul cibernetic poate fi privit drept un teren mult mai avantajos în războiul hibrid, pe care aceste grupări să îl exploateze. Faptul că Rusia încearcă să izoleze internetul rusesc de cel global este un exemplu pentru a justifica înarmarea Rusiei din interior, pentru a-și practica activitățile cibernetice care să vizeze țările adversare. Acest lucru i-a sporit influența geopolitică și a contribuit la amplificarea puterii sale de jucător pe scena internațională. Geopolitica este un instrument esențial și indispensabil pentru înțelegerea și analizarea noilor provocări cibernetice, iar principalul factor în această dinamică este politica, geopolitica fiind cea care interacționează și determină scopul atacului cibernetic. Sistemul internațional poate să rămână unul în care dezideratele țărilor membre să fie în concordanță cu apărarea și integritatea spațiului cibernetic și cu siguranța sistemelor informatice și a infrastructurii critice, însă zona de amenințări hibride va fi una mai exploatată și mai potențială pentru actorii statali sau nonstatali, care, probabil, vor face presiuni asupra economiei, politicii, infrastructurilor critice, cetățenilor etc.

BIBLIOGRAFIE

- Acronis. 2021. "Acronis Cyberthreats Report 2022 unveils cyberthreat predictions." <https://www.acronis.com/en-us/blog/posts/acronis-cyberthreats-report-2022-unveils-cyberthreat-predictions/>.
- CISA. 2021. "AA21-265A-Conti Ransomware TLP White." <https://www.scribd.com/document/529330620/AA21-265A-Conti-Ransomware-TLP-WHITE>.
- CyberSecurity Help . 2022. "Former Conti Hackers Adapt Their Techniques to Use against Ukraine." <https://www.cybersecurity-help.cz/blog/2878.html>.
- Dark Reading. 2022. "Ukraine's 'IT Army' Stops 1,300 Cyberattacks in 8 Months of War." <https://www.darkreading.com/endpoint/ukraine-it-army-stops-1300-cyberattacks-war>.
- Donalds, Charlette și Kweku-Muata Osei-Bryson. 2019. "Toward a Cybercrime Classification Ontology: A Knowledge-Based Approach." *Computers in Human Behavior* 92: 403-418. doi:<https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.11.039>.
- ENISA. 2021. "Enisa Threat Landscape 2021." <https://www.enisa.europa.eu/publications/enisa-threat-landscape-2021>.
- Financial Crimes Enforcement Network. 2021. "Financial Trend Analysis." https://www.fincen.gov/sites/default/files/2021-10/Financial%20Trend%20Analysis_Ransomware%20508%20FINAL.pdf.
- Gaskin, Lee. 2022. "Bots Manipulate Public Opinion in Russia-Ukraine Conflict." *The University of Adelaide*. <https://www.adelaide.edu.au/newsroom/news/list/2022/09/08/bots-manipulate-public-opinion-in-russia-ukraine-conflict>.

- Gatlan, Sergiu. 2022. "Google Says Former Conti Ransomware Members Now Attack Ukraine." *BleepingComputer*. <https://www.bleepingcomputer.com/news/security/google-says-former-conti-ransomware-members-now-attack-ukraine/>.
- Grimes, Roger A. 2021. *Ransomware Protection Playbook*. John Wiley & Sons Inc.
- Mckay, Kendall. 2022. "Conti and Hive ransomware operations: Leveraging victim chats for insights." https://s3.amazonaws.com/talos-intelligence-site/production/document_files/files/000/095/787/original/ransomware-chats.pdf?1651576098.
- MITRE ATT&CK. 2021. "Conti." <https://attack.mitre.org/software/S0575/>.
- Neethu, N. 2020. "Role of International Organizations in Prevention of Cyber-Crimes: An Analysis." Nalsar University of Law, Hyderabad, 5-17. https://www.researchgate.net/profile/Neethu-N-2/publication/350525198_Role_of_International_Organisations_in_Prevention_of_Cyber-Cri.
- Sabillon, Regner, Victor Cavaller, Jeimy Cano și Jordi Serra-Ruiz. 2016. "Cybercriminals, Cyberattacks and Cybercrime." *2016 IEEE International Conference on Cybercrime and Computer Forensic (ICCCF)*. 1-9. doi: <https://doi.org/10.1109/icccf.2016.7740434>.
- Smith, Zhanna Malekos și Eugenia Lostri. 2022. "The Hidden Costs of Cybercrime." <https://www.mcafee.com/enterprise/en-us/assets/reports/rp-hidden-costs-of-cybercrime.pdf>.
- Surdu, Ileana-Cinziana. 2018. "Cybersecurity. Risks, Threats, and Trends of Manifestation in Romania." *International Conference RCIC'18*. 365-372. https://www.afahc.ro/ro/rcic/2018/rcic'18/volum_2018/365-372%20Surdu.pdf.
- The Hacker News. 2022a. "Conti Ransomware Operation Shut down after Splitting into Smaller Groups." <https://thehackernews.com/2022/05/conti-ransomware-gang-shut-down-after.html>.
- . 2022b. "Hive Ransomware Attackers Extorted \$100 Million from over 1,300 Companies Worldwide." <https://thehackernews.com/2022/11/hive-ransomware-attackers-extorted-100.html>.
- . 2022c. "Some Members of Conti Group Targeting Ukraine in Financially Motivated Attacks." <https://thehackernews.com/2022/09/some-members-of-conti-group-targeting.html>.
- TrendMicro. 2021. "Toward a New Momentum: Trend Micro Security Predictions for 2022." <https://www.trendmicro.com/vinfo/us/security/research-and-analysis/predictions/2022>.
- UNODC. 2021. "Digest of Cyber Organized Crime." https://www.unodc.org/documents/organized-crime/tools_and_publications/21-05344_eBook.pdf.

NOI AMENINȚĂRI ȘI VULNERABILITĂȚI LA ADRESA SECURITĂȚII NAȚIONALE ÎN CONTEXTUL CONFLICTULUI DIN UCRAINA

NEW THREATS AND VULNERABILITIES REGARDING NATIONAL SECURITY IN THE CONTEXT OF THE CONFLICT IN UKRAINE

Lt.col.drd. Cezar-Cristian ALDEA*

Evenimentele desfășurate la sfârșitul secolului XX au condus la transformări importante care au determinat reconfigurarea mediului geopolitic și geostrategic din punctul de vedere al diversității riscurilor, amenințărilor și intereselor actorilor implicați. Rusia reprezintă un element cheie în stabilirea noii arhitecturi de securitate, aceasta își concentrează toate forțele și mijloacele necesare asupra menținerii influenței în spațiul est-european. În acest articol, voi aborda principalele amenințări și vulnerabilități la adresa securității naționale, deduse în urma operațiunii militare pe care o desfășoară Rusia în Ucraina cu scopul reconfigurării mediului de securitate și restabilirii unei noi ordini mondiale, și anume, regiunea Mării Negre, armele de distrugere în masă, atacurile cibernetice, schimbările climatice și, nu în ultimul rând, fluxul refugiaților. Toate aceste noi riscuri și amenințări la adresa securității naționale demonstrează încă o dată rolul strategic al României în modelarea arhitecturii de securitate la nivel global. Întărirea securității naționale a României este un element cheie în următorii ani, în contextul imprevizibil al mediului regional de securitate.

The events that took place at the end of the twentieth century led to important transformations that determined the need to reconfigure the geopolitical and geostrategic environment in terms of risk diversity, threats and interests of the actors involved. Russia is a key element in establishing the new security architecture as it seems to focus all necessary forces and means on maintaining its influence in Eastern Europe. In this article, I will address not only the main security threats and vulnerabilities deduced from Russia's military operation in Ukraine, whose purpose is to reconfigure the security environment and restore the new world order, namely the Black Sea region, but I will also refer to the weapons of the mass destruction, cyber-attacks, climate change and, last but not least, the flow of refugees. All these new risks and threats to national security demonstrate once again Romania's strategic role in shaping global security architecture. Strengthening Romania's national security is a key element in the coming years in the unpredictable context of the regional security environment.

Cuvinte-cheie: geopolitică; arme de distrugere în masă; atacuri cibernetice; schimbări climatice; fluxul refugiaților.

Keywords: geopolitics; weapons of mass destruction; cyber attacks; climatic change; refugee flow.

Mediul de securitate s-a schimbat dramatic după anul 2014, amenințările și riscurile transnaționale continuă să reprezinte o provocare majoră pentru Alianță, de la terorism la provocările de securitate determinate de pandemii, schimbări climatice și fluxuri migratorii.

Regiunea Mării Negre

Regiunea Mării Negre se confruntă cu numeroase amenințări convenționale sau neconvenționale. Aceste probleme de securitate

fac regiunea volatilă, nesigură și instabilă. Conflictul dintre Rusia și Ucraina, precum și potențialele conflicte dintre statele zonale constituie amenințările de bază ale securității regionale.

Rusia deține un puternic și robust armament convențional militar, care reprezintă o amenințare pentru NATO, deosebit de acut pentru flancul estic, prin operațiile militare care se desfășoară în Ucraina (NATO 2020, 25). Acțiunile Rusiei desfășurate în Marea Neagră, care au dus la ocuparea Insulei Șerpilor, aflată la 50 km de țărmul României, demonstrează încă o dată că zona este vulnerabilă. La momentul actual, este necesară revizuirea Convenției de la Montreux din 1936, cu privire la accesul la Marea Neagră,

***Brigada 1 RSA „Nicolae Dăscălescu”**
e-mail: cezar20bv@yahoo.com

aceasta favorizând Rusia în detrimentul NATO. Deși Rusia este o putere în declin, prin măsurile economice și sociale impuse de UE, aceasta s-a dovedit a fi capabilă de agresiune teritorială și va rămâne, probabil, o principală amenințare cu care se va confrunta NATO și, implicit, România în următorul deceniu.

În timp ce agresiunea rusă în Ucraina continuă, comportamentul agresiv al Rusiei s-a intensificat, conform Mediafax, prin exerciții navale de mare amploare, cu zeci de nave în Marea Neagră, pentru a demonstra forța de atac de care dispune. Toate aceste acțiuni au dus la o deteriorare accentuată a regiunii, afectând negativ securitatea națională.

Rusia se angajează în mod obișnuit în operațiuni militare de intimidare în imediata apropiere a României, totodată sporindu-și întinderea pentru amenințarea spațiului aerian și, nu în ultimul rând, libertatea de navigație în Atlantic.

Confruntat cu un astfel de actor, NATO va trebui să dea dovadă de sânguință și solidaritate și va trebui să mențină în permanență un dialog, în cazul în care liderii ruși aleg o cale mai constructivă (NATO 2020, 48). NATO trebuie să mențină capacități militare convenționale și nucleare adecvate și să dețină o flexibilitate sporită pentru a face față agresivității pe teritoriul Alianței, inclusiv acolo unde forțele ruse sunt active direct sau indirect, în special pe flancul estic.

În consecință, România trebuie să își intensifice eforturile pentru a se asigura că angajamentele sale financiare și contribuțiile militare corespund nevoilor strategice ale NATO și sunt capabile să asigure un echilibru eficient.

Proliferarea armelor de distrugere în masă (ADM)

România continuă să reprezinte un pol de interes pentru state cu preocupări pe linia dezvoltării capacităților în domeniul armelor de distrugere în masă și a vectorilor purtători și/sau militar convențional din spații cu grad ridicat de risc, atât ca potențial furnizor de echipamente militare, cât și din perspectiva posibilității utilizării țării noastre preponderent ca spațiu de tranzit sau ca punct de reexport către alte destinații (Serviciul Român de Informații 2020, 9).

Proliferarea ADM și a vectorilor purtători va prezenta tendințe de creștere, pe de o parte, ca urmare a stărilor de conflict din vecinătate, iar pe

de altă parte, pe fondul progreselor tehnologice și al interesului crescut al statelor implicate în dezvoltarea de proiecte în domeniul ADM (China și Rusia investesc permanent în dezvoltarea acestora) pentru obținerea de expertiză din exterior, în vederea creșterii capacităților indigene de producție/cercetare-dezvoltare (Serviciul Român de Informații 2020, 9).

Controlul armelor, dezarmarea și neproliferarea joacă un rol important în promovarea păcii în regiunea euroatlantică și menținerea unei ordini internaționale stabile. Privind spre 2030, Rusia pare probabil să-și încheie ciclul de modernizare la scară largă a forțele sale nucleare. Aceste forțe, împreună cu forțele convenționale reprezintă o problemă serioasă pentru amenințarea securității NATO și, implicit, a aliaților.

NATO acționează de mulți ani în acest sens, făcând eforturi eficiente și verificabile de control al armelor nucleare și, nu în ultimul rând, eforturi de dezarmare. Amenințarea reprezentată de armele nucleare constituie un element cheie, prin care Rusia urmărește să amplifice reticența țărilor din Europa Centrală și de Est, și nu numai, cu privire la implementarea unor măsuri care ar afecta nivelul său de securitate, așa cum este cazul scutului antirachetă al NATO.

Ca răspuns la acțiunile Rusiei, Germania dorește achiziționarea interceptorului Arrow 3, pentru amenințări cu rază lungă de acțiune, iar SUA și Israel au aprobat vânzarea acestuia.

Arrow 3 este un sistem extrem de manevrabil, conceput pentru a oferi apărare aeriană prin interceptarea rachetelor balistice, atunci când acestea se află încă în afara atmosferei Pământului. Este considerat unul dintre cei mai buni interceptori din lume, datorită capacităților sale tehnologice inovatoare.

Atacurile cibernetice

Atacurile cibernetice sunt, în momentul de față, într-o evoluție continuă; acestea sunt lansate de actori statali, fiind caracterizate de incisivitate, având ca centru de greutate compromiterea infrastructurilor IT&C din domenii strategice. Actorii cibernetici și-au diversificat instrumentele de acțiune, printre care aplicații malware inovative – nedetectabile de către soluțiile de securitate cibernetică existente pe piață –, fiind inserate elemente de infrastructură și soluții malware

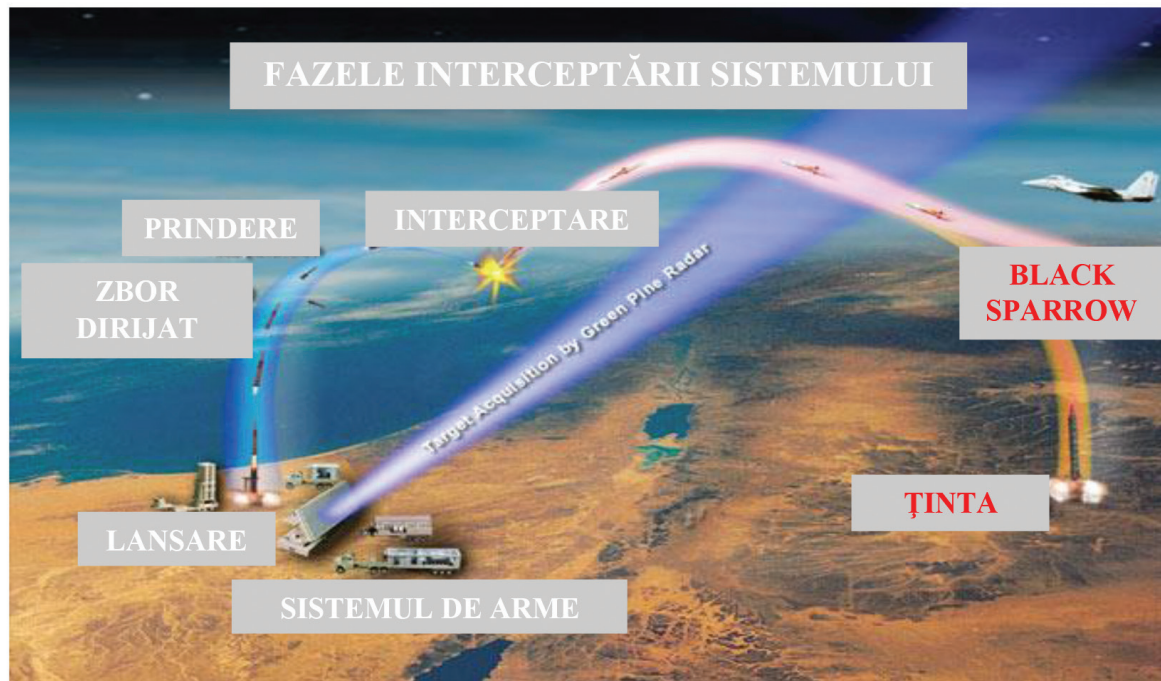

Figura 1 Etapele interceptării rachetelor de către sistemul Arrow
Sursa: [https://www.wikiwand.com/en/Arrow_\(Israeli_missile\)](https://www.wikiwand.com/en/Arrow_(Israeli_missile))

atribuite altor entități sau de tip open source.

La nivel național, amenințarea are o tendință de creștere, iar principalii actori sunt reprezentați de:

- entități asociate unor actori statali;
- grupări de criminalitate cibernetică;
- grupări de hackeri cu motivație ideologică

(Secretariatul General al Guvernului 2021, 5).

În alte situații, adversarii au acționat pentru: derularea de atacuri cibernetice la adresa sectorului privat; închirierea sau utilizarea unor servere de comandă și control (C2), localizate în România, pentru derularea unor atacuri cibernetice la nivel global (Serviciul Român de Informații 2020, 8).

Acțiunile entităților asociate unor actori statali sunt de natură strategică, scopul acestora fiind preluarea și deținerea controlului rețelelor și sistemelor informatice, pentru a sustrage informații de interes, a perturba sau întrerupe parțial ori total funcționarea unor infrastructuri critice și, nu în ultimul rând, pentru a influența procese sociopolitice.

Amenințările grupărilor de criminalitate cibernetică au cunoscut o creștere în ultimii ani, motivația fiind de natură financiară. Principalele aplicații folosite sunt malware de tipul *ransomware* (este un software rău intenționat, conceput pentru a împiedica un utilizator sau o organizație să-și acceseze fișierele de pe calculatorul propriu, atacatorii cer o plată, ca răscumpărare, pentru

deblocarea accesului) și *infostealer*, vizând rețele și sisteme informatice de stat sau private.

Potrivit informațiilor furnizate de Agenția UE pentru securitate cibernetică, valoarea răscumpărării a crescut de la 13 milioane de euro, în 2019, la 62 de milioane de euro, în 2021, iar răscumpărarea medie plătită s-a dublat: de la 71.000 de euro, în 2019, la 150.000 de euro, în 2020. Se estimează că, în 2021, pagubele produse de ransomware la nivel global ar fi fost de 18 miliarde de euro – de 57 de ori mai mari decât în 2015.

Amenințările grupărilor de hackeri cu motivație ideologică sunt, la momentul actual, nesemnificative și au ca principală țintă sistemele informatice cu nivel scăzut de securitate cibernetică. Aceste atacuri cibernetice de tipul *defacement*, *distributed denial of service* (DDoS) și *SQL injection* au fost și sunt folosite împotriva Rusiei de către gruparea anonymous. Gestionarea acestora se poate realiza doar prin implementarea unor politici și măsuri de securitate cibernetică, care să fie în permanență adaptabile cu atacurile cibernetice (Serviciul Român de Informații 2020, 14). Totodată, sunt necesare elaborarea unor proceduri de testare și de auditare a nivelului de securitate cibernetică și, nu în ultimul rând, actualizarea tehnologiilor software și hardware.

O altă măsură ar viza crearea unor mecanisme la nivel național de certificare, conformitate

și standardizare care să permită identificarea riscurilor și vulnerabilităților de securitate existente (Serviciul Român de Informații 2020, 10). Pentru a diminua riscurile generate de atacurile cibernetice, este absolut necesară consolidarea nivelului de securitate cibernetică a României prin dezvoltarea și eficientizarea formatelor de cooperare la nivel strategic, tactic și operațional.

Schimbările climatice

Schimbările climatice reprezintă una dintre provocările definitorii ale vremurilor noastre și au implicații serioase pentru securitatea și interesele economice ale tuturor celor treizeci de membri ai Alianței. Ca efecte scontate: creșterea deficitului de resurse, alimentația globală și insecuritatea resurselor de apă (NATO 2020, 41).

Schimbările climatice sunt cunoscute de mult timp ca un multiplicator de amenințări și sunt din ce în ce mai recunoscute ca o „amenințare care modelează”, care modifică dramatic mediile în care armatele aliate vor trebui să opereze în următoarele decenii. Pe lângă riscurile legate de climă pentru infrastructura militară și pregătirea forțelor, evenimentele meteorologice extreme pot crește, de asemenea, potențialul de conflict și migrație în și dincolo de vecinătatea imediată a NATO.

Conform Raportului global al riscurilor din anul 2021, *vremea extremă* reprezintă principalul risc înaintea armelor de distrugere în masă, atacurilor cibernetice și bolilor infecțioase, având implicații pe durata operațiilor aeriene, terestre și maritime (Heise 2021, 3).

Operațiile aeriene

Schimbările climatice vor afecta operațiile aeriene, astfel:

- performanța aeronavei în timpul decolării și aterizării depinde direct de temperatura aerului, de presiune (altitudinea aerodromului) și de vânt; totodată, creșterea temperaturilor, din cauza schimbărilor climatice, degradează performanța unei aeronave (de exemplu, avioanele de transport și elicopterele din Afganistan);

- frecvența și intensitatea furtunilor de nisip și praf vor împiedica din ce în ce mai mult operațiile, din cauza restricțiilor de zbor;

- avioanele de marfă ar trebui să evite zonele cu turbulențe puternice, planificarea misiunii fiind în continuare afectată;

- supraîncălzirea aeronavelor militare și a

echipamentelor logistice din bazele aeriene, ceea ce implică un efort logistic sporit și un consum mai mare de energie;

- modificările direcțiilor principale ale vântului din aeroporturi trebuie, de asemenea, luate în considerare și pot necesita modificări structurale, cum ar fi schimbarea direcției pistelor;

- în regiunea arctică, acestea vor genera necesitatea de a modifica rutele de aprovizionare și aerodromurile, în consecință procedurile de căutare și de salvare trebuie să fie adaptate. Misiunile viitoare ale UAV vor necesita legături de date stabile și sisteme GPS rezistente pentru procedurile de control și aplicare.

Operațiile terestre

Operarea în condiții climatice din ce în ce mai extreme va reprezenta o provocare majoră pentru personalul militar (de exemplu, reducerea alimentării cu apă potabilă, din cauza deșertificării anumitor regiuni). Condițiile climatice extreme provoacă, de asemenea, o „uzură” mai rapidă a echipamentelor militare (de exemplu, mediul arid din Afganistan a făcut ca armele să se „blocheze” mai des). Totodată, acestea au implicații semnificative asupra logisticii militare (de exemplu, inundațiile, zăpada/gheața sau furtunile ar putea bloca rutele operaționale de aprovizionare).

Operațiile maritime

Capabilitățile maritime ale NATO în Arctica se vor confrunta cu o serie de provocări; acest lucru se datorează combinației dintre temperaturile extrem de reci ale aerului, vitezele mari ale vântului, obstacolele de gheață, valurilor mari și expunerii crescute la radiații. Sistemele de arme și muniția trebuie adaptate condițiilor extreme de temperatură; astfel de cerințe pot fi anticipate, dacă este necesar, prin simulare. Din alt punct de vedere, în apele mai calde, situația este la fel de gravă, salinitatea crescută din Golful Aden a făcut ca turbinele mai multor fregate din Marea Britanie să eșueze (Heise 2021, 4). Procesele oceanografice (adică răcirea Atlanticului subpolar) sunt asociate cu modificări ale tiparelor de precipitații și cu factorii suplimentari ai creșterii nivelului mării. Acestea vor avea implicații în recunoașterea și supravegherea maritimă.

În 2014, NATO a adoptat cadrul de apărare verde, care aspiră la reducerea amprentei de mediu a operațiilor sale militare și la îmbunătățirea rezistenței NATO prin investiții în tehnologii

ecologice care reduc consumul de combustibil și de energie. Michael Rühle, director al departamentului pentru provocări hibride și de securitate energetică al NATO, a reliefat principalele probleme cu care se confruntă Alianța în timpul operațiilor sale, cum ar fi deteriorarea echipamentelor și instalațiilor, provocată de seceta extremă sau de inundații. Totodată, acesta a mai precizat: „a fi mai verde înseamnă a fi mai puternic”, însă a avertizat că tranziția ecologică nu va fi gratuită, deoarece îmbunătățirea echipamentelor „presupune ani de dezvoltare” și implementare (Rühle 2021, 5).

În acest sens, România trebuie să își intensifice eforturile financiare astfel încât să achiziționeze echipamente militare conform cerințelor NATO.

Fluxul refugiaților

Agresiunea Ucrainei din partea Rusiei a declanșat una dintre cele mai mari crize umanitare din Europa. În urma cercetărilor, efectuate de Organizația Internațională pentru Migrație (OIM), în perioada 09.03. - 16.03.2022, dintre cele 2.000 de persoane strămutate intern pe care le-a chestionat:

- aproape 30% veniseră din Kiev, peste 36% fugiseră din estul Ucrainei și 20% veniseră din nord;

- aproape 40% erau acum în vestul Ucrainei, cu mai puțin de 3% la Kiev;

- doar 5% și-au părăsit casele în anticiparea invaziei, majoritatea fugind fie la începutul războiului, fie când acesta a ajuns în zona lor.

OIM estimează că mai mult de jumătate dintre persoanele strămutate în interior sunt femei și multe sunt considerate deosebit de vulnerabile, deoarece sunt însărcinate, au un handicap sau sunt victime ale violenței.

Refugiații traversează și țările vecine din vest, precum Polonia, România, Slovacia, Ungaria și Moldova. ONU spune că, până la 21 martie, 3,5 milioane de oameni au părăsit Ucraina:

- ✓ Polonia a primit 2.113.554 de refugiați;

- ✓ România, 543.308;

- ✓ Moldova, 367.913;

- ✓ Ungaria, 317.863;

- ✓ Slovacia, 253.592;

- ✓ Rusia, 252.376.

- ✓ Belarus, 4.308 (IOM Ukraine 2022, 1-4).

Conform declarațiilor MAE, în jur de 80.000 de refugiați au rămas pe teritoriul României,

până în momentul de față situația fiind gestionată eficient de societatea civilă, de stat și de organizații neguvernamentale. Odată cu creșterea fluxului de refugiați (peste 1 milion), România trebuie să apeleze la rezervele strategice și, nu în ultimul rând, la sprijinul UE pentru gestionarea crizei, astfel încât să fie în măsură să asigure asistență la standarde europene.

Concluzii

România se află într-un context strategic definit prin instabilitate geopolitică, evidențiindu-se intensificarea competiției strategice dintre actorii cu interese globale.

Zona Mării Negre este o zonă de interes strategic pentru marii actori globali, aceasta, în contextul declinului relativ de putere al unor actori pe scena politică internațională, pe fondul reconfigurării opțiunilor strategice și al promovării unor politici de tip izolaționist/coercitiv în relațiile internaționale.

Ținând cont de acestea, precum și de agresiunea Ucrainei de către Rusia din proximitate, apariția unor conflicte zonale constituie un motiv de temere pentru România. Nu în ultimul rând, domeniul tehnologic este în plină accesiuune, atacurile cibernetice sunt în creștere, având ca efecte majore dezinformarea (știrile false referitoare la acțiuni militare pe teritoriul țării, dislocări de forțe și mijloace etc.), toate acestea, în cadrul unor acțiuni asimetrice și hibride, generând noi provocări la adresa României și aliaților.

Mediul social este influențat de o creștere demografică asimetrică, de accentuarea fenomenului de îmbătrânire a populației și, nu în ultimul rând, de fenomenul migrației. România se confruntă cu un flux de refugiați ucraineni din zonele de conflict, ceea ce implică efecte în plan atât economic, cât și social.

În contextul vulnerabilităților mediului de securitate, România este nevoită să își consolideze cooperarea cu SUA, care să garanteze securitatea națională, în cazul unei acțiuni agresive în vecinătate. România trebuie să se concentreze temeinic asupra resurselor financiare, tehnice și umane, necesare intensificării eforturilor de consolidare a capacității de răspuns a Alianței pe flancul estic, în fața escaladării conflictelor geopolitice, cauzate de diverse interese sociale, economice și culturale.

BIBLIOGRAFIE

- Çelikpala, Mitat. 2020. "Security in the Black Sea Region." *Policy Report II*. https://www.bertelsmannstiftung.de/fileadmin/files/BSSt/Publikationen/GrauePublikationen/GP_Security_in_the_Black_Sea_Region.pdf.
- Hâldan, Romulus. 2018. *Vectorii puterii militare a Rusiei – Între realitate, propagandă, reclamă și dezinformare*. București: Editura Top Form.
- Heise, Rene. 2021. "NATO is responding to new challenges posed by climate change." *NATO Review*. <https://www.nato.int/docu/review/articles/2021/04/01/nato-is-responding-to-new-challenges-posed-by-climate-change/index.html>.
- IOM Ukraine. 2022. "Ukraine – Internal Displacement Report – General Population Survey Round 2 (24 March - 1 April 2022)." https://displacement.iom.int/sites/g/files/tmzbd11461/files/reports/IOM%20IDP%20Estimates%20UKR%2016MAR2022_Round%201%20full%20report_v2.pdf.
- NATO. 2020. "NATO 2030: United for a New Era, Analysis and recommendations of the reflection group appointed by the Nato Secretary General." https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf.
- NATO Public Diplomacy Division. 2019. "NATO Encyclopedia 2019." https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/1/pdf/2019-nato-encyclopedia-eng.pdf.
- Rühle, Michael. 2021. "NATO and the Climate Change Challenge." *Internationale Politik Quarterly*. <https://ip-quarterly.com/de/user/239/michael-ruehle>.
- Secretariatul General al Guvernului. 2021. „Strategia de securitate cibernetică a României 2021-2026.” <http://sgglegis.gov.ro/legislativ/docs/2021/08/sr2dvm1746zwhc0fby5n.pdf>.
- Serviciul Român de Informații. 2020. „Inovare în serviciul cetățenilor.” *Raportul de activitate al Serviciului Român de Informații – 2019*. https://www.sri.ro/assets/files/rapoarte/2019/raport_activitate_2019.pdf.

PREOȚII MILITARI DIN ARMATA ROMÂNIEI. DE LEGE LATA ȘI LEGE FERENDA¹ ÎN DREPTUL ROMÂNESC

MILITARY PRIESTS FROM THE ROMANIAN ARMY. DE LEGE LATA AND LEGE FERENDA IN ROMANIAN LAW

Gen.-mr.(r) Florin MACIU*
Lt. Armand MACIU**

Motto: „Sunt doar trei ființe pe lume care merită respectul nostru: preotul, soldatul și poetul. Cel care cunoaște, cel care ucide și cel care creează.”

Charles Baudelaire

După mai mult de douăzeci de ani de la reintroducerea preoților militari în rândul forțelor armate, se pot observa ceva inadvertențe, mai mici sau mai mari, atunci când facem o comparație între scopul reglementărilor adoptate în domeniul regimului preoților militari și modul în care acestea sunt puse în practică. Factorii de decizie din forțele armate par să facă o analogie totală între statutul clerului militar și reglementările care privesc salariații civili angajați cu contract de muncă, iar acest fapt generează o anumită frustrare în rândul preoților militari. Membrii acestui corp se așteptau la un tratament, chiar și atunci când se ia în calcul managementul personalului, similar cu al celorlalți ofițeri, ai căror colegi sunt, singura diferență fiind că preoții militari sunt personal necombatant. Prezentul articol reexplică metodele complexe și interdependente de interpretare a legislației și arată soluția necesară și imperativă de a pune lucrurile pe făgașul lor normal. Nu este nevoie de niciun fel de efort, sacrificii sau pierderi. Numai de bunăvoință și bună-credință.

After more than twenty years from the re-establishment of the military priests in the armed forces, some inaccuracies, smaller or bigger, could be noticed when we make a comparison between the aim of the adopted regulations and the way these ones were applied to reality. The decision making factors of the armed forces seem to make a total resemblance between the military chaplains statute and the regulations of the civilian employees, and this fact generates a certain frustration to the military clergy corps. The members of the corps were waiting for a treatment, even when they were speaking about personnel management, similar to the other officers, to whom they are colleagues, the only difference being that the military priests are non-combatant personnel. The present article re-explains the complex and corroborating ways to interpretate the legislation and shows the imperiously necessary solution to re-place the things on their normal track. No need of effort, sacrifices, or losses of any kind. Only benevolence and good faith.

Cuvinte-cheie: Constituția României; capelani militari; statut; drept internațional umanitar; legislație internă; tratament egal; ofițeri necombatanți; respect; demnitate; amendamente propuse la legea actuală.

Keywords: Romanian Constitution; military chaplains; statute; humanitarian international law; internal legislation; equal treatment; noncombatant officers; respect; dignity; proposed amendaments to the actual law.

***Ministerul Apărării Naționale**

e-mail: fmaciu@yahoo.com

****Ministerul Apărării Naționale**

e-mail: armandmaciu@yahoo.ro

¹ **de lege lata** (expr. lat. „despre legea în vigoare”) – expresie folosită pentru a denumi ceea ce există deja reglementat prin lege; **de lege ferenda** (expr. lat. „despre legea care urmează să fie elaborată”) – expresie folosită pentru a denumi soluții de reglementare care se preconizează sau se recomandă a fi adoptate de legiuitor; expresie folosită pentru a denumi caracterul acelor propuneri prin care se preconizează reglementarea unor situații care, în prezent, nu sunt prevăzute de lege. Detalii: <https://legeaz.net/dictionar-juridic/de-lege-ferenda>.

A. O cronologie sintetică în ceea ce privește istoria recentă în domeniu

Adoptată prin referendum, *Constituția României din 1991* (Camera Deputaților 1991) reflecta, prin principiile stipulate în conținutul ei, noile relații sociale ce se doreau a fi implementate și, ulterior, optimizate în societatea care, în urma mișcărilor sociale și de altă natură din 1989, beneficia, acum, de un regim politic, a cărui esență era total diferită de cea anterioară. Astfel, la art. 29 – Libertatea conștiinței, se prevedea, între altele, la alin. (5), următoarele: „Culte religioase sunt autonome față de stat și se bucură de sprijinul acestuia, inclusiv prin înlesnirea asistenței religioase în armată, în spitale, în penitenciare, în azile și în orfelinate.”

Era un eveniment legislativ, și nu numai, mai mult decât major, poate crucial, care stabilea noi relații (ori restabilea unele mult mai vechi), dacă avem în vedere ce anume dispunea Constituția din 1965 (Camera Deputaților 1965), în vigoare în țara noastră până în decembrie 1989: „Art. 30. – Libertatea conștiinței este garantată tuturor cetățenilor Republicii Socialiste România (...). Modul de organizare și funcționare a cultelor religioase este reglementat prin lege. Școala este despărțită de biserică (...)”. Iată și modul în care aceste prevederi socialiste fuseseră transpuse în practică prin *Decretul nr. 177, din 4 august 1948 pentru regimul general al cultelor religioase* (Portal Legislativ 1948): „Articolul 58 – Dispozițiunile legii 68 din 19 martie 1937, pentru organizarea clerului militar, se abrogă (...). Articolul 59 – Bisericile și capelele militare, cu întregul lor inventar, trec în proprietatea parohiilor de același cult (...). Articolul 60 – Membrii clerului militar, care la data publicării prezentei legi în Monitorul Oficial, au cel puțin 20 de ani de serviciu public, vor putea cere pensionarea prin derogare de la dispozițiunile legii generale de pensii, beneficiind de un spor de 5 ani, utili la pensie, adăugați la timpul efectiv servit. Membrii clerului militar, care nu vor beneficia de dispozițiunile alineatului precedent, vor fi încadrați în posturi de preoți, pe bază de cereri individuale, în Eparhiile unde au mai funcționat sau în alte Eparhii, care au posturi vacante.”

Cu alte cuvinte, în perioada 1948-1989, biserica a fost total separată de armată, ca instituție. *Constituția din 1991* a dat posibilitatea refacerii

acestei relații, adăugând că statul sprijină o asemenea acțiune. Astfel, în 1995, s-a semnat, între Ministerul Apărării Naționale și Patriarhia Română, *Protocolul cu privire la organizarea și desfășurarea asistenței religioase în Armata României*², care nu numai că însemna un prim pas făcut pe calea restabilirii relațiilor la nivel instituțional, dar și dezvăluia ce anume va urma, încă de la primele reglementări: „Până la adoptarea Legii clerului militar și a asistenței religioase în armată, (...) se încheie prezentul Protocol: 1. În Armata României se reia activitatea de asistență religioasă, cu caracter permanent, care are menirea să răspundă cerințelor religioase, morale și spirituale ale militarilor (...)”

Intră în vigoare, apoi, *Legea nr. 195, din 6 noiembrie 2000 privind constituirea și organizarea clerului militar* (Portal Legislativ 2000a) – proiectul, înregistrat cu numărul PL nr. 218/1999, la Camera deputaților, a fost adoptat cu amendamente minore, propuse de deputații Marțian Dan și Wittstock Eberhard-Wolfgang, în principal, trimis apoi la Senat, după care a fost trecut prin procesul de mediere și a fost promulgat (Camera Deputaților 2000). De notat este faptul că, prin lege, este abrogată *Ordonanța Guvernului nr. 106/2000 privind constituirea și organizarea clerului militar* (Portal Legislativ 2000b), cu un conținut asemănător. De reținut este și că, în avizul favorabil, acordat de Comisia Juridică și de Imunități a primei camere menționate, se afirmă că, în raport cu obiectul și conținutul său, proiectul de lege face parte din categoria legilor ordinare. Precizăm că această introducere constituie și o parte a interpretării istorice, la care vom recurge ulterior.

Această lege stabilește regimul juridic al clerului militar și este sediul materiei atunci când trebuie identificate reglementările fundamentale pentru organizarea și funcționarea preoților militari în armată.

O primă observație este aceea că legea are importanța și valoarea ei de necontestat, aducând la viață, după mai bine de jumătate de secol de uitare, activitatea preoților militari în armată și în celelalte instituții din sistemul de apărare, ordine publică și siguranță națională, îmbinând, cât s-a

² Înregistrat la Ministerul Apărării Naționale, cu nr. A4868/11.10.1995, iar la Patriarhia Română, cu nr. 7242/11.10.1995.

putut de armonios la vremea respectivă, canoanele religioase cu rigorile militare. Legea a putut fi aplicată fără impedimente majore, fără a suferi transformări (completări sau modificări), chiar dacă între timp *Constituția României* (Camera Deputaților 2003) a fost revizuită, iar România a intrat în NATO și în Uniunea Europeană. Dacă ar fi să facem o comparație, am face referire la statutul cadrelor militare sau la cel al funcționarilor publici, care, de la intrarea în vigoare, a suferit câteva zeci de intervenții de amendare, iar prevederile lor au fost de multe ori atacate la Curtea Constituțională, ca să nu mai vorbim că modul de interpretare și aplicare a lor a dat naștere la nenumărate litigii, prezentate spre rezolvare în fața instanțelor de judecată. Meritul este cu atât mai mare cu cât ne dăm seama că legea clerului militar nu are decât 29 de articole și totuși este, ca să ne exprimăm metaforic, statutul acestei categorii de angajați ai armatei – preoții militari.

În baza acestei legi, au fost adoptate, în subsidiar, reglementări de forță juridică a hotărârii Guvernului sau a ordinului ministrului. Astfel, au intrat în vigoare *Hotărârea Guvernului nr. 774, din 19 mai 2004, pentru aprobarea Regulamentului privind descrierea uniformei militare clericale, a însemnelor distinctive și de ierarhizare, specifice clerului militar din Ministerul Apărării Naționale* (Portal Legislativ 2004) și *Ordinul nr. M.2, din 13 ianuarie 2014, pentru aprobarea Regulamentului privind asistența religioasă în Armata României* (Portal Legislativ 2014), care abrogă *Ordinul ministrului apărării naționale nr. M.149/2000 privind aprobarea Regulamentului de organizare și funcționare a asistenței religioase în armată*.

Totuși, adoptând o atitudine intransigentă de abordare a punerii în practică a *Legii nr. 195/2000*, luând în considerare normele de tehnică legislativă, dar și cele de interpretare a prevederilor legale, prin toate metodele, în deplin acord cu teoria generală a dreptului și având în vedere unele situații reale de vădită eroare în implementarea unor dispoziții care reclamau coroborarea unor articole din legislație, precum și unele tendințe de simplificare a rezolvării unor spețe prin neglijarea sau omiterea unor aspecte juridice esențiale, trebuie să recunoaștem că există, în cuprinsul acestei legi, și aspecte care solicită o perfecționare și o mai mare concretețe, dar și corectitudine, care să răspundă mai clar managementului problemelor

de personal ale preoților militari și care să înlăture unele nemulțumiri, insatisfacții, frustrări ale acestora în legătură cu anumite elemente arbitrare, incertitudini, inconsecvențe ori cvasidiscriminări în domeniu.

B. În loc de o pertractare în acest compartiment, un comentariu concentrat, dar elocvent

La o examinare succintă a situației existente, se pot trage următoarele concluzii:

1. Rezultanta vectorilor de forțe chemate să transpună în practică legea, un posibil eșec?

Prevederile legale sunt limpezi, inspirate din legislația română interbelică, în deplin acord cu dreptul internațional și asemănătoare cu cele din alte țări cu armate străine moderne. Totuși, reglementarea nu este exhaustivă, numărul de articole este extrem de mic, cu prevederi succinte și obligă la corelarea sistematică a tuturor prevederilor din domeniu, nu numai a celor din lege, solicită unele interpretări de finețe, o bună cunoaștere a dreptului internațional umanitar, studiul unor foste prevederi legale în domeniu din legislația română interbelică, dar și din actualul drept internațional comparat, ca să nu menționăm și cunoașterea aprofundată a limbii române, care poate să furnizeze o mai bună interpretare literară.

În lipsa acestor aptitudini, apare, la cel ce este chemat să aplice legea, un factor care suplinește totul, o anumită autosuficiență, chiar dacă ea nu își are locul aici, și care este rezultatul încercării de mascare a necunoașterii, a relei-credințe sau a lipsei de entuziasm în căutarea soluției cu adevărat legale ori a promovării principiului care pare să garanteze liniștea și odihna: „las’ că merge și așa”.

Cu onestitate trebuie să recunoaștem că o vină o au și subiecții, unii dintre preoții militari, care, pentru a-și vedea împlinite anumite interese, au abandonat principiile de bază, rezultate din corelarea cu bună-credință și cu știință a prevederilor legale. Ei nu numai că nu au protestat la vădita încălcare a legii, dar, într-un fel au savurat-o, fiindcă aplicarea defectuoasă a legii lucra în avantajul lor. Totuși, fiecare satisfacție obținută individual prin aplicarea strâmbă a legii atrage mult mai multe nemulțumiri sau resemnări, generatoare de dezgust ori aversiune, din partea colegilor de corp, care constată că armata nu este întotdeauna instituția corectă pe care o percepe o mare parte a

populației. Majoritatea covârșitoare a membrilor corpului clerical militar dorește să fie asimilată cu adevărat ofițerilor în activitate, să aibă parte de același tratament, de același respect, să se situeze la același nivel în ceea ce privește considerația acordată. Și, au dreptate: legislația nu prevede ofițeri de mâna întâi, de mâna a doua și așa mai departe. De ce să faci diferență între un farmacist militar și un preot militar? Vom detalia mai târziu, dacă până acum lucrurile sunt neînțelese.

Deocamdată să reținem că preoții militari doresc tratament egal, adică să fie supuși aceluiași rigori ca și ofițerii combatanți cu care sunt asimilați și să beneficieze de același respect ca și aceștia (contract de exercitare a profesiei, nu contract individual de muncă; comisii de selecție sau alte forme corecte de concurs pentru promovări, nu abuzuri și decizii discreționare, bazate pe preferințe sau înțelegeri personale; respect identic pentru grade egale, fie ele și asimilate etc.). Vom observa mai jos că unele dintre aceste doleanțe legitime se pot împlini mai ușor, iar altele vor solicita minore modificări legislative. De ce autoritățile din armată îi deplasează din ce în ce mai mult pe preoții militari spre statutul salariaților civili, în loc să le acorde tratamentul prevăzut de lege, și anume cel dedicat ofițerilor armatei (chiar dacă aceștia sunt asimilați)? Un răspuns ar putea fi faptul că preoții militari, fiind foarte puțini (sub 100 de membri), în raport cu restul armatei, sunt considerați o cantitate neglijabilă și orice neregulă petrecută aici este insignifiantă la nivel macro.

Acest punct de vedere, chiar dacă poate primi calificativul de *pragmatic*, ar fi în total dezacord cu principiile de bază ale statului de drept. Este posibil ca, în mintea unor șefi militari, să se fi cristalizat concepția că preoții militari ar trebui să fie complet mulțumiți cu faptul că beneficiază, prin lege, de drepturi identice cu ale ofițerilor combatanți. Iată că realitatea demonstrează că nu este așa; preoții militari doresc să li se acorde și respectul și demnitatea cuvenită, conform rangului pe care-l ocupă în armată. Extrem de important este faptul că revendicările preoților militari sunt legale și legitime și nu sunt de ordin financiar – ele nu presupun cheltuieli în plus, ci numai reparații de ordin moral în ceea ce privește reglementările de tratament juridic, adaptat specificului lor.

Concluzia parțială rezultată de aici: nu toți cei puși să aplice legea în acest domeniu pot

pătrunde în profunzimea ei. Alții nu vor. Ca urmare, multe persoane cu putere de decizie, extrem de multe, plasate la diverse niveluri, inclusiv cei care elaborează proiecte de acte normative în acest domeniu sunt tentați să recurgă la o soluție facilă, la o cale bătătorită: asimilarea preoților militari cu salariații civili. De ce? Fiindcă aici lucrurile sunt clare, avem precedente nenumărate, nu prea sunt spețe dificile, deși probleme pot apărea peste tot. De multe ori, rezolvările simple echivalează cu abuzuri și pot căpăta conotații diverse, unele grave. Preoții militari trebuie să se bucure de statutul de ofițer necombatant, nu acela de salariat civil, iar acest lucru se poate împlini numai prin completarea și modificarea unor acte normative, astfel încât să nu mai existe potențiale divergențe în interpretarea și aplicarea legii.

2. Chiar există erori evidente de înțelegere și de aplicare a legii? Oh, da!

Exemplificăm laconic unele dintre erorile petrecute, care se încadrează în ceea ce am expus anterior:

Trimiși fiind în misiuni în anumite teatre de operații, preoții militari au fost chemați în activitate și au primit armament în dotare. O gafă juridică mai mare ca aceasta este dificil de conceput. Nu insistăm, pentru că, ulterior, cei în drept au luat măsuri de remediere a unor situații care dovedeau clar că, între raționamentul militar impetuos al unor comandanți și regulile care guvernează regimul preoților militari, nu există puncte de intersecție. Reiterăm faptul că admitem, aici, că a existat și o contribuție substanțială a subiecților, cauzată, între altele, și de dorința de a obține un tratament asemănător, în ceea ce privește respectul și demnitatea, cu cel acordat ofițerilor combatanți.

Repararea acestei aberații s-a făcut totuși, dar cu stângăcie. S-a trecut în extrema cealaltă, cea foarte confortabilă pentru factorii de răspundere, în care preoții militari au fost tratați ca salariații civili. Au existat situații în care preoților militari li s-au luat gradele de pe umăr la propriu, ca să nu mai provoace comandanților situații complicate de analiză. Au fost remarcate impedimente evidente atunci când nu s-a putut explica limpede reprezentanților din armatele aliate și în special omologilor preoților militari din aceste armate care este statutul clerului nostru militar.

Și, abordând problematica la modul sarcastic, fiindcă mai existau posibilități de a se acționa în

mod eronat și în detrimentul prestigiului preoților militari, s-a trecut la exploatarea altei concluzii greșite, devenită prevedere a ordinului ministrului: „Pe durata participării la misiuni și operații în afara teritoriului statului român, preoții militari în cauză sunt asimilați corpului ofițerilor cu gradul corespunzător funcției prevăzute în statul de organizare al structurii militare pe care o însoțesc.”

Adică, într-o traducere pe înțelesul tuturor, preoții militari pot fi deposedați de un grad mai mare, pe care l-au primit, conform legii, în armata română, și, în locul lui, să primească altul mai mic. În limbaj juridic, dar nu numai, această faptă ori situație se numește degradare militară. Cei cu o infimă inițiere în drept știu că aceasta este o sancțiune complementară în dreptul penal. Conform art. 3 din *Legea nr. 80/1995 privind statutul cadrelor militare* (Portal Legislativ 1995), „gradul militar este un drept al titularului și reprezintă recunoașterea în plan social a calității de cadru militar. Gradul de ofițer, maistru militar și subofițer nu se poate pierde decât în cazurile și în condițiile prevăzute de lege.” Probabil că s-a considerat că acest articol nu trebuie aplicat și cadrelor militare asimilate. La fel de probabil este și faptul că cei care au recurs la acest tertip nu au auzit sau nu au înțeles niciodată ce înseamnă interpretarea extensivă a legii. Iată un caz clar pentru care preoții militari cred, pe bună dreptate, că sunt ofițeri de mână a doua sau că nu sunt deloc ofițeri și că demnitatea lor este lezată.

Răsfoim mai departe *Legea nr. 80/1995* și citim: „Art. 74 (...) La numirea în funcții se va respecta principiul potrivit căruia ofițerii, maiștrii militari și subofițerii să nu fie subordonați altora cu grade mai mici. Excepție de la acest principiu pot face cadrele militare care nu au studii superioare de specialitate și care se subordonează celor care au o astfel de pregătire (...)” Dacă tot se impunea ca, în teatrul de luptă, să fie trimiși preoții militari cu grad mai mare decât cel al comandantului, de ce nu s-a făcut apel la această prevedere legală de exceptare? Comandanții militari sunt absolvenți ai academiilor militare, iar preoții militari au diploma unei facultăți de teologie. Specialitățile nu pot fi confundate. Nu mai vorbim despre faptul că, din moment ce tratezi clerul militar ca pe salariații civili, nu ar trebui să te mai preocupe gradul acestora. Așa se întâmplă când greșești: te mai și contrazici singur.

3. Un mic efort de a reexplica ceea ce s-a pierdut pe drum, adică esențialul

Iată cum apreciem noi că este normal să fie evaluat statutul clerului militar. De la raționamentele de mai jos ar trebui să se plece pentru a construi reglementări în acest domeniu.

3.1. Unele argumentele de interpretare istorică au fost prezentate anterior. Această metodă se bazează pe cercetarea condițiilor istorice, social-politice etc. care au determinat adoptarea unui act normativ (*occasio legis*) și, în funcție de aceste condiții, pe determinarea scopurilor urmărite de legiuitor (*ratio legis*). Sintetizând rezultatul cercetării într-o singură frază, putem spune că, odată cu noua Constituție din 1991, s-a dorit reimplementarea instituției asistenței religioase în armată așa cum a fost ea în perioada interbelică, pe cât posibil, fără a aduce atingere fostului statut al preoților militari. Evident, a trebuit să se țină cont de noile realități (de exemplu, nu se mai putea discuta despre decrete regale). Pentru documentare, pe lângă diferitele acte întocmite, se pot purta discuții cu cei care, la vremea respectivă, au fost implicați în elaborarea, promovarea și adoptarea proiectului respectiv.³

Menționăm că *Legea nr. 68/1937 pentru organizarea clerului militar* (Pentelescu și Petcu 2016, 142-145) folosea de mai multe ori sintagma *preoții militari activi*, îi asimila pe aceștia ofițerilor, iar la art. 6, erau prevăzute următoarele: „Preoții militari sunt supuși îndatoririlor militare ale ofițerilor, fiind justițiabili din punct de vedere penal de tribunalele militare.” Art. 9 dispunea că „abaterile de ordin disciplinar vor fi sancționate după aceleași norme, care se aplică și ofițerilor activi (Legile și regulamentele militare).” Dispoziții asemănătoare conținea și legea anterioară, din 1921 (Pentelescu și Petcu 2016, 108-110).

Ambele legi cuprindeau și câte un articol – nr. 4 și, respectiv, nr. 8, aproape identice –, referitor la „înaintarea preoților militari”. Aceasta se făcea *la alegere și vechime*, iar preotul militar cu rangul cel mai înalt își avea contribuția lui la efectuarea propunerilor, respectiv, la avizare. De asemenea, cele două legi cuprindeau reglementări despre

³ Au fost implicați doi ofițeri de justiție, încadrați la Direcția Management Resurse Umane: unul dintre ei este actualul colonel (r) dr. Dan Raiciu, fost șef al structurii juridice a direcției, iar celălalt este Florin Maciu, coautor al acestei lucrări.

rezerva de preoți militari. Astfel de reglementări ar trebui introduse și în legea în vigoare, în scopul, între altele, de a preveni eventuale abuzuri de promovare, dar și pentru a se rezolva anumite probleme de mobilizare.

Concluzie parțială: înaintașii noștri dintre cele două războaie mondiale au abordat problematica preoților militari ca pe aceea a unor ofițeri necombatanți.

3.2. Interpretarea teleologică este, aici, strâns legată de argumentația de ordin istoric. Ea vizează scopul și se bazează pe finalitatea actului normativ interpretat. Creativitatea juristului a fost temperată: el a recurs la înțelesul rațional al legii, la tradiția istorică, la câteva documente avute la dispoziție, la principiile dreptului, la sentimentul de echitate prezumat și la nevoile societății, comandate de legea fundamentală în vigoare. A rezultat o lege suficientă, dar nu exhaustivă, care **urma** să fie cizelată ulterior, în funcție de experiența acumulată, și, totodată, pusă în armonie cu legislația incidentă în materie. Se pare că acel timp a sosit.

Concluzia parțială repetă o frază rezultată din comentariile făcute la interpretarea istorică: s-a dorit reimplementarea instituției asistenței religioase în armată așa cum a fost ea în perioada interbelică, pe cât posibil, fără a aduce atingere fostului statut al preoților militari.

3.3. Potrivit interpretării literare a prevederilor legislației române, care reglementează domeniul de activitate a preoților militari, conform Dicționarului explicativ al limbii române, noțiunea de asimilat, -ă adj. înseamnă și „făcut asemenea cu alții”. Ofițer asimilat, **ofițer necombatant** (medic, farmacist) egal în grad și drepturi cu unul combatant.”

Fie și numai această metodă de interpretare și ar trebui să ne convingă fără echivoc de faptul că, dacă vrei să înțelegi statutul preoților militari, trebuie să îi tratezi ca pe niște ofițeri în activitate, deci să faci analogii între statutul cadrelor militare și statutul clericului militar.

Renunțând la orice nuanță de ipocrizie, trebuie să recunoaștem că militarii combatanți au, în principal, la nevoie, finalitatea de a ucide și a distruge. Acest lucru este incompatibil cu preoții militari și de aceea aceștia sunt asimilați ofițerilor, adică sunt necombatanți, cu toate că au un rol important în desfășurarea acțiunilor de luptă. Făcând abstracție de această deosebire de esență,

preoții militari trebuie tratați asemenea ofițerilor combatanți de fiecare dată când specificul lor de activitate o permite.

Concluzie parțială: fără echivoc, preoții militari sunt ofițeri necombatanți, asimilați celorlalți ofițeri în activitate. Este necesar ca legile conexe, care, involuntar, intră în contradicție cu această axiomă, să fie amendate astfel încât să existe în legislația în domeniu o armonie desăvârșită.

3.4. În analiza esenței statutului preoților militari din Armata României, nu este necesar să facem exces de **interpretare logică**, întrucât prevederile sunt destul de raționale și ușor de înțeles. Vom face apel la raționamentele interpretării logice ori de câte ori va fi necesar, mai ales în cadrul interpretării sistematice. De exemplu, explorând dreptul internațional umanitar, vom face apel la raționamentul *per a contrario*, atunci când analizăm prevederea prezentată mai jos, conform căreia „membrii forțelor armate ale unei părți la conflict (alții decât personalul sanitar și religios prevăzut în art. 33 al celei de-a III-a convenții) sunt combatanți (...)”. Per a contrario, înseamnă, iar această deducție nu mai este discutabilă, întrucât este însușită la nivel mondial, că personalul religios poate fi membru al forțelor armate, atunci când este constituit din preoți militari, dar are statut de personal necombatant.

Nu cred că este nevoie să mai subliniem vreo **concluzie parțială**. Oricine înțelege cu ușurință. Vom face apel la interpretarea logică și când vom examina o prevedere a *Legii nr. 446/2006 privind pregătirea populației pentru apărare* (Portal Legislativ 2006), care, se pare, că este de natură să stopeze punerea pe făgașul normal a legislației din domeniul studiat.

3.5. Treceam la interpretarea sistematică.

3.5.1. Observăm că aceasta trebuie efectuată, în primul rând, asociind prevederile *Legii nr. 195/2000* cu cele de **drept internațional**, mai ales cu cele de drept internațional umanitar. Pentru început, menționăm, în extras, prevederile art. 11 – *Dreptul internațional și dreptul intern* din *Constituția României*: „(1) Statul român se obligă să îndeplinească întocmai și cu bună-credință obligațiile ce-i revin din tratatele la care este parte. (2) Tratatele ratificate de Parlament, potrivit legii, fac parte din dreptul intern (...)”. Nu este nevoie să explicăm ce a vrut legiuitorul constituant să spună prin aceste prevederi.

Vom observa din prevederile expuse mai jos că ofițerii preoți militari nu pot fi combatanți, ci au statutul de necombatanți. Dar chiar necombatanți fiind, statutul lor rămâne același – de ofițer al armatei respective.

Iată ce se prevede în *Convenția de la Geneva, din 12 august 1949, pentru îmbunătățirea sorții răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie* (Crucea Roșie 1949a, art.24):

„Capitolul IV PERSONAL

Articolul 24

Protecția personalului permanent

Personalul sanitar afectat în mod exclusiv la căutarea, ridicarea, transportul sau tratamentul răniților și bolnavilor sau la prevenirea bolilor, personalul afectat în mod exclusiv la administrația formațiilor și stabilimentelor sanitare, precum și duhovnicia atașată forțelor armate, vor fi respectați și protejați în toate împrejurările.”⁴

Iată aici o identitate de tratament între medicii militari, personalul militar sanitar, pe de o parte, și preoții militari, pe de altă parte.

La fel se întâmplă și în *Convenția de la Geneva, din 12 august 1949, pentru îmbunătățirea sorții răniților, bolnavilor și naufragiaților armate pe mare* (Crucea Roșie 1949b, art.36):

„Capitolul IV PERSONAL

Articolul 36

Protejarea personalului de pe vasele-spitale

Personalul religios, medical și sanitar al vaselor-spitale și echipajul lor vor fi respectați și protejați; ei nu vor putea să fie capturați în timp ce sunt în serviciul acestor vase, fie că sunt sau nu răniți și bolnavi la bord.”⁵

⁴ GENEVA CONVENTION FOR THE AMELIORATION OF THE CONDITION OF THE WOUNDED AND SICK IN ARMED FORCES IN THE FIELD OF 12 AUGUST 1949 CHAPTER IV Personnel

Article 24

Medical personnel exclusively engaged in the search for, or the collection, transport or treatment of the wounded or sick, or in the prevention of disease, staff exclusively engaged in the administration of medical units and establishments, as well as chaplains attached to the armed forces, shall be respected and protected in all circumstances.

⁵ GENEVA CONVENTION FOR THE AMELIORATION OF THE CONDITION OF WOUNDED, SICK AND SHIPWRECKED MEMBERS OF ARMED FORCES AT SEA OF 12 AUGUST 1949 CHAPTER IV Personnel

Article 36

The religious, medical and hospital personnel of hospital ships and their crews shall be respected and protected; they may not be captured during the time they are in the service

Din nou se consfințește statutul egal al preoților militari și al medicilor militari.

Se poate deduce, cu siguranță, o regulă: personalul religios desemnat în mod exclusiv pentru îndatoriri religioase trebuie respectat și protejat în toate situațiile. Aceștia, adică preoții militari, pierd protecția respectivă, dacă, cu încălcarea regulilor dreptului internațional umanitar, comit acte agresive asupra inamicului (Comitetul Internațional al Crucii Roșii, fără an). Astfel se reglementează, la nivelul dreptului internațional, statutul de militari necombatanți, pentru preoții militari, deși nu se specifică dacă aceștia pot purta arme sau nu.

Adăugăm, dacă mai era nevoie, și dispozițiile din *Convenția de la Geneva, din 12 august 1949, privitoare la tratamentul prizonierilor de război*.⁶

of the hospital ship, whether or not there are wounded and sick on board.

⁶ Capitolul IV PERSONAL MEDICAL ȘI RELIGIOS REȚINUT PENTRU ASISTENȚA PRIZONIERILOR DE RĂZBOI

Articolul 33

Drepturi și privilegii ale personalului reținut

Membrii personalului sanitar și religios, reținuți sub autoritatea Puterii deținătoare, în scopul asistenței prizonierilor de război nu vor fi considerați ca prizonieri de război. Totuși, ei vor beneficia cel puțin de toate avantajele și de protecția prezentei convenții, precum și de toate înlesnirile necesare pentru a le permite să aducă îngrijirile lor medicale și ajutoarele lor religioase prizonierilor de război.

Ei vor continua să exercite, în cadrul legilor și regulamentelor militare ale Puterii deținătoare, sub autoritatea serviciilor ei competente și în acord cu conștiința lor profesională, funcțiile lor medicale sau spirituale în folosul prizonierilor de război aparținând, de preferință, forțelor armate de care depind. În afară de aceasta, ei se vor bucura, pentru exercitarea misiunii lor medicale sau spirituale, de următoarele înlesniri:

a) vor fi autorizați să viziteze periodic pe prizonierii de război ce se găsesc în detașamente de muncă sau în spitale situate în afara lagărului. Autoritatea deținătoare le va pune la dispoziție, în acest scop, mijloacele de transport necesare;

b) în fiecare lagăr, medicul militar cel mai vechi în gradul cel mai mare va fi răspunzător față de autoritățile militare ale lagărului pentru tot ce privește activitatea personalului sanitar reținut. În acest scop, Părțile în conflict se vor înțelege, încă de la începutul ostilităților, asupra corespondenței dintre gradele personalului lor militar, inclusiv a celui al societăților arătate în articolul 26 al Convenției de la Geneva din 12 august 1949 pentru îmbunătățirea sorții răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie. Pentru toate chestiunile privitoare la misiunea lor, acești medici, ca de altfel și duhovnicia, vor avea acces direct la autoritățile competente ale lagărului.

Acestea le vor acorda toate înlesnirile necesare pentru corespondența privitoare la aceste chestiuni;

c) cu toate că e supus disciplinei interioare a lagărului în care

Mai mult, în acord cu *Statutul Curții penale internaționale* (Curtea Penală Internațională 2002), atacul împotriva personalului care folosește embleme distinctive, prevăzute de Convențiile de la Geneva, conform dreptului internațional, constituie crimă de război în conflictele armate internaționale. Aceste prevederi se aplică și personalului religios.

Protocolul adițional nr. 1 din 10 iunie 1977 la convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale (Portal Legislativ 1990) se exprimă și mai clar în privința statutului de necombatant al preoților militari. Astfel, la Secțiunea II – Statutul de combatant și de prizonier de război, Articolul 43 – Forțele armate, se stipulează: „(...) 2. Membrii forțelor armate ale unei părți la conflict (alții decât personalul sanitar și religios prevăzut în art. 33 al celei de-a III-a convenții) sunt combatanți, adică au dreptul de a participa direct la ostilități.”

Să vedem, într-un stil lapidar, ce au înțeles alte armate din prevederile de mai sus, privitoare la dreptul internațional, sau, cu alte cuvinte, să menționăm succint câteva exemple de **drept comparat** (Wikipedia, fără an). Menționăm că armatele au fost alese la întâmplare, fără a se urmări sprijinirea unui anumit punct de vedere.

Argentina – capelanii poartă uniformă de luptă când însoțesc trupele în operații ori la exerciții și sunt considerați parte a corpului ofițerilor. Nu poartă însemne de grad.

Armenia – toți capelanii militari sunt ofițeri ai armatei.

Australia – capelanii din trupele terestre și aviație sunt ofițeri și poartă uniforma ofițerilor de unde aparțin și grad militar.

Regatul Unit – toți capelanii sunt ofițeri și poartă uniformă. În trupele terestre și aviație, au și grade, și însemne de grad.

Statele Unite – capelanii militari au grade de ofițer, în funcție de vechimea în serviciu și de modul în care au fost selectați la concurs cu egalii lor.

Danemarca – capelanii militari servesc întreg personalul, fără a ține cont de tipul credinței sau de

se află, personalul reținut nu va putea să fie constrâns la nici o muncă străină de misiunea sa medicală sau religioasă.

În cursul ostilităților, Părțile în conflict se vor înțelege cu privire la un schimb eventual de personal reținut și vor stabili modalitățile corespunzătoare.

Nici una din dispozițiile care preced nu dispensează Puterea deținătoare de obligațiile ce îi revin în domeniul sanitar și în cel spiritual cu privire la prizonierii de război.

lipsa ei. Poartă uniformă și au un sistem de grade separat de cel obișnuit, care permite fiecăruia să fie considerat egal în gradul celui care se adresează.

O concluzie parțială, în urma studierii, conform metodei sistematice, a dreptului internațional umanitar și a dreptului comparat din alte țări cu armate moderne sau în curs de modernizare și cu relații sociale democratice în societate, este că personalul religios al forțelor armate este alcătuit din ofițeri sau din asimilați ofițerilor, poartă uniformă militară, este supus unui tratament similar până la identic cu cel al ofițerilor combatanți, dar are statut de personal necombatant și este protejat, mai ales în cadrul unor confruntări militare internaționale.

În cele mai multe țări, personalul necombatant nu poartă arme, dar capelanii danezi au arme de mână pentru autoapărare.

3.5.2. Rămânem în interiorul interpretării sistematice și trecem la asocierea dispozițiilor *Legii nr. 195/2000* cu cele ale altor norme juridice din **dreptul intern**.

Iată o prevedere din *Legea-cadru nr. 153/2017 privind salarizarea personalului plătit din fonduri publice* (Portal Legislativ 2017). Anexa nr. VI **FAMILIA OCUPAȚIONALĂ DE FUNCȚII BUGETARE „APĂRARE, ORDINE PUBLICĂ ȘI SECURITATE NAȚIONALĂ”**, Art. 24: „Pe perioada în care își desfășoară activitatea în structurile instituțiilor din sistemul de apărare, ordine publică și securitate națională, preoții militari sunt asimilați ofițerilor și beneficiază de solda de funcție/salariul de funcție, solda de grad/salariul gradului profesional deținut, gradații și, după caz, solda de comandă/salariul de comandă, de compensațiile, primele, sporurile, indemnizațiile și de alte drepturi salariale prevăzute de prezenta lege.”

Nimic mai concludent: prevederi care oferă preoților militari tratament egal cu al celorlalți ofițeri combatanți.

Trecem la *Legea nr. 223/2015 privind pensiile militare de stat* (Portal Legislativ 2015) și menționăm Art. 3: „În înțelesul prezentei legi, termenii și expresiile de mai jos au următoarea semnificație:

a) **militar** – cadrul militar, astfel cum este definit de *Legea nr. 80/1995 privind statutul cadrelor militare*, cu modificările și completările ulterioare, soldatul și gradatul profesionist, așa

cum sunt definiți de *Legea nr. 384/2006 privind statutul soldaților și gradaților profesioniști* (Portal Legislativ 2006), cu modificările și completările ulterioare, militarul angajat pe bază de contract, jandarmul angajat pe bază de contract, precum și **preotul militar**, așa cum este definit de *Legea nr. 195/2000* privind constituirea și organizarea clerului militar; (...) e) vechimea în serviciu – perioada în care o persoană din sistemul de apărare națională, ordine publică și securitate națională s-a aflat în una dintre următoarele situații: (...) a îndeplinit activități pastoral-misionare, duhovnicești și religioase, în calitate de preot ori ca preot militar în instituțiile din sistemul de apărare națională, ordine publică și securitate națională, prin încheierea unui contract individual de muncă (...).”

Un lucru este evident: legiuitorul a înțeles că preoții militari trebuie considerați ca fiind cu adevărat militari, iar adjectivul *militar* care însoțește substantivul *preot* are conotație juridică, nu este doar o poreclă ori o etichetă fără valoare. Totuși, aici, trebuie să constatăm că, având în vedere realitățile de la momentul adoptării legii, legiuitorul, nu cu altă intenție, ci dorind numai să fie clar în privința beneficiarilor de pensie militară, a legat statutul preoților militari de contractul individual de muncă. De la această reglementare, făcută la nivel de lege, se deduce că, pentru a schimba contractul individual de muncă cu un contract asemănător ofițerilor combatanți pentru preoții militari, este necesară o intervenție la nivel legislativ, și anume chiar asupra *Legii nr. 195/2000*, dar și asupra altor legi, ceea ce se poate face cu ușurință, adică recurgând la un minim de prevederi care înglobează numai câteva cuvinte. Spunem *cu ușurință*, fiindcă, în pofida faptului că este vorba despre promovarea unui proiect de lege de amendare a câtorva legi, care presupune o anumită procedură, indiferent de calea aleasă, necesara amendare a legilor în cauză nu presupune implicații financiare și este reparatorie din punct de vedere moral, în acord cu dreptul internațional și cu tradițiile militare românești.

Marea confuzie, neintuită la vremea conceperii textului de lege, este creată însă de unele prevederi mai vechi, abrogate, dar și de cele ale actualei *Legi nr. 446/2006 privind pregătirea populației pentru apărare*. Articolul 6 din această lege dispune: „Nu îndeplinesc serviciul militar și sunt scoși din categoria cetățenilor încorporabili: (...)

b) personalul hirotonit sau ordonat care aparține cultelor religioase recunoscute de lege, personalul consacrat oficial ca deservent al unui asemenea cult, precum și călugării care au o vechime în mănăstire de cel puțin 2 ani (...).”

Mai întâi, oferim soluția simplă de eliminare a unei așa-zise erori, după care venim cu explicațiile: litera b) trebuie completată cu mențiunea: fac excepție preoții militari care îndeplinesc serviciul militar necombatant.

Se dorește o mutilare a prevederilor legii privind pregătirea populației pentru apărarea patriei? Nicidecum! Este vorba doar de un amendament despre care legiuitorul, la vremea adoptării *Legii nr. 195/2000*, a crezut că nu este necesar, întrucât, pe calea interpretării, se putea desluși cu lejeritate voința acestuia, de a lua în calcul ca efectuând serviciul militar, ca necombatant, pe cei care sunt angajați în armată ca preoți militari. Se pare că nu a fost așa. Trebuie să recunoaștem aici, deși este tardiv, că ar fi fost mult mai bine, dacă serviciul militar era împărțit *ab initio* în combatant și necombatant.

Analiza trebuie să plece atât de la rigurozitățile religiei, cât și de la prevederile legii fundamentale, care, la art. 42 – Interzicerea muncii forțate, dispune: „(...) (2) Nu constituie muncă forțată: a) activitățile pentru îndeplinirea îndatoririlor militare, precum și cele desfășurate, potrivit legii, în locul acestora, din motive religioase sau de conștiință (...)”. A fost deci considerată normală și în deplin acord cu *Constituția României* reglementarea din *Legea privind pregătirea populației pentru apărare*, conform căreia personalul hirotonit sau ordonat etc. este scos din categoria cetățenilor încorporabili. Aceștia trebuiau să îndeplinească un serviciu alternativ, dar, prin natura funcției și poziției lor, aceștia deja îl executau.

Nu au fost însă luați în calcul și cei, prea puțini, care, deși ar fi fost scutiți de îndatoriri militare, doreau să îndeplinească acest serviciu, fără a aduce prejudicii credinței, și care mai erau și acceptați, și solicitați de armată – preoții militari. Aceștia puteau să exercite atribuții în armată, la nivelul ofițerilor, ca personal necombatant. Dovadă este realitatea. Mai bine mai târziu, decât niciodată – *Legea nr. 446/2006* poate fi amendată, iar cei răspunzători pentru managementul carierei lor vor putea pricepe mai ușor rolul și locul

preoților militari în armată.

Menționăm în această analiză și prevederile *Hotărârii Guvernului nr.774/2004 pentru aprobarea Regulamentului privind descrierea uniformei militare clericale, a însemnelor distinctive și de ierarhizare, specifice clerului militar din Ministerul Apărării Naționale*. Scoatem în evidență numai art.1 din *Regulamentul privind descrierea uniformei militare clericale, a însemnelor distinctive și de ierarhizare, specifice clerului militar din Ministerul Apărării Naționale* (Portal Legislativ 2004): „(1) Uniforma personalului militar clerical din Ministerul Apărării Naționale este aceeași cu a ofițerilor în activitate. (2) Culoarea uniformei personalului militar clerical este determinată de culoarea uniformei categoriei de forțe ale armatei unde acesta este încadrat.”

Egalitate deplină între ofițerii combatanți și cei necombatanți. Cei care au citit *Legea nr. 195/2000* și apoi au făcut proiectul acestei hotărâri au înțeles perfect nu numai litera, dar și spiritul legii respective. Caracterizarea clerului ca fiind militar, portul uniformei militare de către acesta, asimilarea gradelor militare, subordonarea militar-administrativă, executarea de misiuni cu devotament, curaj și eroism, primirea de decorații, potrivit reglementărilor cadrelor militare, vechimea efectivă în serviciul militar, recompensele morale și materiale, acordate potrivit regulamentelor militare, limita de vârstă în grad, supunerea sănătății acestuia expertizei comisiilor medico-militare, menținerea în activitate, toate acestea sunt menționate în respectiva lege. Toate sunt specifice militarilor. Toate sunt indicii solide privind regimul juridic al preoților militari. Cu toate acestea, ei au primit tratament de salariați civili.

O concluzie parțială, în urma studierii, conform metodei sistematice a dreptului intern și a prevederilor Legii nr. 195/2000, este că, în pofida numeroaselor dovezi, probe, argumente și argumentări, considerente și raționamente, identificate în legislație, preoții militari nu sunt considerați militari, li se încheie contract individual de muncă precum salariaților civili și nu beneficiază de un management riguros în planul evoluției în carieră.

C. Concluzie generală, dar nu epilog

Centralizând concluziile parțiale, încercăm să sintetizăm **concluzia generală**: preoții militari doresc tratament egal, adică să fie supuși aceluiași

rigori ca și ofițerii combatanți cu care sunt asimilați și să beneficieze de același respect ca și aceștia (contract de exercitare a profesiei, nu contract individual de muncă; comisii de selecție sau alte forme corecte de concurs pentru promovări, nu abuzuri și decizii discreționare, bazate pe preferințe sau înțelegeri personale; respect identic pentru grade egale, fie ele și asimilate etc.). Unele dintre aceste doleanțe legitime se pot îndeplini mai ușor, iar altele vor solicita minore modificări legislative. În trecut, nu toți cei puși să aplice legea în acest domeniu au pătruns în profunzimea ei. Preoții militari trebuie să se bucure de statutul de ofițer necombatant, nu de salariat civil, iar acest lucru se poate îndeplini acum numai prin completarea și modificarea unor acte normative, astfel încât să nu mai existe potențiale divergențe în interpretarea și aplicarea legii. Înaintașii noștri dintre cele două războaie mondiale au abordat problematica preoților militari ca pe aceea a unor ofițeri necombatanți. Prin adoptarea *Legii nr. 195/2000*, s-a dorit reimplementarea instituției asistenței religioase în armată, așa cum a fost ea în perioada interbelică, pe cât posibil, fără a aduce atingere fostului statut al preoților militari. Fără echivoc, preoții militari sunt ofițeri necombatanți, asimilați celorlalți ofițeri în activitate. Este necesar ca legile conexe, care, involuntar, intră în conflict cu această axiomă, să fie amendate astfel încât să existe în legislația în domeniu o armonie desăvârșită. Personalul religios al forțelor armate, conform dreptului internațional și concluziilor oferite de dreptul comparat, este alcătuit din ofițeri sau asimilați ofițerilor, poartă uniformă militară, este supus unui tratament similar până la identic cu cel al ofițerilor combatanți, dar are statut de personal necombatant și este protejat, mai ales în cadrul unor confruntări militare internaționale. În urma studierii dreptului intern și prevederilor *Legii nr. 195/2000*, rezultă că, în pofida numeroaselor dovezi, probe, argumente și argumentări, considerente și raționamente, identificate în legislație, preoții militari nu sunt considerați militari, li se încheie contract individual de muncă precum salariaților civili și nu beneficiază de un management riguros în evoluția în carieră, asemănător ofițerilor combatanți.

D. De lege ferenda

După un mic comentariu, propunem acțiuni pentru repararea aspectelor constatate ca nefiind

conforme cu litera și/sau spiritul legii. Mai mult ca sigur că, atunci când vrei să corectezi ceva în plan normativ, începi cu normele juridice cu forță de lege și continui de sus în jos, până ajungi la ordinul ministrului.

Reformele de bază, deși nu sunt multe, iar cvasitotalitatea lor este mai mult clarificatoare (adică de a da precizie acolo unde există dubii) decât novatoare (radicale, care vor să modifice), trebuie efectuate prin lege. Legea va conține, în principiu, câteva completări la *Legea nr. 195/2000*, la un prim capitol, I roman, iar apoi, la II roman, se va interveni cu completarea infimă, dar extrem de necesară la *Legea nr. 446/2006*, propusă anterior, după care, dacă se mai consideră necesar, se va adăuga un III roman, de corectare a prevederii din *Legea nr. 223/2015*, referitoare la contractele individuale de muncă.

Probabil că legea va fi organică, din mai multe puncte de vedere. Argumentele pleacă de la art. 118 – Forțele armate, alin. (2), din *Constituția României*: (2) „Structura sistemului național de apărare, pregătirea populației, a economiei și a teritoriului pentru apărare, precum și statutul cadrelor militare se stabilesc prin lege organică.” Pentru cei ce nu sunt familiarizați cu termenul de lege organică, prezentăm citatul următor din legea fundamentală: „art. 76 – Adoptarea legilor și a hotărârilor (1) Legile organice și hotărârile privind regulamentele Camerelor se adoptă cu votul majorității membrilor fiecărei Camere. (2) Legile ordinare și hotărârile se adoptă cu votul majorității membrilor prezenți din fiecare Cameră (...)”. Este așadar vorba despre cvorumul legal: legile organice se adoptă cu votul majorității membrilor, iar legile ordinare, cu votul majorității membrilor prezenți. Spre știință: ambele categorii de legi au aceeași forță juridică.

De aici, deducem că, dacă *Legea nr. 446/2006 privind pregătirea pentru apărare* este organică (și este, fără discuție), atunci și această lege, în devenire, care va conține o mică modificare a *Legii nr. 446/2006*, va avea caracter organic. Acest raționament este atât de solid încât nu presupune existența vreunei opoziții. În schimb, există alte fațete care vor naște dezbateri. Odată ce afirmăm clar că preoții militari sunt ofițeri necombatanți, am acceptat, mai limpede decât până acum, că, într-un fel, *Legea nr. 195/2000* este o ramificație a statutului cadrelor militare, iar statutul cadrelor

militare este știut că se reglementează tot prin lege organică. *Constituția României* nu face diferență între cadre militare combatante și cadre militare necombatante, așa că și acestea din urmă ar trebui să beneficieze de reglementări de lege organică. Ceea ce am enunțat chiar acum este rezultatul direct și greu de combătut al *raționamentului ubi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus (unde legea nu distinge, nici noi nu trebuie să distingem)* aparținând interpretării prin **metoda logică**.

Concluzia noastră rămâne neschimbată, preoții militari constituie un corp aparte, dar foarte apropiat de statutul ofițerilor combatanți și departe de reglementările salariaților civili, fie ei și funcționari publici. Mai punem și o întrebare retorică: reglementând că, prin legea clerului militar, acestuia i se aplică aproape treizeci de articole (așa după cum se întâmplă în prezent, fără să mai vorbim despre altele care pot rezulta din interpretări extensive) din statutul cadrelor militare, care este o lege organică, se mai poate susține că legea clerului militar este o lege ordinară? Poate că da, dar, însumând toate argumentele, este dificil să te situezi pe o altă poziție. Important este să ne amintim că totuși, în anul 2000, Comisia Juridică și de Imunități a Camerei Deputaților și, după ea, întreg Parlamentul României, au considerat că această lege are caracter ordinar și au votat în consecință.

Nu este o catastrofă, ci un fapt care poate fi reparat, la noua ocazie, care sperăm că va avea loc în curând. Să ne amintim că actualii soldați și gradați profesioniști, foști militari angajați pe bază de contract, foarte mulți ani și-au desfășurat activitatea și au avut îndatoriri și drepturi, în baza unui ordin al ministrului, emis în temeiul unei scurte prevederi dintr-o fostă lege privind pregătirea populației pentru apărare. Nu insistăm pe acest aspect, dar menționăm eufemistic faptul că lucrurile nu erau în acord cu legea fundamentală. Acum totul este istorie, reparațiile s-au petrecut, iar militarii în cauză beneficiază de un statut, adoptat prin lege. (Portal Legislativ 1996).

Faptul că legea viitoare va avea sau nu caracter organic influențează nu numai cvorumul pentru vot în Parlament, dar și conținutul legii. De exemplu, dacă experții care vor concepe completările și modificările la lege vor ajunge la concluzia pe care noi o sugerăm, și anume că legea are caracter organic, atunci toate reglementările referitoare la aplicarea unor sancțiuni vor trebui să fie cuprinse

în lege, și nu lăsate spre rezolvare printr-un ordin al ministrului, așa după cum se întâmplă în prezent. A se vedea în acest sens *Decizia Curții Constituționale nr.737, din 8 octombrie 2020, referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.79 alin.(5) din Legea nr.188/1999 privind Statutul funcționarilor publici*⁷ (Curtea Constituțională a României 2020).

Având în vedere că preoții militari vor să constate rapid o schimbare de atitudine în gestionarea statutului lor, este necesar ca, mai

⁷ Publicată în Monitorul Oficial nr.1189, din 07.12.2020. „(...) 27. Curtea reține că, potrivit art.79 alin.(1) și art.78 alin.(3) din Legea nr.188/1999, pentru analizarea faptelor sesizate ca abateri disciplinare și propunerea sancțiunii disciplinare aplicabile funcționarilor publici din autoritățile sau instituțiile publice, se constituie comisii de disciplină, iar sancțiunile disciplinare nu pot fi aplicate decât după cercetarea prealabilă a faptei săvârșite și după audierea funcționarului public. Verificând normele prin care se reglementează răspunderea disciplinară, cuprinse în capitolul VIII din Legea nr.188/1999, Curtea reține că procedura administrativă care se desfășoară în fața comisiilor de disciplină – și care este obligatorie și premergătoare emiterii ordinului sau deciziei de sancționare – este reglementată lacunar, deși sancțiunile disciplinare se aplică la propunerea comisiei de disciplină, pe baza raportului întocmit de aceasta. Astfel, prin efectul textului legal criticat, reguli esențiale în materia efectuării cercetării administrative, de exemplu, normele privind constituirea, organizarea și funcționarea comisiilor de disciplină, procedura disciplinară, aplicarea și contestarea sancțiunii disciplinare, precum și termenul de contestare a sancțiunii disciplinare nu sunt reglementate prin lege organică, ci prin Hotărârea Guvernului nr.1344/2007 privind normele de organizare și funcționare a comisiilor de disciplină (...)”.

BIBLIOGRAFIE

- AdventHealth University. 2021. ”Military Chaplain: Salary and Career Outlook.” <https://www.ahu.edu/blog/military-chaplain>.
- Archdiocese for the Military Services, USA. fără an. „Catholic Chaplains in the Military and Veterans Affairs.” Accesat 25 octombrie 2022. <https://www.milarch.org/chaplains-in-the-military-and-veterans-affairs/>.
- ARMY BE THE BEST. fără an. ”Royal Army Chaplains’ Department.” Accesat 25 octombrie 2022. <https://www.army.mod.uk/who-we-are/corps-regiments-and-units/royal-army-chaplains-department/>.
- Camera Deputaților. 1965. „Constituția Republicii Socialiste România.” http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?id=37735.
- . 1991. „Constituția României.” http://www.cdep.ro/pls/dic/act_show?ida=1&idl=1.
- . 2000. „Proiect de Lege privind constituirea și organizarea clerului militar PL 218/02.06.1999.” http://www.cdep.ro/pls/proiecte/upl_pck2015.lista?cam=2.
- . 2003. „Constituția României.” <http://www.cdep.ro/pls/dic/site.page?id=339>.
- Comitetul Internațional al Crucii Roșii. fără an. ”Rule 27. Religious Personnel.” Accesat 25 octombrie 2022. https://ihl-databases.icrc.org/customary-ihl/eng/docs/v1_rul_rule27.
- Corbeil, Shannon. 2020. ”7 things you probably didn’t know about chaplains.” <https://www.wearethemighty.com/mighty-culture/military-chaplains-and-religious-diversity/>.

întâi, să fie aprobat un proiect de ordin care să modifice actualul *Ordin M.2/2014*, atât cât este legal posibil, în procedură de urgență. Modificările și completările vor fi făcute în limitele permisivității actualei legislații. Unele dintre intervenții trebuiau făcute oricum (De exemplu: la art. 11 alin. (1) lit. h) se prevede: „(...) expune punctul de vedere creștin, când consideră necesar sau când este solicitat, în cazul sancționării disciplinare a militarilor, ținând cont atât de iubirea aproapelui, cât și de grija pentru păstrarea ordinii, disciplinei, onoarei și demnității militare (...)”. La ce ar folosi punctul de vedere creștin, atunci când militarul care a comis abaterea disciplinară este de altă religie?)

Este foarte important de menționat că propunerile de completare și modificare, de la orice nivel, nu presupun eforturi financiare. Iată deci planul propus:

1. adoptarea proiectului de ordin care să modifice actualul *Ordin M.2/2014*, atât cât este legal posibil, în procedură de urgență – anul acesta, 2022;
 2. pregătirea proiectului de lege și promovarea lui spre Parlament, pe calea aleasă de factorii de conducere – până la sfârșitul lunii ianuarie 2023;
 3. definitivarea și optimizarea *Ordinului M2/2014*, imediat după intrarea în vigoare a legii.
- Poate fi înfăptuit fără eforturi, fără sacrificii, fără pierderi de orice fel. Numai cu bunăvoință și bună-credință (...juridică).

- Crucea Roșie. 1949a. „Convenția de la Geneva pentru îmbunătățirea sorții răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie, din 12 august 1949.” <https://crucearosie.ro/assets/Uploads/Conventia-de-la-Geneva-I.pdf>.
- 1949b. „Convenția de la Geneva din 12 august 1949 pentru îmbunătățirea sorții răniților, bolnavilor și naufragiaților armate pe mare.” <https://crucearosie.ro/assets/Uploads/Conventia-de-la-Geneva-II.pdf>.
- Curtea Constituțională a României. 2020. „DECIZIA nr.737 din 8 octombrie 2020 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.79 alin.(5) din Legea nr.188/1999 privind Statutul funcționarilor publici.” https://www.ccr.ro/wp-content/uploads/2020/12/Decizie_737_2020.pdf.
- Curtea Penală Internațională. 2002. „Statutul din 17 iulie 1998, de la Roma al Curții Penale Internaționale.” <https://www.legal-tools.org/doc/759f54/pdf/>.
- GoArmy. fără an. *Army Chaplain*. Accesat 25 octombrie 2022. <https://www.goarmy.com/careers-and-jobs/specialty-careers/chaplain.html>.
- Military OneSource. 2022. „The Unit Chaplain: Roles and Responsibilities.” <https://www.militaryonesource.mil/family-relationships/spouse/getting-married-in-the-military/the-unit-chaplain-roles-and-responsibilities/>.
- Operations we are here. fără an. „Military chaplain resources.” Accesat 25 octombrie 2022. <https://www.operationwearehere.com/forchaplains.html>.
- Pentelescu, Aurel și Ionuț-Constantin Petcu. 2016. *Episcopi ai Armatei Române*. București: Editura Militară.
- Portal Legislativ. 1948. „DECRETUL nr. 177 din 4 august 1948 pentru regimul general al cultelor religioase.” <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/47>.
- 1990. „PROTOCOLUL ADIȚIONAL nr. 1 din 10 iunie 1977 la convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale.” <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/50334>.
- 1995. „LEGE nr. 80 din 11 iulie 1995 privind statutul cadrelor militare.” <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/6151>.
- 1996. „LEGEA nr. 46 din 5 iunie 1996 (*actualizată*) privind pregătirea populației pentru apărare.” <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/8254>.
- 2000a. „LEGEA nr. 195 din 6 noiembrie 2000 privind constituirea și organizarea clerului militar.” <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/24940>.
- 2000b. „ORDONANȚĂ nr.106 din 31 august 2000 privind constituirea și organizarea clerului militar.” http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?id=24199.
- 2004. „HOTĂRÂRE nr. 774 din 19 mai 2004 pentru aprobarea Regulamentului privind descrierea uniformei militare clericale, a însemnelor distinctive și de ierarhizare, specifice clerului militar din Ministerul Apărării Naționale.” <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/52297>.
- 2006. „LEGEA nr. 384 din 10 octombrie 2006 privind statutul soldaților și gradaților profesioniști.” <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/226302>.
- 2006. „LEGEA nr. 446 din 30 noiembrie 2006 (*actualizată*) privind pregătirea populației pentru apărare.” <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/77597>.
- 2014. „ORDINUL nr. M.2 din 13 ianuarie 2014 pentru aprobarea Regulamentului privind asistența religioasă în Armata României.” <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/154655>.
- 2015. „LEGEA nr. 223 din 24 iulie 2015 privind pensiile militare de stat.” <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/170060>.
- 2017. „LEGEA-CADRU nr. 153 din 28 iunie 2017 privind salarizarea personalului plătit din fonduri publice.” <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/190446>.
- Thames, Knox și Melissa Nozell. 2021. „How Military Chaplains Are Key Agents for Peace for the U.S. Armed Forces.” <https://www.usip.org/publications/2021/04/how-military-chaplains-are-key-agents-peace-us-armed-forces>.
- The Canadian Armed Forces. fără an. „Chaplain.” Accesat 25 octombrie 2022. <https://forces.ca/en/career/chaplain/>.

- The Church of Jesus-Christ of latter-day saints. fără an. "Military Chaplains." Accesat 25 octombrie 2022. <https://www.churchofjesuschrist.org/military/military-chaplains?lang=eng>.
- Today's Military. fără an. "Chaplains." Accesat 25 octombrie 2022. <https://www.todaymilitary.com/careers-benefits/careers/chaplains>.
- U.S. ARMY RECRUITING COMMAND. fără an. "Overview of Army Chaplain." Accesat 25 octombrie 2022. https://recruiting.army.mil/MRB_ReligiousServices/.
- Wesley Theological Seminary. fără an. "Support Military Chaplains Today." Accesat 25 octombrie 2022. <https://www.wesleyseminary.edu/support-militarychaplaincy/>.
- Wikipedia. fără an. "Military chaplain." Accesat 25 octombrie 2022. https://en.wikipedia.org/wiki/Military_chaplain.
- . fără an. "United States military chaplains." Accesat 25 octombrie 2022. https://en.wikipedia.org/wiki/United_States_military_chaplains.
- Zeiger, Hans. fără an. "Why Does the US Military Have Chaplains?" Accesat 25 octombrie 2022. <https://publicpolicy.pepperdine.edu/academics/research/policy-review/2009v2/why-does-us-military-have-chaplains.htm>.

RESPECTAREA DREPTURILOR FUNDAMENTALE ALE OMULUI ÎN TIMPUL ȘI DUPĂ RĂZBOIUL RUSO-GEORGIAN

THE RESPECT FOR FUNDAMENTAL HUMAN RIGHTS DURING AND AFTER THE RUSSIAN-GEORGIAN WAR

Mr.drd. Mădălina PREDĂ (DAVIDOIU)*

Valoarea normativă și cea practică a protejării civililor în timpul conflictelor armate, a respectării exercițiului drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, chiar și în conflicte armate cu caracter internațional, sunt de necontestat. Schimbarea formelor și a mijloacelor utilizate în luptele armate duce la încălcări ale prevederilor dreptului internațional umanitar. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului a efectuat, în cazul Georgia contra Rusia, o conexiune între drepturile fundamentale, incluse în Convenția europeană a drepturilor omului și cetățeanului, și drepturile protejate prin legile conflictelor armate, decizie de importanță deosebită în actualul context de securitate din sud-estul Europei.

The normative and practical value of protecting civilians during armed conflicts and respecting the exercise of human rights and fundamental freedoms even in international armed conflicts is an undeniable one. Changing the forms and means used in armed struggles leads to violations of the provisions of international humanitarian law. The case-law of the European Court of Human Rights in the case of Georgia v. Russia has made a connection between the fundamental rights included in the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the rights protected by the laws of armed conflicts, a decision of particular importance in the current security context in South-Eastern Europe.

Cuvinte-cheie: conflict armat; drept umanitar; CEDO; drepturi; civili.

Keywords: armed conflict; humanitarian law; ECHR; rights; civilians.

Evoluțiile în domeniul tehnologiei armelor și armamentelor, prin creșterea atât a razei de acțiune, cât și a letalității, au modificat modul în care se desfășoară conflictele armate. Evoluțiile politice globale s-au schimbat din punctul de vedere atât al locului de desfășurare a luptelor armate, cât și al activității beligeranților.

Acțiuni armate au loc în jurul centrelor urbane, ceea ce sporește numărul victimelor în rândul civililor. Efectul pe care războaiele îl au asupra noncombatanților se prezintă sub două forme. În primul rând, civilii sunt răniți sau uciși, ca rezultat direct al luptei armate, indiferent dacă atacul asupra lor a fost accidental sau intenționat. Pe de altă parte, există o altă vătămare a civililor, reprezentată de lezarea demnității lor, ca urmare a încălcării legii și ordinii, dar și a normelor internaționale de drept

umanitar, cum ar fi agresiunea sexuală sau acțiuni de violență pe criterii etnice.

Având în vedere importanța apărării civililor în timpul conflictelor armate și a respectării drepturilor omului pe durata operațiilor de stabilitate și de menținere a păcii, articolul de față va expune cadrul juridic al protecției drepturilor omului, raportat la un studiu de caz, potrivit căruia, atât în timpul unui conflict armat, cât și ulterior, pe perioada ocupației, s-au produs încălcări ale convențiilor internaționale, sancționate de instanța îndrituită cu vegherea asupra respectării dreptului omului în spațiul european. În acest sens, războiul ruso-georgian din 2008 a condus la încălcări ale drepturilor omului, așa după cum a decis Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CEDO).

Principalele documente aplicabile în dreptul internațional umanitar sunt Convențiile de la Haga privind legile și obiceiurile războiului din 1899 și 1907 și Convențiile de la Geneva din 1949: Convenția pentru îmbunătățirea sorții răniților

***Forțele Navale Române**

e-mail: Madalina.Preda@navy.ro

și bolnavilor din forțele armate în campanie; Convenția pentru îmbunătățirea sortii răniților, bolnavilor și naufragiaților din forțele armate pe mare; Convenția cu privire la tratamentul prizonierilor de război și Convenția referitoare la protecția persoanelor civile în timp de război. Aceste documente conțin clauze prohibitive, interzicând în mod neechivoc represaliile asupra victimelor stării de război (populația civilă, răniți și bolnavi, prizonieri sau refugiați de război).

Considerații de ordin teoretic cu privire la protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în timpul conflictelor armate cu caracter internațional

Dreptul internațional umanitar (DIU), ca expresie a unui echilibru între necesitatea militară și umanitate, prevede norme importante pentru protecția civililor. DIU statuează că, în scopul luptei armate de înfrângere a inamicului, alegerea mijloacelor și metodelor de război nu este nelimitată. În acest sens, „populația civilă și persoanele civile se bucură de o protecție generală contra pericolelor rezultând din operațiile militare” (Portal Legislativ, fără an).

DIU definește principii care guvernează conduita beligeranților în luptă, printre care enunțăm: umanitatea, distincția, proporționalitatea și precauția. Factorii de decizie militari trebuie să analizeze toate informațiile de care dispun, înainte de lansarea unui atac, în vederea luării unei decizii tactice referitoare la mijloacele și metodele utilizate. Astfel, atacurile armate trebuie să fie nediscriminatorii sau proporționale cu scopul urmărit, luând toate măsurile de precauție necesare reducerii la minimum a daunelor care se pot produce asupra populației civile. De asemenea, regulile internaționale privind desfășurarea conflictelor armate impun obligația de a se acorda o protecție efectivă civililor și proprietății private, iar, în toate circumstanțele, noncombatanții să fie tratați cu demnitate și respect în ceea ce privește drepturile acestora.

Pe durata conflictelor armate, trebuie să se facă în orice moment distincția atât dintre populația civilă și combatanți, cât și dintre obiectivele civile și cele militare. În consecință, civilii și obiectivele civile trebuie să fie protejate împotriva unui atac armat intenționat. Sunt interzise atacurile fără discernământ, acestea putând fi de trei tipuri:

atacuri care nu vizează în mod direct un obiectiv militar, atacuri care utilizează metode sau mijloace de război care nu sunt îndreptate împotriva unui anumit obiectiv militar și atacuri care utilizează o metodă sau un mijloc de război cu efecte care nu pot fi limitate. Reglementările de drept umanitar interzic atacurile care ar putea provoca pierderi accidentale de vieți omenești sau rănirea civililor și deteriorarea proprietății private.

În scopul protejării civililor pe durata conflictelor armate, putem distinge mai multe reguli rezultate din normativele DIU, astfel:

- persoanele civile nu pot face obiectul unui atac, cu excepția situației în care participă direct la ostilități;
- persoanei care se predă inamicului i se va salva viața;
- nicio persoană nu va fi supusă torturii fizice sau psihice, pedepselor corporale sau tratamentelor crude ori degradante;
- personalitatea juridică a fiecărui individ va fi respectată;
- proprietatea privată este protejată și nu poate fi ținta unui atac armat, cu excepția situației în care este folosită pentru acțiuni militare;
- persoanele bolnave vor fi internate și li se vor acorda îngrijirile necesare, conform stării medicale;
- persoanele vor fi tratate fără discriminare pe criterii de rasă, sex, naționalitate, limbă, clasă socială, avere, opinii publice, filosofice sau religioase ori de altă natură;
- represaliile sunt interzise în taberele cu prizonieri sau refugiați de război.

Aspecte de fapt privind derularea represaliilor în războiul ruso-georgian

Războiul ruso-georgian din august 2008, deși a durat câteva zile, a fost unul care a schimbat contextul de securitate în zona Mării Negre și care a creat premise pentru accentuarea importanței respectării drepturilor omului pe timp de conflict armat.

Istoria acestei confruntări provine din adânci disensiuni etnice între georgieni și populația separatistă din Osetia de Sud și Abhazia. Tensiunile din zonă datează încă din 1920, când Osetia de Sud a dorit declararea independenței, dar a obținut statutul de regiune autonomă în Georgia sovietică. Declarația de independență a Georgiei față de fosta Uniune Sovietică și divergențele avute cu Osetia de

Sud, aflat sub influență rusească, au determinat, în ianuarie 1991, izbucnirea ostilităților dintre Georgia și Osetia de Sud. Astfel, s-a instaurat o stare de pace relativă, fiind convenită o încetare a focului între forțele beligerante, care includea amplasarea trupelor ruse de menținere a păcii în zonă.

Precedentul internațional privind formarea unui stat pe teritoriul altui stat suveran prin declararea independenței de către Kosovo a folosit, ca exemplu, grupurilor separatiste din Osetia de Sud și Abhazia. Contextul extern care a condus la escaladarea ostilităților în august 2008 a fost creat de deciziile luate în cadrul Summitului NATO de la București, din aprilie 2008, potrivit cărora Georgia și Ucraina, deși nu au primit statutul de invitați în Membership Action Plan, au fost oficial recunoscute ca fiind țări care pot dobândi statutul de aliați NATO în viitor.

Tensiunile de lungă durată au escaladat în seara zilei de 7 august 2008, când Osetia de Sud și Georgia s-au acuzat reciproc de lansarea unor atacuri armate și nu au răspuns apelurilor de încetare a focului, ci chiar au intensificat bombardamentele. Rusia a intervenit în conflict și a lansat atacuri aeriene asupra Georgiei și, până la data de 12 august, trupele rusești au ocupat cea mai mare parte a Osetiei de Sud, dar și multe alte orașe georgiene. Forțele ruse au debarcat nave de război în regiunea separatistă Abhazia din Georgia și au ocupat poziții în largul coastei Georgiei la Marea Neagră. În același timp, au continuat bombardamentele asupra teritoriului Georgiei, lansate de avioanele de luptă rusești, precum și ocuparea satelor și distrugerea bazelor militare, a unor clădiri rezidențiale și a altor obiective aparținând infrastructurii critice.

Sub supravegherea organismelor internaționale, părțile implicate în conflict (Georgia, Osetia de Sud, Abhazia și Federația Rusă) au semnat, la data de 12 august 2008, un plan de pace, încheiat sub auspiciile Uniunii Europene (UE). Acest acord cuprindea obligația părților de a se abține de la utilizarea forței, încetarea totală și imediată a ostilităților armate, asigurarea accesului populației civile la ajutor umanitar. Federația Rusă a recunoscut Osetia de Sud și Abhazia drept state independente printr-un decret, semnat de președintele Dmitri Medvedev la data de 26 august 2008, gest condamnat de comunitatea internațională.

Ca urmare a faptului că Federația Rusă nu a îndeplinit măsurile asumate, la 8 septembrie 2008

a fost încheiată o nouă înțelegere de punere în aplicare a acordului de încetare a focului (acordul Sarkozy-Medvedev), care prevedea obligația retragerii trupelor rusești din zonele care se învecinează cu Abhazia și Osetia de Sud. La data de 17 septembrie 2008, Federația Rusă a semnat cu Osetia de Sud și Abhazia acorduri de prietenie și cooperare.

Pe parcursul războiului „*au fost raportate jafuri, răpiri, crime și alte atrocități din partea armatei ruse asupra populației civile georgiene. În aceste condiții, Georgia a trimis o scrisoare comunității internaționale în care îi cerea ajutorul și solicita intervenția acesteia pentru stoparea atrocităților și folosirii armelor neconvenționale, fapt semnalat și de un observator al drepturilor omului din partea ONU*” (Chifu, Oproiu și Bălășoiu 2010, 49). Aceste acte ilegale au continuat și după încheierea conflictului armat, populația fiind afectată în ceea ce privește libera exercitare a drepturilor sale, fiind constatate acte degradante asupra prizonierilor de război și persoanelor defavorizate.

Instituțiile internaționale și regionale au avut un rol activ în soluționarea conflictului, iar ajutorul financiar, tehnic și umanitar, oferit de acestea, a venit în sprijinul democrației din Georgia și a asigurat stabilitatea întregii regiuni. La 2 decembrie 2008, Consiliul UE a luat decizia de a institui o misiune internațională independentă de informare privind conflictul din Georgia, fiind „*pentru prima dată în istorie când Uniunea Europeană decide să intervină activ într-un conflict armat grav*” (Consiliul Uniunii Europene 2009). Organizația Națiunilor Unite (ONU) a condus negocierile din Abhazia, iar Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (OSCE) a fost principalul actor în discuțiile din Osetia de Sud. UE și-a asumat un important rol în eforturile acestor organizații, adoptând o perspectivă pe termen lung față de Georgia, în scopul de a ajuta la dezvoltarea țării.

Conform rapoartelor observatorilor UE și ONU, pe baza datelor culese din teren și a declarațiilor martorilor, s-au semnalat atacuri armate care au avut drept scop distrugerea în masă a satelor georgiene din Osetia de Sud și din regiunile din apropiere. Au avut loc „*acțiuni de distrugere a proprietății private care au transformat întregi zone cu populație de etnie georgiană în orașe fantomă*” (OSCE 2008). Organizațiile internaționale, precum

și media internațională au semnalat execuția etnicilor georgieni. În acest sens, au fost preluate declarații ale populației civile, inclusiv din partea persoanelor salvate din celebra tabără de ostatici de la Tskhinvali. Mai mult, au fost raportate cazuri în care persoane în vârstă, incapabile din punct de vedere fizic să fugă din calea agresorilor, au fost capturate în număr mare și ținute ostatice (ulterior, predate, în schimbul prizonierilor de război). Casele aparținând etnicilor georgieni au fost jefuite și incendiate, urmărindu-se o politică de purificare etnică a georgienilor.

Faza procesuală a războiului dintre Federația Rusă și Georgia

Susținând că, pe timpul derulării conflictelor armate și ulterior, au fost înfăptuite de către forțele armate ale Federației Ruse încălcări ale drepturilor persoanelor civile de etnie georgiană, Guvernul Georgiei a înaintat o plângere la CEDO (Aplicația nr. 38263/08), în care a arătat că există încălcări flagrante ale legilor și principiilor războiului care au adus grave prejudicii populației. Guvernul a susținut că, în temeiul unor dovezi disponibile, acțiunile armatei ruse fac parte dintr-un tipar repetitiv de acte și omisiuni incompatibile cu convențiile internaționale.

Conform aplicației depuse de Georgia, au fost semnalate următoarele acțiuni care încalcă drepturile civililor în timpul conflictelor armate:

- omor, rele tratamente, jafuri și incendieri de locuințe de către forțele armate ruse;
- nerespectarea tratamentului deținuților civili și legalității detenției lor, fiind reținute acte de maltratare și de tortură a mai multor prizonieri de război de către forțele ruse;
- încălcarea liberei circulații a persoanelor strămutate forțat cu privire la revenirea acestora în regiunile de origine;
- încălcarea dreptului la educație, fiind acuzate jafuri și distrugereri ale școlilor și bibliotecilor publice de către trupele ruse și autoritățile separatiste, precum și intimidarea elevilor și profesorilor georgieni;
- nerespectarea obligației de investigare a crimele de război, presupuse a fi fost comise de resortisanții sau forțele lor armate.

Autoritățile georgiene s-au plâns de încălcări sistematice ale drepturilor populației, fiind invocate atât prevederile DIU, cât și Convenția Europeană

a Drepturilor Omului, după cum urmează: art. 2 (dreptul la viață); art. 3 (interzicerea torturii); art.5 (dreptul la libertate); art. 8 (dreptul la viață privată), precum și Protocolul 1 adițional art. 1 (dreptul la proprietate privată) și art. 2 (dreptul la educație).

În răspunsul său, Federația Rusă a susținut că acțiunea militară a fost legitimă și conformă cu prevederile DIU, iar acuzațiile Georgiei sunt false și lipsite de probatoriu. Mai mult, a fost contestată competența CEDO față de prevederile DIU, considerându-se că atribuțiile Curții privesc doar aplicarea Convenției Europene a drepturilor omului și cetățeanului. Rusia consideră că rănirea unor civili și distrugerea bunurilor sunt rezultate ale acțiunilor întreprinse de autori din cele două regiuni, iar responsabilitatea revine guvernelor Osetiei de Sud și Abhaziei.

În ceea ce privește excepția de necompetență, CEDO a decis să împartă perioada conflictului într-o fază activă de ostilități (8-12 august 2008) și evenimente ulterioare. Una dintre cele mai semnificative și controversate constatări ale acestei hotărâri este aceea că Rusia nu a avut jurisdicție asupra teritoriului pe care s-a desfășurat conflictul, iar faptele săvârșite în această perioadă nu cad sub jurisdicția CEDO. Curtea a luat în considerare două motive de competență, aici: controlul efectiv asupra teritoriului și autoritatea asupra persoanelor fizice. Cu alte cuvinte, în analiza efectuată, CEDO a utilizat „*atât controlul teritorial, cât și cel personal ca motive de competență, negăsind nicio bază jurisdicțională întemeiată pentru controlul efectiv al Rusiei asupra teritoriului Osetiei de Sud și Abhaziei în timpul fazei active a ostilităților. Cu toate acestea, în acest caz, Curtea Europeană a Drepturilor Omului nu a reușit să stabilească competența în ceea ce privește persoanele care trăiesc pe un teritoriu care, altfel, ar fi protejat de convenție*” (Dzehtsiarou 2021, 288).

În decizia sa, pronunțată la data de 21.01.2021, CEDO a hotărât că evenimentele care au avut loc în timpul fazei active a ostilităților (8-12 august 2008) nu s-au încadrat în competența Federației Ruse și declară inadmisibilă această parte a cererii introductive. CEDO statuează că evenimentele care au avut loc după încetarea ostilităților (de la data acordului de încetare a focului, 12 august 2008) erau de competența Federației Ruse, drept pentru care, raportat la probatoriul administrat în cauză, se constată că a existat o practică administrativă

privind uciderea civililor, incendierea și jefuirea caselor în satele georgiene din Osetia de Sud și din „zona tampon”, stabilirea unor condiții de detenție precare și necorespunzătoare pentru prizonieri, care au fost expuși la tratamente umilitoare ce le-au provocat suferințe incontestabile, catalogate drept acte de tortură. De asemenea, CEDO decide că cetățenii georgieni au fost împiedicați să se întoarcă în Osetia de Sud sau Abhazia, fapt ce cade în competența Federației Ruse (CEDO 2021).

Subiectul este unul de actualitate, având în vedere situația de securitate din zonă, determinată de atacarea Ucrainei de către Federația Rusă, începând cu data de 24 februarie 2022, conflict armat aflat în desfășurare. În ciuda acestei decizii a CEDO, care statuează indubitabil că anumite practici de război constituie grave încălcări ale drepturilor omului, misiunile ONU de supraveghere a războiului din Ucraina (ONU 2022), însărcinate să urmărească respectarea libertăților civililor, au raportat „*deteriorarea gravă a situației drepturilor omului în țară, cu mii de civili uciși și răniți, distrugerea masivă a infrastructurii civile și a locuințelor, detenții arbitrare și cazuri de dispariții, tortură și rele tratamente, dar și violență sexuală*”. (OHCHR 2022)

Concluzii

Apărarea drepturilor fundamentale ale omului pe timp de conflict, criză și război se face prin activitatea de normare prin instrumente juridice (tratate, convenții, rezoluții ale organizațiilor internaționale) ale dreptului internațional umanitar, ca ramură a dreptului internațional public. Cutumele războaielor străvechi și-au găsit expresia în textele convențiilor internaționale sau ale rezoluțiilor organizațiilor de securitate, formând dreptul internațional umanitar.

În deplin consens cu reglementările DIU, părțile în conflict trebuie să ia măsuri de prevedere pentru a evita sau a minimiza efectele acțiunilor armate asupra civililor, având obligația de a face tot ceea ce este posibil pentru a evita pierderile colaterale în rândul civililor și daunele aduse proprietății private, considerate excesive, în raport cu avantajul militar concret și direct urmărit.

Respectarea regulilor dreptului internațional aplicabil în conflictele armate este o obligație care revine atât statelor, cât și combatanților în teatrul de operații. Importanța protejării civililor și a altor noncombatanți în timp de război și în urma

acestuia este subliniată prin ratificarea tratatelor juridice care delimitează drepturile civililor în timp de conflict armat, prin acțiuni politice și mediatice de condamnare a actelor care provoacă suferința noncombatanților și prin supravegherea activă, efectuată de instituțiile internaționale, cu privire la legalitatea comportamentului în luptă. Conform dispozițiilor DIU, exercitarea drepturilor fundamentale ale noncombatanților trebuie să subziste și pe timpul conflictelor armate.

Hotărârea CEDO Georgia împotriva Rusiei, pronunțată la data de 21 ianuarie 2021, are o importanță istorică din punctul de vedere al respectării normelor DIU. În dispozitivul hotărârii, judecătorii au găsit Rusia responsabilă pentru mai multe încălcări ale Convenției, inclusiv pentru ucidere ilegală, tortură, detenții arbitrare, jafuri și distrugerea satelor în timpul invaziei Abhaziei și Osetiei de Sud, din august 2008, pe durata conflictului armat și a ocupației care a urmat. Judecata detaliată contribuie la consemnarea istorică a conflictului și a costului său uman. Soluționarea litigiului de către instanța europeană este o reușită a recunoașterii importanței drepturilor omului în timpul și după desfășurarea unui conflict armat, fiind o reparare, recunoscută internațional, a prejudiciilor, cauzate de actele abuzive ale Federației Ruse, comise pe durata desfășurării operațiilor militare.

Prin hotărârea pronunțată în cauză, CEDO a creat o nouă regulă în ordinea publică europeană, deoarece, până la această decizie, instanța judecătorească a supervizat aplicarea Convenției Europene pe întregul spațiu european, judecând încălcările drepturilor omului în spațiul teritorial al Convenției Europene a Drepturilor Omului.

De importanță, în lumina evenimentelor de securitate contemporane, este considerentul conform căruia competența, în temeiul CEDO, este strâns legată de noțiunea de *control*, fie că este vorba de autoritatea și controlul agentului de stat asupra persoanelor fizice, fie de controlul efectiv al unui stat asupra unui teritoriu. Astfel, operațiile militare din faza activă a ostilităților într-un conflict armat internațional sunt în afara jurisdicției statului atacator și, prin urmare, nu sunt cuprinse în sfera de competență a CEDO, care nu este în măsură să constate încălcări în domeniul drepturilor omului, acestea putând fi protejate doar prin mijloacele juridice ale DIU.

BIBLIOGRAFIE

- Asociația Română de drept Umanitar. fără an. *Convenția privind legile și obiceiurile războiului, Haga, 18 octombrie 1907.*
- CEDO. 2021. ”Case of Georgia v. Russia (II).” Aplicația 38263/08, pronunțată la data de 21.01.2021. <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-207757%22%5D%7D>.
- Chifu, Iulian, Monica Oproiu și Narciz Bălăsoiu. 2010. *Războiul Ruso-Georgian, Reacțiile decidenților în timpul crizei.* București: Editura Curtea Veche.
- Consiliul Uniunii Europene. 2009. ”Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia.” Report. https://www.mpil.de/en/pub/publications/archive/independent_international_fact.cfm.
- Crucea Roșie. fără an. *Convenția de la Geneva pentru îmbunătățirea sorții răniților și bolnavilor din forțele armate în campanie, din 12 august 1949.*
- . fără an. *Convenția de la Geneva pentru îmbunătățirea sorții răniților, bolnavilor și naufragiaților din forțele armate pe mare, din 12 august 1949.*
- . fără an. *Convenția de la Geneva privitoare la protecția persoanelor civile în timp de război, din 12 august 1949.*
- . fără an. *Convenția de la Geneva privitoare la tratamentul prizonierilor de război, din 12 august 1949.*
- Dzehtsiarou, Konstantin. 2021. ”Georgia v. Russia (II).” *American Journal of International Law* 115 (2): 288-294. <https://livrepository.liverpool.ac.uk/3120615/1/georgia-v-russia-ii.pdf>.
- OHCHR. 2022. ”New report by UN Human Rights shows the shocking toll of the war in Ukraine.” <https://reliefweb.int/report/ukraine/new-report-un-human-rights-shows-shocking-toll-war-ukraine-enruuk>.
- ONU. 2022. ”War crimes have been committed in Ukraine conflict, top UN human rights inquiry reveals.” <https://news.un.org/en/story/2022/09/1127691>.
- OSCE. 2008. ”Ethnic Cleansing of Georgians Resulted from Russian Invasion and Occupation since August 8, 2008.” <https://www.osce.org/files/f/documents/6/b/34091.pdf>.
- Portal Legislativ. fără an. *PROTOCOL ADIȚIONAL nr. 1, din 10 iunie 1977 la convențiile de la Geneva din 12 august 1949 privind protecția victimelor conflictelor armate internaționale.*

COMPETITIVE INTELLIGENCE ȘI OPEN SOURCE INTELLIGENCE – INSTRUMENTE UTILE PENTRU AFACERI COMPETITIVE

COMPETITIVE INTELLIGENCE AND OPEN SOURCE INTELLIGENCE – USEFUL TOOLS FOR COMPETITIVE BUSINESS

Asist.univ.dr. Raluca LUTAI*
Drd. Adina MIHĂESCU**

„Intelligence nu este ceea ce știi, ci ceea ce faci când nu știi...”¹

Jean Piaget

Conform principiilor securității economice, în era globalizării și a interdependențelor, agenții economici lucrează într-un mediu competitiv pe piețe incerte. În actualul mediu economic internațional, nu putem găsi nici un echilibru perfect, nici condiții de securitate pe termen lung. Cu toate acestea, o astfel de insecuritate are capacitatea de a stimula domeniul concurențial, de a încuraja inovația și competențele adaptative. Anticiparea evoluțiilor și transformărilor rapide care au loc în cadrul piețelor sau al diferitelor industrii reprezintă o provocare căreia managerii companiilor îi fac față din ce în ce mai greu. Chiar dacă se acordă multă atenție academică elementelor conceptuale ale intelligence-ului competitiv și beneficiilor acestuia, se știe puțin despre modul în care sursele deschise pot acționa ca un instrument la scară largă în obținerea unui avantaj strategic. Lucrarea de față abordează această lacună în literatură și analizează modul în care sursele deschise (Open-source intelligence) pot oferi suport domeniului competitive intelligence.

According to principles of economic security, in this era of globalization and interdependencies, we understand that economic agents work competitively in uncertain markets. In the current international economic field, we cannot find either a perfect balance or long-term security conditions. Yet, this insecurity has the ability to stimulate the competitive field, to encourage innovation and adaptive competences. The anticipation of rapid evolutions and transformations which occur within markets or different industries represents a challenge which company managers handle with increasing difficulty. Even though much scholarly attention is paid to conceptual elements of competitive intelligence and its benefits, little is known about the way open-source intelligence can act like an instrument. This paper addresses this gap in the literature and analyze the way open-source intelligence can provide support for competitive intelligence actions.

Cuvinte-cheie: inteligență competitivă; inteligență open-source; business-intelligence; metode; instrumente; social media.

Keywords: competitive intelligence; open-source intelligence; business-intelligence; methods; instruments; social media.

Continua dezvoltare a mediului de afaceri presupune o dezvoltare intrinsecă, o actualizare cu realitățile economice ale erei digitalizării. Pentru a-și îndeplini obiectivele, pentru a avea profit și pentru a fi competitive, companiile sunt nevoite să întocmească previziuni și opinii despre viitor,

în locul simplelor informații sterile referitoare la propria activitate prezentă. Încă din etapa incipientă, din momentul întocmirii unui plan de afaceri, este nevoie de o așezare în cadrul mediului concurențial și de o foarte bună cunoaștere a acestuia. Direcționarea resurselor, gestionarea vulnerabilităților, întocmirea strategiilor, toate acestea au, ca punct de pornire, informațiile. De aici, pornesc deciziile bune de management.

**Universitatea Babeș-Bolyai*
e-mail: raluca.lutai@ubbcluj.ro

***Universitatea Babeș-Bolyai*
e-mail: adina.mihaescu@ubbcluj.ro

¹ Intelligence is not what we know, but what we use when we do not know (Jean Piaget).

Însă, informația brută este, de cele mai multe ori, inutilă; ea devine valoroasă în momentul în care creează oportunități și un avantaj decizional pentru beneficiar. În mediul de afaceri, transformarea informației în intelligence este o metodă de lucru care aparține domeniului intelligence-ului competitiv.

Într-o lume a interdependențelor complexe, globalizată, dominată de progrese tehnologice, informația și, mai ales, cel care deține informația au o putere tot mai mare. Vector important al procesului de globalizare, internetul a cucerit lumea și și-a asigurat rolul de generator principal de informații în toate domeniile, producând adevărate metamorfoze în viața de zi cu zi. Această revoluție a schimbat considerabil modul în care oamenii adună informații, exprimă idei și interacționează social și profesional. Când vorbim despre intelligence vorbim, fără îndoială, despre informații, iar când deschiderea către informații este tot mai mare, o schimbare în abordare este mai mult decât necesară atât în cazul mediului public, cât și în cazul celui privat.

Articolul de față își propune să analizeze modul în care două concepte noi și relevante ale studiilor de intelligence, competitive intelligence, respectiv, open source intelligence, se întrepătrund. Plecând de la conceptualizarea termenului de intelligence competitiv și a celui de intelligence din surse deschise, lucrarea analizează oportunitățile pe care companiile competitive le au în mediul tehnologizat și digitalizat în care trăim. Ultima parte a lucrării inventariază, pe scurt, câteva instrumente din surse deschise care pot fi folosite în competitive intelligence.

Competitive Intelligence și Open Source Intelligence – concepte recente pentru realități contemporane

Conceptualizarea domeniului *intelligence economic* se concretizează începând cu anii '60, odată cu publicarea de către profesorul american Harold Wilensky a lucrării *Organizational Intelligence: Knowledge and Policy in Government and Industry*. Distinsul sociolog evidențiază, aici, nevoia existenței unei strategii colective și nevoia cooperării dintre guverne și companii, în vederea coordonării unei cunoașteri comune și pentru asigurarea avantajului competitiv. De asemenea, relevă necesitatea cunoașterii în domeniul

economic, ca motor strategic al dezvoltării și schimbării apărute în societate (Harbulot și Baumard 1997, 1-17).

Pornind de la premisa că informația este cel dintâi și cel mai important element al deciziei, înțelegem importanța și aplicabilitatea acesteia în toate domeniile, de la politic la militar, de la social la economic. Studiarea intelligence-ului în domeniul economic se impune treptat, ca o necesitate. Nevoia unui astfel de management al cunoașterii este întărită de mediul competitiv global în perpetuă schimbare. Concurența dintre companii capătă noi forme, iar acest lucru ridică problema integrării sistematice a acestor noi dimensiuni în analiza mediilor competitive, atât în termeni de cercetare, cât și de formare a viitorilor manageri.

În era globalizării și a digitalizării, este necesar să înțelegem informația ca pe o resursă fără de care progresul este imposibil. Concurența în domeniul resurselor este o caracteristică de sine stătătoare a economiei, și așa după cum în secolele trecute, aceasta se axa pe procurarea materiei prime, acum o regăsim în procurarea informațiilor.

Aplicarea studiilor de intelligence în domeniul economic este apanajul domeniului *intelligence-ului competitiv*. Activitățile complexe ale acestuia se axează pe obiectivele mediului de afaceri, în general, și ale antreprenorilor, în special. Pentru că știința economică este una socială, există în cadrul său interpretări și paradigme diferite (Coșea 2006), toate însă subliniind importanța și utilitatea informației.

Intelligence-ul competitiv (CI) își propune să înțeleagă mediul economic complex actual, să strângă informații și mai apoi să le analizeze, să studieze și să interpreteze mediul concurențial, alcătuind o imagine clară și relevantă asupra acestuia (Cavallo și alții 2021, 250-275). Așa după cum *școala neoclasică*² stabilește valoarea în funcție de gradul de utilitate (Dixit 2012), așa și informația are relevanță doar în măsura în care poate fi utilizată și susceptibilă de a aduce beneficii. În era tehnologică în care ne aflăm, multitudinea de date obligă la o selecție riguroasă a acestora, la o clasificare, organizare și adaptare constantă. Astfel, cercetarea CI se sprijină pe mai multe ramuri ale structurilor de intelligence:

² Totalitatea curentelor de gândire aparținând liberalismului economic.

HUMINT (intelligence obținut prin surse umane), cyber intelligence, SOCMINT (intelligence obținut prin intermediul rețelelor social media), OSINT (Open-source intelligence). Aceasta din urmă, deși nu reprezintă un INT foarte nou, are azi, în cadrul comunităților de informații, o valoare uimitoare.

Dezvoltat odată cu explozia informațională, Open-source intelligence (OSINT) este definit, în literatura de specialitate, ca fiind orice informație publică, deschisă, disponibilă tuturor, care nu naște implicații de natură legală și care poate să fie colectată, validată și analizată pentru a obține produse de intelligence (Clark 2013).

Importanța acestui nou tip de intelligence este incontestabilă. Acest lucru este justificat și de Organizația Tratatului Atlanticului de Nord (NATO), pentru care sursele deschise reprezintă o componentă vitală a viziunii sale strategice. În luna noiembrie a anului 2001, Alianța a lansat *NATO Open Source Intelligence Handbook*, un manual complex, care, în primul capitol, oferă o definiție cât se poate de exhaustivă noii discipline. OSINT nu este văzut ca un substitut pentru sateliți, spioni sau alte forme civile și militare de intelligence. OSINT este considerată informația care a fost descoperită în spațiu public, analizată și diseminată unui public select, în principal comandantul general și personalul acestuia, în scopul de a răspunde unei solicitări de intelligence (NATO 2001). Cu alte cuvinte, OSINT aplică procesul obișnuit, specific oricărui tip de intelligence, diversității mari de surse deschise, în scopul de a genera produse de intelligence.

Informația obținută prin intermediul surselor deschise se mai numește, în comunitățile de intelligence, și „informație albă” – white information (Bean 2011). Simbolistica acestei culori este evidentă: colectarea de informații din surse deschise nu lezează drepturi individuale, nu implică riscuri umane și produce o schimbare de paradigmă la nivelul comunităților de informații. Sursele deschise reprezintă deci o mare oportunitate pentru comunitatea de intelligence, și nu numai. Această disciplină de intelligence are în vedere exploatarea legală a surselor deschise, validarea și analiza datelor și informațiilor descoperite fie prin procese de observare simple, fie prin achiziționarea lor. Utilitatea acestui proces este aceeași cu cea a oricărei alte discipline de intelligence (HUMINT, SIGINT etc.), eliminarea necunoscutului din ecuația deciziei.

Literatura de specialitate împarte sursele deschise în două mari categorii: (1) surse tradiționale, cum sunt cărțile, și sursele deschise de tip broadcast; (2) surse deschise digitale.

1. Sursele deschise tradiționale

Prima generație de surse deschise este reprezentată de cărți, reviste, dar și de sursele tip broadcast, ca emisiile radio sau posturile TV. Acestea din urmă au deschis calea acestei discipline. Istoria surselor deschise consemnează dezvoltarea acestei discipline analitice în relație cu un program academic, dezvoltat de Universitatea Princeton, în care erau analizate posturile de radio ale statelor de dincolo de Cortina de Fier, activitate care a adus avantaje strategice Statelor Unite. În paralel cu acestea, cărțile sau alte tipuri de publicații scrise au fost dintotdeauna o sursă utilă de cunoaștere pentru organizațiile guvernamentale. Utilitatea lor este evidentă și în cazul mediului de afaceri.

Cărțile sunt o reală sursă deschisă, folosită în activitatea de intelligence. Ele au fost utilizate dintotdeauna nu neapărat pentru conținutul lor propriu-zis, cât pentru referințele pe care le conțin. Cărțile oferă un context referitor la o anumită problemă. Organizațiile guvernamentale le pot utiliza pentru a acumula informații noi și pentru a înțelege anumite viziuni comune sau diferite față de un aspect sau altul al societății. Pentru lumea afacerilor, cărțile oferă un avantaj competitiv în ceea ce privește cunoașterea. Ele pot să sporească cunoștințele managerilor sau să le dezvolte acestora viziuni creative care să îi facă să înțeleagă mai bine piața în care există și se dezvoltă. În ceea ce privește înțelegerea propriu-zisă a conceptului de intelligence competitiv, cei care conduc afaceri sau departamente de analiză în diverse companii au la dispoziție cărți, precum cele ale lui Kirk Tyson, dintre care *The Complete Guide to Competitive Intelligence*, sau lucrarea lui Christopher Murphy – *Competitive Intelligence: Gathering, Analysing and Putting it to Work*. Cele două lucrări oferă perspective asupra teoriei intelligence-ului competitiv: cum încearcă companiile să își depășească rivalii, metode de cercetare și surse de informații care generează materia primă pentru crearea de intelligence sau tehnici analitice care transformă datele și informațiile în cunoștințe solide care pot fi aplicate în practică. Managerii performanți și directorii de companii vor aplica conceptele teoretice identificate în aceste

tipuri de lucrări pentru a avea succes în domeniul în care activează.

O altă categorie deosebit de importantă este reprezentată de *ziare și reviste*, care sunt utile pentru conținutul lor mult mai specific, dedicat unor anumite subiecte. Pentru instituțiile guvernamentale, revistele pot să se dovedească foarte utile. Un exemplu elocvent în acest sens este publicația *Aviation Weekly*, care furniza frecvent detalii legate de capacitățile militare ale fostei Uniuni Sovietice (Williams și Blum 2018). Pentru mediul de afaceri, revistele sunt o sursă utilă pentru înțelegerea celor mai recente evoluții din domeniu sau pentru analiza evoluției competitorilor care vor folosi astfel de suporturi pentru a anunța produse noi sau direcții strategice. Pentru cei cu adevărat interesați de mediul intelligence-ului competitiv, există publicații, cum ar fi *Competitive Intelligence Magazine*. Publicația propune cititorilor, încă din 1998, articole care prezintă cele mai bune practici și inovații care permit companiilor să ia decizii strategice, bazate pe informații.

La acestea, se mai adaugă o categorie specială, dar mereu exploatată de analiștii de surse deschise, și anume *literatura gri* sau *informația gri*. Termenul de literatură gri se referă la informații obținute din surse tradiționale la care accesul este oferit pe baza unui abonament (subscriber). *U.S. Government's Interagency Gray Literature Working Group* a definit, în 1995, literatura gri ca material de proveniență internă sau externă care, în mod normal, este disponibil pe canalele specializate și nu se găsește pe canalele tradiționale de distribuție (Williams și Blum 2018). Literatura gri reprezintă o categorie de surse deschise deosebit de importantă pentru mediul de afaceri. De exemplu, lucrările unei conferințe medicale, legate de virusul Sars-Cov2, pot să reprezinte un punct de pornire pentru specialiștii marilor companii farmaceutice. Analiza unor rapoarte, fișe tehnice sau a altor tipuri de informații gri poate să contribuie la înțelegerea mai aprofundată a mediului de afaceri. *Sursele deschise de tip broadcast* sunt o categorie care înglobează transmișterile posturilor de radio și a celor de televiziune. Deși cărțile, ziarele și revistele au fost dintotdeauna o sursă de date și informații, abia cu dezvoltarea și răspândirea radioului, cei implicați în procesul de colectare de informații au înțeles cât de utile sunt posturile de radio pentru

activitatea lor. După 1980, lumea întreagă a fost revoluționată de răspândirea și popularizarea *televizorului*. Prin tematicile specifice pe care le abordează, prin faptul că acoperă evenimentele locale și grație faptului că fiecare dintre noi are cel puțin un televizor, cu toții suntem mai informați și mai conectați la evenimentele care se petrec lângă noi sau departe de noi. Comunitatea de intelligence a înțeles ușurința cu care poate colecta informații și rolul pe care televiziunea îl are în lumea surselor deschise. Același lucru a fost înțeles și de mediul de afaceri care urmărește cu precădere elementele de marketing, prezentate de competitori. Dezvoltarea posturilor de radio digitale și a podcasturilor reprezintă un element important și util pentru companiile care își doresc să cunoască piața, competitorii sau cele mai recente evoluții.

2. Sursele deschise digitale

”Information costs money... intelligence makes money.”
(Robert Steel)

Lumea digitală aduce radioul și televiziunea în același loc, scade costurile și crește varietatea informațiilor care pot fi exploatate. Sursele deschise digitale revoluționează prin volumul mare de informații pe care îl pun la dispoziție și prin disponibilitatea acestor informații. Sursele deschise digitale, apărute și dezvoltate în ultimele decenii, poartă denumirea de *new media*, ca: (a) social media – bloguri, site-uri, lumi virtuale (Second Life ș.a) – sau deja celebrele (b) rețele de socializare, Twitter ori Facebook. Social media este un termen folosit pentru a descrie diversele tehnologii concentrate în lumea virtuală, folosite pentru a interconecta oamenii, afacerile în diferite forme de comunicare și schimb de informații. Social media, prin elementele sale caracteristice și prin posibilitățile pe care le oferă, a ajuns să reflecte fiecare fațetă a vieții sociale a omului modern. Diferitele tipuri de social media transformă individul din consumator de informații în generator de informații și conținuturi, fapt ce este vital pentru OSINT. Toată informația care ne înconjoară este produsul nostru. Putem immortaliza totul, înregistra orice, scrie sau publica tot ce ne dorim. Acest lucru produce reale metamorfoze la nivelul individului și al mediului de afaceri, care a înțeles utilitatea pe care social

media o oferă și a ales să fie prezent. Majoritatea marilor afaceri nu numai că au dezvoltat website-uri, dar au ales să deschidă conturi pe platformele de socializare. Mediul online este folosit pentru dezvoltarea brandului, pentru interacțiunea cu clientul sau pentru marketing.

Comunitățile de intelligence au înțeles rolul important al surselor deschise în activitatea lor. La fel s-a întâmplat și cu mediul de afaceri. Ambele domenii au în comun nevoia de informații și de certitudine. Este important ca aceste asemănări să nu ne facă să confundăm activitatea de spionaj cu cea specifică intelligence-ului competitiv.³

Douglas Bernhardt (analist economic și de CI) afirma, în lucrarea *How to acquire and use corporate intelligence and counter-intelligence*, că „strategia care nu se bazează pe intelligence nu este strategie, ci este ghiceală” (Bernhardt 2003, 405-407). Înțelegem astfel importanța informației în business, în construirea a însăși strategiei unei companii, principalul vector în convergența direcției și dezvoltării acesteia.

Analiza de CI presupune un proces vast prin care informațiile identificate sunt sortate, în funcție de utilitate, evaluate, analizate și, în final, încredințate decidenților sub formă de analize complexe, destinate obținerii de avantaje concurențiale. Scopul esențial al fiecărui manager este obținerea profitului (sau a unui profit cât mai mare), iar acesta este unul dintre principalii indicatori economici care semnalează dacă strategiile alese sunt favorabile.

Activitățile specifice domeniului CI analizează, în principal, companiile în două feluri: o variantă de analiză îndreptată înspre interior (mediul intern al companiei) și cea de-a doua, îndreptată înspre exterior. Dacă cea dintâi vizează o analiză profundă a fiecărui departament în parte, cu structuri de lucru, procese și organigrame, cea de-a doua are ca obiectiv o cunoaștere fundamentală a concurenței și a mediului în care

se desfășoară activitatea.

Analiza mediului extern companiei, un proces minuțios de colectare de date și analize multiple, se face lucrând cu date existente pe piață, adică surse deschise. Provocările pe care acest mediu le aduce activității de colectare și analiză sunt evidente. Expresia „căutarea acului în carul cu fân” este mai mult decât relevantă, fiind rezultatul multiplicării informațiilor și a spațiilor în care acestea pot să existe. Explozia de informații este o realitate care modelează multe procese pe care companiile le demarează.

Din vasta categorie a surselor deschise, una dintre cele mai importante în mediul de afaceri este reprezentată de sursele digitale. Site-urile web oferă o gamă variată de informații din toate ariile de activitate, dar și analize ale indicatorilor economici, statistici, grafice etc. Există în spațiul virtual site-uri care oferă aceste baze de date și analize contra unui abonament lunar (de exemplu, Marketingdirect.biz, risco.ro, totalfirme.ro). Totodată, există posibilitatea de a intra în posesia acestor date fără costuri, accesând site-ul Ministerului Finanțelor din România (Ministerul Finanțelor, fără an). Acest site pune la dispoziție o gamă variată de informații atât pentru persoanele fizice, cât și pentru cele juridice. Se pot regăsi, aici, date referitoare la legislația în vigoare și ultimele acte normative apărute (precum și explicații cu privire la acestea), modele de cereri care pot fi formulate, în raport cu autoritățile de reglementare fiscală, dar și legături utile înspre alte site-uri ale autorităților din România (Președinție, Senat, Camera Deputaților, Instituția Avocatului Poporului, Curtea de Conturi, Serviciul de Telecomunicații Speciale, Autoritatea Națională pentru Protecția Consumatorilor, precum și ministerele). De asemenea, regăsim informații cu privire la bugetul de stat, fiscalitate, politici publice, afaceri europene, relații financiare internaționale, ajutoare de stat.

Toate acestea sunt de un real interes atunci când se dorește conturarea unei analize a mediului de afaceri. Orice companie este obligată să fie informată cu privire la actele legislative și la eventualele modificări ale acestora, la modalitățile cele mai facile de interacțiune cu autoritățile statului, la raportarea cu instituțiile europene și cu mediul economic comunitar.

Din punctul de vedere al studierii mediului concurențial, site-ul Ministerului Finanțelor oferă

³ Activitatea de competitivitate prin informații este una în limitele legalității și ale principiilor etice. În SUA, The Economic Espionage and Protection of Proprietary Information Act a scos delictul de violare a secretului de afaceri și pe cel de furt de informații private de sub jurisdicția autorităților locale și statale și le-a trecut sub jurisdicția autorităților federale. Nu există niciun echivalent al acestei legi în legislația României și nici în legislația Uniunii Europene; cu toate acestea, există mai multe legi care incriminează spionajul economic.

o platformă accesibilă de interpelare și obținere de date cu privire la toți agenții economici înregistrați în România. Referitor la agenții economici, dar și la instituțiile publice, se pot obține informații privind datele de identificare, informații fiscale și bilanțuri. Acestea din urmă au o importanță deosebită, întrucât reprezintă documente contabile oficiale, în care sunt prezentate toate bunurile unei companii – active și pasive. Analizându-le, se poate afla gradul de profitabilitate al companiilor, variațiile stocurilor, valoarea bunurilor totale, dar și valoarea datoriilor, gradul de îndatorare, resursele disponibile și gradul de folosire a acestora, câștigurile acționarilor companiei, dar și valoarea companiei respective și a puterii de evoluție a acesteia.

Site-ul Ministerului Finanțelor Publice pune la dispoziție informații din bazele de date centrale privind înregistrarea contribuabililor persoane juridice și a instituțiilor publice, declarațiile obligațiilor fiscale (TVA, accize, jocuri de noroc), bilanțurile din ultimii șase ani ale societăților comerciale, evidențele operative privind obligațiile restante la bugetul de stat (Ministerul Finanțelor, fără an). Accesând platforma, aceasta solicită introducerea codului unic de identificare fiscală, care reprezintă, în fapt, identificatorul fiscal al fiecărei identități comerciale din România și care este atribuit odată cu autorizarea funcționării unei persoane juridice. Ulterior, introducerii acestuia și acționării butonului de validare, platforma generează o pagină cu datele companiei respective. Dintre acestea, cele mai importante, într-o eventuală analiză de intelligence competitiv, sunt: denumire plătitor, adresă, numărul de înmatriculare la Registrul Comerțului, actul de autorizare, impozitul pe profit, contribuțiile de asigurări sociale și de sănătate etc.

Ulterior, se pot verifica indicatorii financiari, conform bilanțului depus anual, începând cu anul 2016 până în 2021 (ultimii șase ani). Aceste date se pot accesa pentru fiecare an în parte, astfel încât se poate obține facil o statistică a evoluției companiei respective și activității acesteia din ultimii ani, existând, totodată, posibilitatea efectuării cu ușurință a unei prognoze referitoare la dezvoltarea pe viitor a acesteia. Datele oferite de bilanț sunt legate de activele imobilizate și de cele circulante, de stocuri, creanțe, datorii, capital, venituri totale sau cheltuieli totale.

Toate aceste date sunt deosebit de utile în efectuarea unei analize a mediului concurențial în care o companie își desfășoară activitatea, dar și în relația acesteia cu furnizorii, colaboratorii și clienții. Solvabilitatea sau contul de profit și pierdere, precum și fluctuația lor din ultimii ani pot oferi o imagine mai clară asupra partenerilor de afaceri și pot influența, de exemplu, termenii unui contract. Decizia de asociere cu o anumită companie poate fi influențată de datele obținute în urma verificării companiei pe portalul Ministerului Finanțelor.

Site-ul Ministerului Finanțelor din România reprezintă un exemplu elocvent pentru volumul mare de informații la care au acces companiile atunci când analizează mediul în care funcționează. Pe lângă aceste site-uri, care sunt emanația elementului guvernamental, există multe alte website-uri sau platforme, create de actori din mediul privat, accesibile prin intermediul abonamentelor (subscriptions) sau gratuit, care pot fi consultate de cei care își doresc să dețină avantajul competitiv.

De exemplu, fermierii care își doresc să fie profesioniști în ceea ce privește gestionarea propriilor culturi sau analiza culturilor competitorilor au la dispoziție diverși sateliți comerciali, care pot fi ușor de accesat, prin intermediul unor platforme. Imaginile din satelit care erau, în trecut, accesate exclusiv de structurile guvernamentale sunt, acum, și la dispoziția publicului larg. Elocvente în acest sens sunt platformele Sentinel Hub⁴ sau Planet⁵. Acestea oferă utilizatorului posibilitatea de a vizualiza instantaneu datele agricole actuale de la diverși sateliți, utile în analiza evoluției și sănătății culturilor agricole⁶. Folosind aceste tipuri de platforme, fermierii pot să cultive mai eficient și mai profitabil. În același timp, ei pot avea o perspectivă de ansamblu și asupra culturilor competitorilor.

Evoluția tehnologică a transformat și maniera în care pot fi folosite informațiile provenite de la sistemele de comunicații, radar sau de la alte

⁴ <https://www.sentinel-hub.com/explore/eobrowser/>

⁵ <https://www.planet.com/markets/monitoring-for-precision-agriculture/>

⁶ Diferiți actori comerciali au exploatat această oportunitate și au dezvoltat, și la nivelul României, platforme asemănătoare. Un exemplu este platforma ogor.ro.

dispozitive emițătoare de semnale. Colectarea și analiza acestor tipuri de informații sunt specifice domeniului SIGINT – signal intelligence –, dar acum, au devenit, în unele situații, o sursă de informații deschise. Așa au luat naștere platformele online ca: Flight Radar⁷, care monitorizează traficul aerian, sau Marine Traffic⁸, care oferă o imagine cuprinzătoare asupra transporturilor maritime. Serviciile oferite de aceste tipuri de platforme pot fi utilizate de companiile de transport, și nu numai. Prin intermediul lor, acestea pot să optimizeze anumite procese, să-și crească deci profitabilitatea sau să își cunoască mai bine concurența.

Cea mai mare revoluție înregistrată de sursele digitale este cea legată de dezvoltarea rețelelor sociale, ca Facebook, Instagram, LinkedIn sau Tik Tok. Aceste rețele construiesc un mediu în care utilizatorul poate să joace rolul consumatorului de informații sau cel al producătorului de informații. În cadrul acestor spații virtuale, și-au făcut apariția și mai marile sau mai micile afaceri. Pentru a rămâne în dialog cu clienții și pentru a transmite cele mai recente și cele mai relevante informații despre produsele sau despre evoluția afacerilor lor, companiile sunt mai active ca niciodată pe rețelele sociale. Dincolo de elementul de marketing, care oferă o perspectivă clară asupra direcției în care o companie se îndreaptă, clienții acestor companii sau clienții concurenților lor poartă online conversații pe tema experiențelor lor, percepțiilor și dorințelor lor. Aceste conversații oferă răspunsuri la întrebări, feedback în timp real, nefiltrat, care va afecta în mod direct dezvoltarea strategiilor viitoare, oferind, în același timp, o perspectivă clară asupra mediului respectiv de afaceri. Instrumentele de analiză sunt diverse și trebuie folosite de toți cei care își doresc să fie cu un pas înaintea competiției.

Cu toate că beneficiile mediului digital sunt evidente, utilizarea informațiilor din surse deschise presupune și o serie de provocări. Volumul mare de informații disponibile creează uneori probleme. Analistul se poate confrunta cu o serie de blocaje care pot face inefficient procesul și, fără doar și poate, cu o serie de informații fără nicio relevanță. Culegerea de informații se poate transforma astfel într-o perpetuă sumă de descoperiri fără finalitate, care crește efortul uman. Volumul

mare de informații poate produce probleme de supraîncărcare, iar timpul de prelucrare poate să fie unul prea îndelungat.

Concluzii

Ațiunile de culegere a informațiilor se realizează continuu, sunt procese care, odată demarate, trebuie îmbunătățite, actualizate și perfecționate constant, finalitatea fiind reprezentată de strategii, tactici, care și acestea, la rândul lor, sunt procese active, cu un grad major de adaptabilitate.

Informațiile din surse deschise și, cu precădere, informațiile din surse deschise digitale constituie o resursă tactică și strategică esențială care poate contribui la reducerea sau chiar la eliminarea necunoscutului din ecuația cunoașterii nu numai la nivel guvernamental, ci și la nivelul companiilor care înțeleg că trebuie să muncească pentru a fi competitive. Sursele deschise oferă rapid și cu costuri reduse acces la un domeniu vast de informații care își pot dovedi utilitatea strategică operațională sau tactică, oferă un cadru care lărgeste informațiile deja obținute, contribuind la realizarea unei imagini de ansamblu, necesară domeniului intelligence-ului competitiv.

Chiar dacă avantajele primează, nu putem să nu amintim provocările și problemele pe care instrumentele de surse deschise le pot produce comunităților de afaceri. Problemele se pot lega, în principal, de supraîncărcarea rețelelor, de predispoziția la manipulare sau dezinformare și de eventualitatea colectării unor informații incomplet validate care pot dăuna întregului proces. De aceea informațiile oferite de site-ul Ministerului Finanțelor Publice prezintă mai multă credibilitate, fiind o sursă oficială de informare pentru mediul economic (și nu numai) din România. Celelalte tipuri de platforme sunt dinamice (azi există și mâine pot să nu mai existe) și necesită, uneori, cheltuieli suplimentare.

Însă, după cum menționam mai sus, utilizarea unor astfel de instrumente poate contribui într-un mod considerabil la competitivitatea unei afaceri. Cu toate că beneficiile sunt nenumărate, utilizarea exclusivă a acestor platforme nu este suficientă. Ele trebuie plasate într-un context, analizate și interpretate. Folosite doar ca sursă de a obține informații pentru companii, se reușește o constantă punere la curent cu ceea ce se întâmplă în jur și în mediul în care se activează. Însă scopul final nu este acesta, ci ajutarea

⁷ <https://www.flightradar24.com>

⁸ <https://www.marinetraffic.com>

companiei să alcătuiască previziuni și planuri pe termen lung, să devină un lider, un deschizător de drumuri, nu un simplu ”follower”. Ideal este să se obțină un avantaj competitiv pe termen lung, o stabilitate, o evoluție continuă.

Companiile care realizează acțiuni specifice intelligence-ului competitiv sunt nevoite să utilizeze instrumente și metode specifice surselor deschise, pentru a deveni o avangardă în mediul economic globalizat actual.

BIBLIOGRAFIE

- Bean, Hamilton. 2011. *No More Secrets: Open Source Information and the Reshaping of U.S. Intelligence*. Praeger.
- Bernhardt, Douglas. 2003. *Competitive Intelligence: How to Acquire and Use Corporate Intelligence and Counter-Intelligence*. Editor Financial Times Prentice Hall.
- Cavallo, Angelo, Silvia Sanasi, Antonio Ghezzi și Andrea Rangone. 2021. ”Competitive intelligence and strategy formulation: connecting the dots.” *Competitiveness Review* vol. 31 (no. 2): 250-275. doi:<https://doi.org/10.1108/CR-01-2020-0009>.
- Clark, Robert M. 2013. *Intelligence Collection*. Sage Publications.
- Coșea, Mircea. 2006. *Manual de Economie*.
- Dixit, Avinash. 2012. ”Paul Samuelson’s Legacy.” *Annual Review of Economics* 4 (1): 31. doi:<https://doi.org/10.1146/annurev-economics-080511-110957>.
- Harbulot, Christian și Philippe Baumard. 1997. ”Perspective Historique de L’Intelligence Économique.” *Intelligence Économique*. https://www.ege.fr/sites/ege.fr/files/downloads/16.perspective_historique.pdf.
- Ministerul Finanțelor. fără an. „Agenți economici și instituții publice – date de identificare, informații fiscale, bilanțuri.” Accesat 11 noiembrie 2022. <https://mfinante.gov.ro/domenii/informatii-contribuabili/persoane-juridice/info-pj-selectie-dupa-cui>.
- NATO. 2001. ”NATO Open Source Intelligence Handbook.” https://www.academia.edu/4037348/NATO_Open_Source_Intelligence_Handbook.
- Williams, Heather J. și Ilana Blum. 2018. *Defining Second Generation OSINT for the Defense Enterprise*. RAND Corporation.

IMPACTUL ROBOTICII ȘI INTELIGENȚEI ARTIFICIALE ASUPRA ACȚIUNILOR MILITARE VIITOARE

THE IMPACT OF ROBOTICS AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON FUTURE MILITARY CONFLICTS

Col. drd. Silviu-Iulian GIMIGA*

Robotica și inteligența artificială sunt tehnologii de vârf care deschid noi frontiere pentru civilizația umană. Hotărârile recente ale organizațiilor militare internaționale au inițiat programe majore de dezvoltare a noilor tehnologii, care conduc societatea către modernism și asigură securitate sporită locuitorilor întregii planete. Dinamica progresului tehnologic este în continuă creștere, datorită avantajelor economice și militare, iar dorința cercetărilor și oamenilor de știință, de a atinge limite nemaiîntâlnite este rezultatul provocărilor pe care le primim permanent. Fizionomia conflictelor militare devine complexă, datorită dezvoltării fără precedent a tehnologiilor militare moderne, care, îmbinate cu tehnologiile convenționale, schimbă modalitățile de abordare a planificării și principiilor de întrebuintare în operație a forțelor și mijloacelor.

Robotics and artificial intelligence are high technologies that are pushing the boundaries of human civilization. Recent decisions made by international military organizations have launched major programs for the development of new technologies that will lead society to modernity while increasing security for the entire world population. The dynamics of technological progress are constantly increasing due to economic and military advantages and, at the same time, the desire of researchers and scientists to go beyond the limits is a result of the challenges we face on a daily basis. The physiognomy of military conflicts is becoming more complex as a result of the unprecedented development of modern military technologies, which, when combined with conventional technologies, change the approaches to planning and the principles of operational use of forces and means.

Cuvinte-cheie: tehnologie; robotică; inteligență artificială; conflicte; progres tehnologic.

Keywords: technology; robotics; artificial intelligence; conflicts; technological progress.

O provocare a noii generații de militari din țările membre ale NATO și din întregul Sistem Național de Apărare din România este utilizarea tehnologiei de vârf, care reprezintă, de cele mai multe ori, cheia succesului într-un conflict militar. Ce înseamnă tehnologii de vârf? Mașini inteligente, roboți cu formă omenească, dispozitive înzestrate cu inteligență artificială, computere cuantice, tot ceea ce derivă din acestea și poate fi încorporat în echipamentele existente sau noi.

Cercetările științifice recente au adus tehnologiile emergente în atenția populației mondiale, demonstrând, în primul rând, implicațiile pe care le au asupra echipamentelor specifice, precum și modul de abordare a doctrinelor, manualelor, procedurilor de operare specifice. Este de așteptat ca, în viitorul nu foarte îndepărtat,

introducerea pe scară largă a roboticii, inteligenței artificiale, sistemelor autonome, tehnologiilor cuantice pe echipamentele din înzestrarea armatelor să producă schimbări majore privind desfășurarea conflictelor militare viitoare, deși războiul dintre Ucraina și Rusia, început anul acesta, ne arată necesitatea combinării tehnologiilor clasice, convenționale cu cele moderne care fac diferența.

Conceptul de inteligență artificială este intens dezbătut în mass-media, în comunicări științifice, în cărți editate, începând cu perioada comunistă și continuă astăzi, ca un subiect fascinant pentru întreaga lume contemporană. Există o serie de acțiuni și de activități, desfășurate în prezent, pentru modernizarea și dezvoltarea rapidă, continuă a echipamentelor și tehnicii militare prin introducerea unor elemente inițiale ale inteligenței artificiale, ceea ce determină schimbarea modului de analiză și sinteză al comandanților militari, pentru realizarea unei operații militare în conflictele armate moderne.

Pornind de la aceste coordonate, este interesant

*Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

București

e-mail: gimiga.silviu@forter.ro

de adus în planul cercetării științifice necesitatea introducerii pe scară largă a inteligenței artificiale în cadrul tehnologiilor prezente și viitoare. Modul în care tânăra generație de militari înțelege modalitățile de implicare activă în dezvoltarea echipamentelor și în căutarea unor soluții viabile pentru convingerea comenzii sistemului militar asupra luării deciziilor optime privind achizițiile de tehnică modernă constituie pașii care trebuie urmați în abordarea războaielor viitoare.

Activitățile de cercetare ale militarilor ingineri și oamenilor de știință pentru dezvoltarea tehnologiilor existente, în ritmul impus de organizațiile militare internaționale, ca răspuns al intereselor statului român, de a fi primii în realizarea unor obiective mărețe, așa după cum au făcut și înaintașii noștri, reprezintă o preocupare permanentă și corespunde obiectivelor naționale, generate de noul conflict militar existent în zona Mării Negre, în contextul conflictului dintre Rusia și Ucraina.

Noul Concept Strategic NATO, adoptat la Summitul din 29 iunie 2022, definește noile provocări de securitate ale Alianței și subliniază obiectivele politico-militare ale NATO cărora trebuie să se adreseze. Ca urmare, impactul asupra membrilor Alianței determină întărirea spațiului cibernetic, formularea unor răspunsuri abile la campaniile de dezinformare, inițiate de Federația Rusă, găsirea unor soluții de prevenire a migrației exagerate a populației, diminuarea efectelor generate de constrângerile economice, prin încurajarea companiilor private, de a crea tehnologii de vârf, capabile să răspundă unor astfel de provocări.

Avantajele progresului tehnologic sunt de la sine înțelese de întreaga lume, însă doar câteva națiuni pot ține pasul cu dezvoltarea rapidă și fără precedent a tuturor tehnologiilor. Organizațiile militare internaționale sunt cele care inițiază politici, programe de cercetare și de producere a tehnologiilor și care, datorită fondurilor mari acumulate, ca urmare a interesului membrilor, conduc către accelerarea progresului tehnologic. Rămâne de văzut modalitatea în care fiecare stat membru al NATO înțelege și poate să răspundă imediat cerințelor Alianței.

Articolul propune o analiză a capacității de a înțelege și încuraja necesitatea introducerii noilor tehnologii în domeniul militar. Este nevoie

de roboți automatizați și de inteligență artificială în confruntările militare viitoare? Este nevoie de o schimbare a rațiunii structurilor de comandă militară? Pot fi răspunsurile la aceste întrebări cheia dezvoltării unor domenii care, pe viitor, să fie uzuale, și nu doar simple închipuiri, așa cum, poate, credem în prezent?!

Tehnologiile emergente în relația cu NATO

Toate țările lumii sunt interesate de dezvoltarea tehnologică în vederea menținerii păcii și prosperității, de aceea este interesant de analizat dacă a venit momentul să vorbim despre robotică și inteligență artificială în domeniul militar. Poate că lumea nu este încă pregătită să facă față provocărilor generate de robotică, de inteligența artificială și de tehnologia bazată pe monede bitcoin, din cauza nivelului de trai scăzut și permanentelor conflicte care influențează indirect viața cotidiană. Computerele devin din ce în ce mai greu de utilizat, deoarece folosesc sisteme software complicate, iar inteligența artificială ar putea să ne conducă la confuzii majore în înțelegerea unei acțiuni sau în luarea unei decizii.

Oameni de știință și experți militari din întreaga lume afirmă că „domeniul roboticii se află încă în faze incipiente, dar roboții vor deveni cel mai probabil echipamente banale în războaiele viitorului” (Doaré și alții 2014, 3). Dinamica progresului tehnologic ne convinge că nu suntem departe de utilizarea roboților, deoarece deja există echipamente pentru executarea unor activități importante privind dreptul de proprietate, dreptul la liberă circulație, drepturi de imagine, confidențialitatea, delimitarea zonelor virtuale și a granițelor, iar inteligența artificială, testată în cadrul sistemelor de orice fel, se va dezvolta concomitent cu folosirea algoritmilor de încercare.

Anul acesta, NATO sărbătorește împlinirea a 70 de ani de cercetare științifică și tehnică în procesul de obținere a unui avantaj în raport cu eventualii adversari. Omul de știință doctor Theodore von Karman a fost primul care a realizat o cooperare științifică între membrii NATO, în domeniul științei și tehnologiilor. Din 1952, a început cercetarea domeniului spațial, apoi, an de an, s-au creat condiții pentru dezvoltarea factorului uman, a vehiculelor, medicinei, sistemelor informatice, simulării și modelării, electronicii, cercetării maritime etc. (NATO Science and

Technology Organization, fără an) Noul Concept strategic al NATO, adoptat la summitul de la Madrid, din 29-30 iunie 2022, și hotărârile luate în ședința Consiliului Nord-Atlantic, din 14 septembrie 2022, „*stabilesc modul în care Alianții vor lucra împreună pentru a adopta și integra noile tehnologii, a coopera cu sectorul privat, a proteja ecosistemele de inovare, a modela standarde și a se angaja la principii de utilizare responsabilă care să reflecte valorile democratice și drepturile omului ale Alianței*” (NATO 2022a).

Pornind de la aceste coordonate, toți membrii NATO urmează să inițieze programe de cercetare și să găsească soluții de cooperare cu companii private în vederea introducerii noilor tehnologii pentru producție pe scară largă. Este de așteptat ca sistemul militar să fie primul beneficiar al acestor decizii NATO, prin solicitarea introducerii tehnologiilor informaționale de vârf care să permită comanda și controlul trupelor, precum și obținerea unei imagini operaționale comune a câmpului de luptă. De asemenea, tehnologia de comunicații care, la nivel global, deține primul loc privind progresul tehnologic este vitală în asigurarea succesului operațiilor militare. Rămâne de văzut modul în care inteligența artificială, încorporată în sistemele informaționale și de comunicații, va anticipa intențiile omului, înainte ca noi să avem nevoie de scenarii și de cursuri de acțiune. Cum se va dezvolta tehnologia și care vor fi rezultatele progresului rapid este întrebarea la care căutăm răspuns zi de zi.

Analizând posibilitatea armatelor membre ale NATO de a culege informații, observăm că fiecare deține structuri de informații care, împărțite pe diferite sectoare de activitate, pot obține date despre inamic, despre obiective strategice, doctrină, strategii și politici de apărare, atât prin resurse umane, amplasate în teren, cât mai ales prin tehnologii de informații și comunicații moderne. Procesarea și distribuirea acestor informații constituie o componentă extrem de importantă de dezvoltat, deoarece viteza și corectitudinea datelor pot fi extrem de necesare forțelor luptătoare din teren pentru asigurarea succesului unei operații militare. Cheia obținerii mult mai rapide a informațiilor vitale pentru securitatea unei țări ar putea fi tocmai dezvoltarea domeniului roboticii, inteligenței artificiale și tehnologiilor cuantice.

Dacă am avea roboți dotați cu inteligență

artificială, poate am reuși să eliberăm clădiri ocupate de teroriști sau am putea neutraliza bombe artificiale, fără frica de a sacrifica oameni. Bineînțeles că prețul de construcție și utilizare ar fi mare, însă beneficiile obținute sunt mult mai mari. Tehnologia de vârf este de mult timp o provocare pentru comunitatea globală a cercetărilor științifice, dar rămâne în stadiu incipient, deoarece este extrem de important ca inteligența artificială „să fie implementată în conformitate cu codul etic și respectarea valorilor morale” (Ene 2019, 252). Utilizarea acesteia pe scară largă poate avea ca efect schimbări semnificative în viața cotidiană a întregii populații a planetei, indiferent care ar fi beneficiile și riscurile implicate, de aceea NATO a stabilit inițierea accelerată a cooperării cu companii independente de cercetare și producție a echipamentelor militare inteligente. Cum face aceasta? Prin crearea, la nivelul comandamentelor aliate, a unor agenții specializate în studierea, analizarea și procurarea centralizată a unor echipamente și tehnologii comune tuturor membrilor Alianței, care să fie interoperabile, necesare și suficiente, în cazul utilizării acestora pe teritoriile naționale sau în zonele de responsabilitate asumate.

Inteligența artificială este prezentă în toate domeniile vieții sociale, ne sprijină în tot ceea ce facem prin tehnologiile în care este integrată, cu asumarea faptului că suntem conștienți că nu acționăm într-un mediu de securitate stabil, fiind permanent posibile victime ale violării propriei intimități. Computerele performante în care se instalează algoritmi ai inteligenței artificiale pot deveni roboți umani cu capacitate de autoînvățare. Acest aspect contribuie la redefinirea conceptelor strategice de securitate și apărare și, implicit, influențează desfășurarea acțiunilor militare viitoare.

Tehnologiile cuantice sunt un multiplicator de forță al sistemelor produse la scară largă, care transformă conceptele emergente în realitate. Îmbunătățirea aplicațiilor existente cu inteligență artificială conduce la apariția unor echipamente care, de exemplu, folosite în medicina umană, pot deveni extrem de utile apărării și scopurilor de securitate ale națiunilor. Computerul cuantic oferă o viteză uluitoare în realizarea calculelor și comparațiilor, ceea ce ar constitui un avantaj enorm în selectarea informațiilor necesare prevenirii unor conflicte.

Iată de ce robotica, inteligența artificială și tehnologiile cuantice sunt domenii care pot dezvolta nivelul de trai al omenirii atât prin simplificarea activităților zilnice, cât și prin efectele benefice pe termen lung. Fizica demonstrează că principiile necesare dezvoltării acestor domenii sunt posibile, ceea ce înseamnă că doar timpul, interesul acordat progresului și fondurile financiare sunt factorii care amână producerea echipamentelor pe scară largă.

Tehnologiile emergente sunt așadar permanent subiect de discuție pe agenda NATO, deoarece schimbă modul în care războaiele sunt purtate și câștigate într-o lume tot mai periculoasă și competitivă. Adoptarea tehnologiilor emergente este greu de realizat tocmai datorită necesității implementării acestora, pe baza unor principii solide de utilizare responsabilă. În acest an, NATO a lansat o inițiativă, denumită „Fondul de inovare al NATO”, pentru a sprijini tehnologiile de vârf care pot combate provocările de securitate tot mai periculoase din lume. Miniștrii apărării ai țărilor membre ale NATO au adoptat o „Strategie de implementare coerentă a NATO privind tehnologiile emergente și disruptive” (Guvernul României 2022) prin care fiecare țară membră va contribui anual la finanțarea companiilor private care dezvoltă tehnologii cu dublă utilizare, emergente și disruptive.

Partenerul strategic al NATO, Statele Unite ale Americii, este cel care a înființat Agenția de cercetare pentru proiecte avansate (DARPA/ Defence Advanced Research Projects Agency) din cadrul Departamentului pentru Apărare al SUA, instituție lider, care a investit miliarde de dolari în programe de cercetare-dezvoltare a echipamentelor, care se bazează pe algoritmi și aplicații în domeniul inteligenței artificiale. Printre programele dezvoltate, se remarcă „analiza în timp real a atacurilor cibernetice sofisticate, detectarea imaginilor trucate, construirea unor roboți dinamici care produc victime în război, tehnologii de detectare a limbajului uman, recunoașterea automată a țintelor inamice, analiza imaginilor spațiale, logistica lanțurilor de aprovizionare” (DARPA, fără an). De exemplu, în anul 2021, Agenția a dezvoltat un program prin care personalul militar să poată avea asistenți care să îndeplinească sarcini complexe, cu erori minime și să extindă abilitățile fizice umane dincolo de limitele normale. Sarcini, precum repararea mecanică a defectiunilor

unor echipamente, acordarea primului ajutor pe câmpul de luptă sau îndrumarea piloților de avioane, ar putea fi executate prin continuarea cercetării și, bineînțeles, la solicitarea unor astfel de servicii din partea partenerilor strategici ai NATO.

Compania civilă *BAE Systems*, căreia Agenția americană de cercetare pentru proiecte avansate i-a acordat o serie de proiecte de cercetare-dezvoltare, a realizat programe software și echipamente de „planificare operațională și executarea misiunilor tactice, de protecție balistică a luptătorilor și de aducere în siguranță de pe câmpurile de luptă, o gamă largă de muniții inteligente, sisteme de artilerie, sisteme de război electronic care detectează și protejează împotriva atacurilor avansate pe frecvențe radio, antene de emisie/recepție care utilizează inteligența artificială” (BAE Systems 2022).

Modernizarea echipamentelor militare este dependentă de sectorul de cercetare/dezvoltare, căruia este necesar să i se aloce, din bugetul apărării tuturor statelor membre ale NATO, cel puțin valoarea sectorului de achiziții. Probabil că hotărârea NATO de a include tehnologiile de vârf ca prioritate de integrare va conduce în cel mai scurt timp la modificări esențiale în abordarea unor proiecte îndrăznețe de dezvoltare.

Planificarea operațiilor militare este una dintre cele mai complexe activități din cadrul comandamentelor NATO și, pentru desfășurarea acestora, automatizarea a devenit scopul principal al interesului acordat noilor tehnologii. Beneficiile automatizării duc la creșterea vitezei asigurării de informații, în sprijinul procesului de luare a deciziilor, la replicarea unor procese logice care pot asigura un răspuns alternativ, la compensarea lipsei de personal specializat în anumite domenii și la securitatea fizică a spațiilor prin identificare facială, apelare rapidă prin voce și imagine.

Statele Unite ale Americii sunt astăzi recunoscute pentru investiția în inteligență artificială, ca urmare a scopului bine cunoscut de creștere a operativității militare, ca actor principal în cadrul NATO. Procesul de planificare și luare a deciziei, creat și testat de americani, este astăzi implementat și un exemplu pentru fiecare stat membru al Alianței și reprezintă gestionarea și simularea simplificată a mediului operațional, o modalitate utilă de detectare și combatere a amenințărilor, de tratare și selectare a informațiilor

colectate, de livrare rapidă a unor analize strategice și tactice. Astfel, robotica și inteligența artificială permit depășirea performanțelor umane și evoluția omenirii.

Experiența acumulată în ultimele două decenii prin participarea tuturor membrilor NATO la operații, în teatrele din Irak și Afganistan ne-a demonstrat progresul real realizat prin utilizarea sistemelor de drone și, ca urmare, interesul acordat domeniului mașinilor inteligente, în creștere de la an la an. Dronele sunt arme ale viitorului care pot fi folosite ca factori perturbatori atât în confruntările militare, cât și în situații de terorism sau de criză. Ele se construiesc relativ ușor și pot avea forma unor roboți, a unui vehicul terestru sau aerian. Deocamdată, legile privind utilizarea spațiului aerian nu sunt stabilite destul de clar, în sensul că sunt necesare recomandări privind utilizarea autorizată a acestora și prevederi clare referitoare la folosirea neadecvată a acestora.

Strategiile membrilor NATO includ planuri pentru realizarea unor progrese tehnologice și interoperabile în domeniul tehnologiilor emergente și disruptive, pentru aceasta fiind deja date orientări privind direcțiile de utilizare a inteligenței artificiale și mecanismele de control al acesteia. Așadar, tehnologia tinde să devină o necesitate, uneori imposibil de atins, care ne conduce pe fiecare dintre noi spre obligații. Viitorul este actorul principal în piesa de teatru, pe care mintea noastră o joacă permanent, iar transformările accelerate ale tehnologiilor dau senzația de sfârșit iminent al omenirii și, uneori, pot crea dezorientare. Analizând istoria omenirii, s-a constatat că „*surplusurile de hrană au alimentat politica, războaiele, arta și filozofia*” (Harari 2017, 95), iar tehnologia nu i-a facilitat viața. De asemenea, „*creierul uman nu este perfect construit ca un calculator deoarece el are anumite limite, determinate de capacitatea lui limitată, de faptul că moare odată cu omul, informațiile existente în el nu pot fi păstrate mai mult de un secol*” (Harari 2017, 95) și nu poate să analizeze orice fel de informații.

Analizând aceste considerații în cadrul grupurilor de lucru și conferințelor la nivelul experților din NATO, s-a dat startul inițierii unor programe de înzestrare, licitații, intenții de achiziție, vânzare de tehnică militară modernă tuturor membrilor Alianței. Este normal ca, prin prisma analizei războiului de durată dintre

Ucraina și Rusia, modernizarea armamentului și tehnicii militare să determine producția în comun a echipamentelor, precum tancurile, avioanele de luptă, de cercetare, sistemele de rachete sol-aer, navele purtătoare de rachete, sistemele de navigație și de comunicații, generatoarele energetice și sistemele de manevrabilitate a navelor.

Deja mari puteri ale lumii, precum: Franța, achiziționează elicoptere de luptă, Israel, a încheiat contracte de cumpărare a unor aeronave cisternă, Serbia, a inițiat programe de modernizare a propriei industrii de apărare, ne determină să credem că semnalul, dat de NATO, privind dezvoltarea noilor tehnologii nu a fost întâmplător.

Conflictul din Ucraina, considerat a fi război de uzură, ne-a determinat să înțelegem că încheierea acestuia este direct legată de capacitatea de a stoca armament și de eforturile țărilor occidentale de aprovizionare cu arme moderne și capabile să răspundă eficient provocărilor Federației Ruse, precum: rachete Himars (High Mobility Artillery Rocket Systems) cu rază de acțiune până la 80 de kilometri, radare antiartilerie, radare antiaeriene, rachete Javelin, arme antiblindaj, elicoptere, vehicule tactice, piese de schimb, echipamente, armamente și tehnici care pot influența soarta războiului.

Analizând cu atenție evenimentele recente, putem aprecia că războiul convențional nu s-a sfârșit și că este o provocare a generației noastre de a găsi soluții de îmbinare a tehnologiilor consacrate cu cele moderne, bazate pe inteligență artificială, robotică și cuantică, în condițiile în care factorul uman este tot mai interesat de o viață normală, bazată pe liniște, prosperitate și înțelegere.

Robotica și inteligența artificială în domeniul militar românesc

În societatea românească contemporană, militarii folosesc tehnică ce presupune grijă, atenție la instrucțiunile de folosire, inteligență fizică și emoțională, pentru a o păstra în stare bună de funcționare și pentru a atinge obiectivele propuse la nivelul structurilor militare. Echipamentele și sistemele moderne cu care Armata României este înzestrată acum presupun o serie de obligații din partea întregului efectiv de militari, începând cu depozitarea, păstrarea, mentenanța și utilizarea acestora, precum și o serie de responsabilități pentru dezvoltarea și modernizarea acestora.

„Evoluțiile din domeniul tehnologic determină diversificarea și creșterea complexității riscurilor și amenințărilor de securitate, precum atacurile cibernetice, activitățile specifice domeniului informațional” (Administrația Prezidențială 2020, 6), de aceea atragerea elitelor societății românești este una dintre preocupările permanente ale aparatului de comandă al sistemului militar pentru a reuși utilizarea echipamentelor și tehnicii performante, conform scopului pentru care au fost create.

„Dezvoltarea tehnologică este un proces continuu, care influențează nu doar sistemele organizaționale aeronautice, ci întreaga societate” (Iordache 2020, 236), ceea ce ne determină să analizăm evoluția rapidă a tehnologiei prin apariția unor sisteme și echipamente noi în toate categoriile de forțe ale Armatei României, menite să sprijine procesul de planificare a operațiilor, implicit procesul de luare a deciziei și de instruire a structurilor militare proprii. Domeniul civil beneficiază implicit de progresul tehnologic prin dezvoltarea celor două ramuri științifice, robotica și inteligența artificială, cu o prezență tot mai frecventă în viața noastră, știut fiind faptul că roboții dotați cu inteligență artificială ar fi capabili să execute un număr uriaș de sarcini care depășesc performanțele umane.

Totuși, până la acest moment, nu putem discuta despre robotică și inteligență artificială utilizate în domeniul militar românesc, deoarece la nivelul organizațiilor militare internaționale din care facem parte, acestea constituie doar un subiect dezbătut în cadrul grupurilor de lucru. Gestionarea și simularea mediului operațional, detectarea și combaterea amenințărilor, tratarea și simplificarea informațiilor colectate, livrarea rapidă de analize strategice și tactice sunt ținte necesar de atins prin intermediul tehnologiilor moderne. Vehiculele autonome fără piloți pot, de exemplu, să supravegheze și să recunoască obiective imposibil de atins, folosind resursa umană, permit aplicarea forței de lovire prin eliminarea unor ținte sau pot proteja unități ori structuri dispersate în teren.

Strategia României cuprinde „tendința exponențială de dezvoltare a tehnologiilor emergente (5G, inteligența artificială, big data, Internet of Things, cloud și smart computing) care generează, pe de o parte, nevoi de creștere și îmbunătățire a comunicațiilor care vor susține servicii digitale inovatoare menite să sprijine

cetățenii și mediul de afaceri, iar, pe de altă parte, necesități de colectare și securizare a datelor și informațiilor vehiculate în sistemele respective” (Administrația Prezidențială 2020, 18). Pentru îndeplinirea obiectivelor naționale de securitate, România a devenit parte activă la dezvoltarea și descoperirea de noi tehnologii prin efortul de cercetare, depus de inginerii militari din cadrul Agenției de Cercetare pentru Tehnică și Tehnologii Militare – unitate militară de elită a Armatei României –, din cadrul Comandamentului Apărării Cibernetice; Comandamentului Comunicațiilor și Informaticii, precum și prin participarea cu personal specializat, în grupurile de lucru și la programele de cercetare a roboticii și inteligenței artificiale, inițiate de NATO și UE.

Agencia de Cercetare pentru Tehnică și Tehnologii Militare are în subordine centre de cercetare științifică ce produc invenții, inovații și elemente de menținere și de modernizare a tehnicii și echipamentelor din cadrul categoriilor de forțe terestre, aeriene și navale.

Pentru realizarea progresului tehnologic, Armata României a încurajat „utilizarea modelării și a simulării în cadrul instruirii trupelor ca un avantaj în formarea deprinderilor și în dezvoltarea capacităților” (Dogaru 2015, 82). În prezent, în România, există Centre de instruire prin simulare care controlează programe și aplicații complexe, care aduc realitatea câmpului de luptă în fața utilizatorilor și care pun la încercare capacitățile tehnice, procedeele de operare, inteligența comandanților și modul de acțiune în situații limită. Acesta este un pas înainte pentru introducerea inteligenței artificiale și a roboticii pe echipamentele din înzestrare, în contextul războiului viitorului.

Din analiza efectuată asupra modului în care s-au desfășurat anumite operațiuni în teatrele de operații, precum și la exercițiile militare efectuate, am constatat cât de importantă a fost tehnologia nouă în anumite momente ale planificării acțiunilor și pe timpul ducerii luptelor și cât de mult a însemnat ca echipamentele din dotare să fie comparabile cu cele ale combatanților. Ca urmare, „folosirea tehnologiei în sistemul militar contribuie inevitabil la diminuarea riscurilor pentru resursa umană angrenată, scurtarea timpului de execuție și creșterea intensității sau a complexității acțiunii” (Gimiga 2021, 114).

Participarea Armatei României cu militari în teatrele de operații a constituit un avantaj enorm pentru dezvoltarea cunoștințelor și formarea deprinderilor privind utilizarea tehnologiilor moderne în domeniul comunicațiilor și informaticii, logisticii, operațiilor. Testarea diverselor echipamente de luptă, a roboților militari și mașinilor de luptă, înzestrate cu algoritmi specifici inteligenței artificiale, sunt acțiuni, cunoscute de militarii veterani, care au determinat achiziționarea de echipamente similare pentru transportul, depozitarea și folosirea unor categorii de armamente, explozivi și mijloace de dare a focului, avioane fără pilot pentru executarea recunoașterilor și distrugerilor unor obiective.

În ultimii ani, la nivelul Alianței Nord-Atlantice, dar și la nivel aliat în Uniunea Europeană, au avut loc numeroase întâlniri și consultări, cu accent pe inteligența artificială și pe noile tehnologii, inclusiv din perspectiva necesității identificării impactului pe care aceasta îl are asupra conceptelor de apărare și dezvoltare a capacităților domeniului apărării. Așadar, militarii români cunosc faptul că armatele cele mai puternice din lume dezvoltă arme autonome sau roboți de luptă și sunt parte integrantă la efortul comun de dezvoltare a noului program de înarmare, prin care armatele NATO urmează să se echipeze cu arme, bazate pe noi principii fizice, prioritatea fiind laserele, dronele, vehiculele cu șenile înarmate cu mitraliere și lansatoare de rachete. Este evident că noile tehnologii, numărul de militari calificați, echipele bine pregătite, precum și capacitatea liderilor de a se adapta rapid la schimbări vor conduce la câștigarea războaielor prezente și viitoare.

Integrarea noilor tehnologii în România viitoare, în vederea depășirii capacităților de luptă inamice, depinde foarte mult de colaborarea dintre sistemele robotizate și oameni, aceștia trebuind să fie pe primul loc. Folosirea capacităților cu autonomie sporită implică mai puțini militari pentru controlul sistemelor de luptă, roboții reușind astfel să preia sarcini plictisitoare, inutile și periculoase. Nivelurile mai mari de autonomie vor permite roboților și sistemelor să execute misiuni de mare risc pe o perioadă îndelungată, să extindă capacitatea de pătrundere în teritoriul inamic și să mențină pozițiile ocupate. Astfel, militarii români, și așa tot mai puțini la număr, se vor putea concentra asupra misiunilor pe care le pot executa cel mai bine.

România propune prin *ambasadorii militari*, trimiși în cadrul diverselor conferințe internaționale, adoptarea unor principii etice pentru folosirea echipamentelor militare inteligente, care obțin singure, prin experiență, capacitățile necesare executării misiunilor atribuite, acestea trebuind să fie controlabile, adică să poată fi dezactivate, în cazul funcționării necorespunzătoare. Autonomia roboților de luptă și a sistemelor autonome bazate pe inteligență artificială sunt subiecte de analiză și dezbateri, opinia fiind aceea că ființa umană trebuie să dețină controlul, iar mașina să nu fie capabilă să elimine ținte, pe baza algoritmilor de autoînvățare. Factorul uman trebuie să decidă când soldații roboți pot iniția acțiuni cu potențial distructiv, deoarece chiar dacă robotul e programat să facă un lucru corect, nu știe dacă acesta e și bun. E indicat să se țină cont de relațiile stabilite între valori, precum loialitate, datorie, respect, onoare, integritate, curaj, disciplină, între etica utilizării instrumentului militar, respectiv comportamentul moral acceptat. Aceste aspecte sunt intens dezbătute în conferințele la care elitele militarilor români participă și este oarecum o obligație a tuturor de a lua parte activ la crearea unei atitudini înțelegătoare față de dezvoltarea progresivă a tehnologiilor.

În concluzie, nu este indicat ca prezența roboților în mediul militar să fie privită doar prin prisma reducerii nivelului de risc pentru factorul uman, prin sporirea gradului de certitudine al misiunilor sau prin facilitarea constituirii unui arsenal de cea mai înaltă clasă. Având în vedere că o forță superioară este determinată de metodele de luptă, de selectarea obiectivelor și de angajarea tehnologiilor militare avansate, este necesar să avem în vedere ca particularitățile constructive și funcționale ale acestora să confere un salt calitativ în pregătirea și desfășurarea acțiunilor militare, să fie în concordanță cu etica producerii roboților militari, dar și să reclame o educație și o mentalitate tehnologică nouă, circumscrisă conceptelor de moralitate și de responsabilitate, susținătoare ale acelui progres tehnologic, benefic umanității.

În prezent, majoritatea românilor nu sunt încrezători în posibilitatea extinderii producerii roboticii și inteligenței artificiale pe scară largă, însă studiile recente arată că trebuie să privim cu optimism înainte, datorită rezultatelor obținute în cadrul dezbaterilor organizate în aceste domenii, prin realizarea cooperării cu instituții de cercetare

științifică de prestigiu din lume. Capacitatea noastră intelectuală și financiară, de a intra în programe de dezvoltare majore, de a aprecia mai mult pregătirea profesională a militarilor și de a valorifica experiența și cunoștințele dobândite în teatrele de operații, în comandamentele operaționale aliate și de transformare, în centrele de menținere a păcii din lume oferă României un plus de valoare, necesar inițierii unor programe de dezvoltare a tehnologiilor existente. De asemenea, este necesar să oferim posibilitatea tinerei generații de ingineri militari să-și pună în valoare cunoștințele dobândite în academiile militare de prestigiu ale României, să creăm cadrul necesar pentru motivarea și recompensarea acestora, atunci când rezultatele obținute o impun.

Pregătirea noii generații de lideri militari pentru era roboticii este o preocupare permanentă a instituției militare românești prin introducerea în planurile de învățământ, care se adaptează anual, a unor discipline noi care urmăresc cunoașterea modului de realizare a roboților, prin înțelegerea principiilor de realizare a acțiunilor mecanice și intelectuale, ca și a scopurilor pentru care sunt creați. Instructorii militari sunt, în acest moment, cei care predau viziuni asupra viitorului prin împărtășirea inteligenței personale și a experienței acumulate pe câmpurile de luptă din Irak și Afganistan, prin evenimente unice, trăite în teatrele de operații din Balcani și Africa, sau prin prezentarea unor imagini virtuale, dezvoltate pe baza analizei evenimentelor curente.

Resursa financiară nu va fi niciodată pe măsura așteptărilor, de aceea este cazul să se gândească fiecare dintre noi la îmbunătățirea acțiunilor sale și să analizeze felul în care luptă pentru ideile sale și pentru viitorul domeniului în care lucrează și trăiește.

Analiza confruntărilor posibile în viitor, din perspectiva introducerii automatizării și inteligenței artificiale pe scară largă

Transformările profunde la nivel regional și global continuă să determine rearanjarea actorilor pe harta geopolitică a lumii. Evident că actualul context geopolitic atât regional, cât și mondial impune o oarecare instabilitate la nivelul țărilor estice, fapt determinat de evoluția echipamentelor și tehnicii militare. România se află într-un mediu de securitate caracterizat de evoluții complexe,

care impun, pe de o parte, redefinirea rolului puterii militare și, pe de altă parte, adaptarea modalităților de răspuns în vederea contracarării riscurilor și amenințărilor la adresa securității naționale.

Crearea unei infrastructuri reziliente, capabile să facă față noilor provocări ale mediului operațional, este necesară, având în vedere „rolul principal pe care îl vor avea capacitățile pentru operații în spațiul cibernetic, agregate într-un sistem de big data, inteligență artificială, internet al lucrurilor (Internet of Things – IoT), machine learning și tehnologie cuantică” (Administrația Prezidențială 2020, 28). Pentru atingerea acestui scop, este neapărat necesară evoluția mijloacelor informatice și de comunicații, implementarea inteligenței artificiale pas cu pas în tehnologiile existente și crearea premiselor pentru achiziționarea unor moderne care să țină pasul cu modernizarea. Este de așteptat ca, în conflictele militare viitoare, un rol hotărâtor să fie jucat de populația civilă, care va fi parte activă a războiului prin intermediul comunicațiilor inteligente. Un rol extrem de important are mass-media, care poate influența, prin informațiile date publicității, avantajele și dezavantajele progresului tehnologic.

Implicarea tot mai mare a opiniei publice în desfășurarea evenimentelor impune liderilor politici și militari ca, în procesul decizional privind angajarea forțelor proprii în confruntări militare, să fie luată în calcul și dorința acesteia. Păstrarea caracterului secret al anumitor informații față de mass-media și de ceilalți actori este tot mai greu de realizat, odată cu dispariția dependenței organizațiilor de presă internaționale de conducerea statelor, în obținerea accesului în zonele operative prin sateliți proprii și tehnologii de recunoaștere aeriene fără pilot.

Deosebirea dintre starea de pace și război, dintre o situație conflictuală și una neconflictuală, dintre conflictele militare și nonmilitare devine tot mai dificilă, din cauza extinderii ariei de manifestare a războiului, acesta căpătând valențe dintre cele mai complexe. Cauza de declanșare a conflictelor, indiferent de categorie, se regăsește în divergența intereselor la nivel politic. Aceste aspecte, combinate cu multitudinea de factori culturali, demografici, cu diferențele etnice, religioase și cu complexitatea zonelor urbane, alcătuiesc un mediu operațional interconectat, dinamic și extrem de volatil. Evoluția mediului

operațional este continuă, de aceea comandanții sunt obligați să execute estimarea permanentă a acestuia pentru a atinge un nivel ridicat de înțelegere a naturii schimbătoare a amenințărilor.

De aici, rezultă și necesitatea extinderii automatizării sistemelor militare prin introducerea algoritmilor specifici inteligenței artificiale pentru a simplifica procedeele de luare a deciziilor. De asemenea, *„automatizarea sistemelor necesare domeniului militar determină o schimbare continuă și imprevizibilă a caracterului războiului, contribuind implicit și la necesitatea modificării conceptului clasic de proces decizional, bazat de cele mai multe ori pe o singură variantă de acțiune”* (Petrescu 2015, 218).

Războiul modern, purtat cu structuri militare de arme întrunite – forțe terestre, aeriene, navale, forțe pentru operații speciale –, distribuite în teatre de operații pe mii sau zeci de mii de kilometri pătrați, interconectate și coordonate în timp real de rețele de sateliți orbitali, nu este o noutate. Automatizarea tehnologiilor militare existente produce schimbări semnificative în modul de desfășurare a războaielor viitoare. Progresul tehnologic, schimbarea naturii conflictelor, apariția noilor puteri militare de nivel regional și global sunt realități care provoacă schimbări ale fizionomiei luptei armate. Procesul de planificare și luare a deciziei este în continuă adaptare și schimbare, datorită evoluției rapide a tehnologiilor de comunicații și informații, aflate în strânsă legătură cu tehnologia spațială. Această resursă spațială în continuă dezvoltare face posibilă implementarea tehnologiilor tip 5G care determină crearea unor aplicații inteligente, a unor baze de date nelimitate și desfășurarea unor acțiuni rapide și mult mai sigure.

Având în vedere faptul că întrepătrunderea acțiunilor specifice războiului convențional cu cele ale războiului neconvențional reprezintă o realitate a ultimelor conflicte desfășurate sau aflate în desfășurare pe glob, este nevoie de o generație de lideri militari cu abilități formate de luare a deciziilor într-o abordare cuprinzătoare, în condiții de incertitudine, capabili să se adapteze mai rapid decât adversarul, precum și de tehnologii moderne, bazate pe inteligență artificială, adaptate la nevoi. *„Tehnologiile revoluționare, precum inteligența artificială, învățarea cu ajutorul mașinilor, fizica cuantică, tipărirea tridimensională (3-D) și cercetările în domeniul ADN-ului creează în mod*

curent mai multe cunoștințe decât au existat vreodată de-a lungul întregii istorii.” (Ullman 2021, 31) Pornind de la această realitate este de la sine înțeles că dezvoltarea tehnologiilor moderne implică, de fapt, introducerea inteligenței artificiale pe scară largă, pe diferite echipamente și sisteme militare sau civile. Tehnologia și procedeele de abordare viitoare rămân factorul care influențează soarta războiului și dau o nouă dimensiune vieții pe Pământ.

Condițiile globalizării și disponibilitatea accesului la tehnologii în domeniul comunicațiilor și informaticii, bio și nanotehnologia din sectorul industrial sunt factori care ne obligă să cercetăm și să stabilim unde este necesar să intervenim pentru a păstra echilibrul de putere, astfel încât să limităm pe cât posibil utilizarea armelor chimice, bacteriologice, radiologice și nucleare, atacurile directe și indirecte cu mijloace convenționale sau neconvenționale.

Includerea mediului academic, a grupurilor de reflecție, a consilierilor de specialitate și înțelegerea holistică a tuturor implicațiilor pe care le-ar avea inteligența artificială, produsă pe scară largă în susținerea dezvoltării tehnologiilor, vor sprijini liderii în dezvoltarea gândirii critice, creative, în adaptarea planificării la contextul strategic, vor dezvolta puterea armatelor, precum și capacitatea oamenilor de a lua decizii și de a acționa în medii operaționale complexe.

Concluzii

Articolul are un caracter informativ, având adăugate elemente analitico-sintetice necesare înțelegerii stadiului actual de cunoaștere a domeniului roboticii și inteligenței artificiale pe plan mondial și național mai ales, care este în fază incipientă. Cercetarea continuă în acest sens va determina găsirea unor soluții de simplificare a procesului de planificare, de reducere a timpului alocat fiecărei faze și, implicit, de luare a celei mai bune decizii în vederea desfășurării unei operații militare de succes.

Din punctul meu de vedere, inteligența artificială nu poate substitui rațiunea umană, sentimentele și experiența personalului militar, de aceea este necesar ca dezvoltarea tehnologiei și utilizarea acesteia în conflictele armate să se facă cu mare chibzuință. În prezent, este de așteptat ca grupurile de planificare, conducere, execuție și evaluare a operațiilor militare să fie formate din

cadre militare cu experiență, având cunoștințe avansate în domeniile operației, resurse umane și materiale, comunicații și informatică.

Introducerea algoritmilor inteligenței artificiale pe tehnica și echipamentele militare existente conduce la redimensionarea personalului și resursei logistice a structurilor militare. Nu în ultimul rând, trebuie anticipată nevoia de resursă umană de calitate, care trebuie selectată, pregătită și antrenată în condiții care, ulterior, să-i permită utilizarea înaltei tehnologii.

Pentru a spera la o dezvoltare rapidă, este necesar ca liderii militari să fie aleși astfel încât să înțeleagă fenomenul modernizării și să conducă forța umană nu pentru a o epuiza fizic, ci pentru a o dezvolta intelectual.

O primă direcție de urmat este obligația comandanților de la toate nivelurile de a studia necesitatea și importanța pe care le-a avut și le are inteligența artificială în tehnologia modernă utilizată în exercitarea procesului de planificare a

operațiilor, desfășurate pe timp de pace și de război, precum și în procesul de luare a deciziei.

O a doua direcție de urmărit este de a influența puterea de decizie în privința necesității păstrării echilibrului de forțe și mijloace, prin acordarea încrederii oamenilor de știință și inginerilor militari în dezvoltarea tehnologiilor, pentru aducerea structurilor militare românești la standardele și cerințele organizațiilor internaționale. Fiecare dintre noi este conștient că tehnologia modernă implică costuri exorbitante, însă, pas cu pas, în timp, aceasta poate crea beneficii neașteptate pentru întreaga societate în care trăim.

Nu în ultimul rând, prin promovarea ideilor moderne și prin capacitatea de a influența direcționarea fondurilor către cercetarea tehnico-științifică de dezvoltare a echipamentelor și tehnicilor militare, prin folosirea elitelor umane militare și civile, precum și a resursei materiale existente în instituțiile românești, putem găsi cheia succesului unei revoluții industriale românești.

BIBLIOGRAFIE

- Administrația Prezidențială. 2020. „Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024.” https://www.presidency.ro/files/userfiles/Documente/Strategia_Nationala_de_Aparare_a_Tarii_2020_2024.pdf.
- BAE Systems. 2022. ”Future technologies.” <https://www.baesystems.com/en/what-we-do/future-technologies>.
- Correia, João. 2019. ”Military capabilities and the strategic planning conundrum.” *Security and Defence Quarterly* vol. 24 (nr. 2).
- DARPA. fără an. ”AI Next Campaign”. Accesat 26 septembrie 2022. <https://www.darpa.mil/work-with-us/ai-next-campaign>.
- Doaré, Ronan, Didier Danet, Jean-Paul Hanon și Gérard de Boisboissel. 2014. *Robots on the battlefields*. Fort Leavenworth, Kansas: Combat Studies Institute Press.
- Dogaru, Manuel. 2015. „Considerații asupra evoluției modelării și simulărilor militare.” *Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”* vol. 2 (nr. 3): 82.
- Dughin, Aleksandr G. 2011. *Bazele geopoliticii*. București: Editura Eurasistica.ro.
- Ene, Petru-Viorel. 2019. „Beneficii și riscuri în domeniul inteligenței artificiale.” *Conferința științifică internațională Gândirea Militară Românească*.
- Gimiga, Silviu-Iulian. 2021. „Impactul tehnologiei asupra procesului de planificare și luare a deciziei.” *Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”* vol. 10 (nr. 3): 114.
- Guvernul României. 2022. „Ședințe de Guvern”. <https://gov.ro/ro/stiri/informatie-de-presa-privind-actele-normative-aprobate-in-cadrul-edintei-guvernului-romaniei-din-9-noiembrie-2022&page=1>.
- Harari, Yuval Noah. 2017. *Sapiens: Scurtă istorie a omenirii*. Iași: Editura Polirom.
- Iordache, Lt. Valentin-Marian. 2020. „Implicațiile dezvoltării tehnologice asupra siguranței și eficienței în cadrul proceselor organizaționale din domeniul aeronautic.” *Gândirea militară românească* (nr. 1): 236.
- NATO. 2022a. ”NATO steps up engagement with private sector on emerging technologies”. https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_207258.htm?selectedLocale=en.

- . 2022b. "NATO 2022 Strategic Concept". <https://www.nato.int/strategic-concept/>.
- NATO Science and Technology Organization. fără an. *The von Kármán Medal*. Accesat 30 octombrie 2022. <https://www.sto.nato.int/Pages/theodore-von-karman.aspx>.
- Petrescu, Dan-Lucian. 2015. „Scenariul militar, cadru conceptual fundamental pentru exercițiile desfășurate la nivel tactic-operativ întrunit.” *Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”* vol. 2 (nr. 1): 215.
- Portal Legislativ. 2020. „Hotărârea nr. 22 a ședinței comune a Senatului și Camerei Deputaților pentru aprobarea Strategiei Naționale de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024”. <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/227499>.
- Stanciu, Cristian-Octavian. 2015. „Implicațiile sistemelor și tehnologiilor moderne în redefinirea unor noi concepte doctrinare.” *Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”* vol. 2 (nr. 1): 161.
- Ullman, Harlan. 2021. *Al cincilea cavaler al apocalipsei și noul M.A.D.* București: Editura Militară.

DEFICIENȚELE ARMATEI RUSE ÎN OPERAȚIA „Z”

THE RUSSIAN ARMY'S DEFICIENCIES IN OPERATION "Z"

Student Caporal Denis-Georgian DINU*

Operația „Z”, demarată de Rusia, la data de 24.02.2022, împotriva Ucrainei se confruntă cu probleme logistice accentuate în teren. Infrastructura feroviară pe care se bazează și care nu poate satisface în întregime cerințele armatei, tehnica logistică depășită, dificultățile și limitările legate de asigurarea necesarului de carburant sunt probleme frecvent raportate în ultimele săptămâni de conflict. Doctrina de sprijin logistic a forțelor ruse conține unele inadvertențe organizaționale și funcționale. Din analiza acesteia, rezultă că un batalion de sprijin logistic cu personalul și echipamentele din dotare nu este în măsură să satisfacă în totalitate cerințele de sprijin ale forțelor deservite. Aparent, această deficiență este întâlnită atât la nivelul tactic, cât și la cel operativ și strategic, după cum reiese din studiul mai multor articole și lucrări de specialitate care analizează conflictul curent ruso-ucrainean. Prezentul articol urmărește ca, pe baza analizei informațiilor accesibile din surse deschise (articole, reportaje tv și postări în social-media), să identifice sursa problemelor logistice cu care se confruntă forțele armate ruse.

Operation "Z" launched by Russia on 24.02.2022 against Ukraine is facing severe logistical problems on the ground. The railway infrastructure they rely on and cannot fully meet their requirements, outdated logistical equipment, difficulties and limitations in securing fuel requirements have been frequently reported problems in the last weeks of the conflict. The logistics support doctrine of the Russian forces contains some organizational and functional inadequacies. From its analysis it appears that a logistic support battalion with its personnel and equipment is not able to fully meet the support requirements of the forces served. Apparently, this deficiency is encountered both at the tactical and the operational and strategic level, as it becomes evident from the analysis of several articles and scholarly works regarding the current Russian-Ukrainian conflict. The present article aims, based on the analysis of information available from open sources (articles, TV reports and social media posts), to identify the source of the logistical problems faced by the Russian armed forces.

Cuvinte-cheie: Operația „Z”; logistică militară; deficiențe; tehnică; război convențional; doctrină.

Keywords: operation "Z"; military logistics; shortcomings; technique; conventional warfare; doctrine.

La data de 24.02.2022, Federația Rusă a lansat o operație militară de invazie a Ucrainei, considerată, la nivel internațional, un act de agresiune. La data de 21 februarie 2022, Rusia recunoaște independența Republicilor Populare Donețk și Luhansk, două regiuni controlate de separatiștii proruși, Consiliul Federației Rusiei autorizând folosirea forței militare asupra Ucrainei. Au fost lansate ofensive pe mai multe fronturi, dintre care enunțăm granița cu Belarus și cu Rusia a Ucrainei, dar și de pe teritoriile ocupate (Donbas și Crimeea). Forțele armatei ruse au reușit asedierea sau ocuparea mai multor orașe cheie, precum Cernihiv, Harkov, Kherson, Kiev și Mariupol, dar rezistența forțelor ucrainene, împreună cu

provocările logistice și operaționale apărute au determinat încetinirea progresului forțelor armatei rusești (Wikipedia 2022).

Provocările logistice cu care se confruntă armata Federației Ruse pot deriva dintr-o planificare deficitară a sprijinului logistic oferit forței luptătoare. Pe baza faptelor petrecute în Ucraina în ultimele săptămâni, vom analiza această planificare, demonstrând legătura de cauzalitate dintre deficiențele logistice și lipsa de succes a trupelor rusești, materializată în stagnarea sau retragerea acestora de pe mai multe fronturi.

1. Deficiențele sprijinului logistic

1.1. Doctrina Blitzkrieg implementată în Operația „Z”

Strategia de luptă „Blitzkrieg” provine din Germania și poate fi tradusă drept „Război fulger”. Această strategie presupune viteză și cooperare între forțe, în special între unități de tancuri,

*Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
București
e-mail: dinudenis69@yahoo.com

infanterie motorizată și aviație (Dancu 2010). Doctrina despre care vorbim a fost folosită cu succes de Germania, în Al Doilea Război Mondial, împotriva Poloniei, în septembrie 1939, Franței, în mai 1940, Greciei, în aprilie 1941. Germanii alegeau un punct strategic favorabil cuceririi, apoi mobilizau forțe pentru începerea operației militare. Odată creată o breșă pe frontul inamicului, forțele primeau o autonomie de decizie pentru a înainta rapid în interiorul teritoriului inamic. Forțele atacau centre de comunicații pentru a perturba procesele de comandă și control și a bulversa inamicul (United States Holocaust Memorial Museum, fără an).

Putem observa puncte asemănătoare între modul de implementare a doctrinei Blitzkrieg și Operațiunea „Z”, declanșată la data de 24 februarie 2022. Inițial, în primele două zile de la declanșarea agresiunii, trupele rusești au reușit să avanseze aproximativ 200 de kilometri în teritoriul ucrainean (Vershinin 2022). Ulterior însă, din cauza rezistenței majore a armatei și a cetățenilor ucraineni, forțele ruse au stagnat.

1.2. Rolul infrastructurii feroviare în aprovizionarea trupelor

Transportul trupelor și aprovizionarea forțelor atât pe teritoriul Rusiei, cât și în exteriorul acesteia sunt planificate și puse în execuție de Departamentul Asigurării Transporturilor, un departament care deservește armata și care este autorizat de Ministerul Apărării din Rusia. Acest departament este responsabil de dezvoltarea de sisteme pentru livrări în scop militar; de planificarea mișcării trupelor la un cost eficient și eficace; de calcularea riscurilor potențiale, implicate în misiunile de transport (Grau și Bartles 2016, 326-328).

Misiunile de transport sunt executate pe căi terestre, (preponderent, pe căi ferate) dar și pe căi aeriene și navale atât prin folosirea tehnicii de transport din dotare, dar și prin contractarea serviciilor de transport de la furnizori civili. Pentru proiectarea sprijinului logistic al armatei ruse și formarea unor linii solide de aprovizionare, este folosit sistemul național de căi ferate. O mare parte din personalul armatei este transportat cu trenurile. De asemenea, pe calea ferată se transportă și capacitățile de sprijin logistic în majoritatea operațiilor militare rusești (inclusiv în Operațiunea „Z”). Această abordare este eficientă în interiorul teritoriului propriu, dată fiind expansiunea

teritorială a Rusiei. Totuși, capacitatea de asigurare a sprijinului logistic și de aprovizionare se termină la granița țării, de aici, Rusia fiind obligată să folosească autovehiculele. Rusia acordă o mare importanță folosirii căilor ferate, observându-se că, în prezent, există trupe specializate, dedicate protecției, operării și asigurării serviciului de mentenanță a acestora. Aceste trupe însumează aproximativ 10 brigăzi și batalioane independente care deservește diferite regiuni din teritoriul național (Grau și Bartles 2016, 326-328).

Rusia se bazează pe infrastructura feroviară, infrastructură proiectată pentru a deservește transportul direct din fabrici de armament și muniții până la depozitele specifice ale marilor unități și unități. Motivul principal derivă din teritoriul vast, de peste 17.100.000 km² pe care această țară trebuie să-l controleze (Ambasada României în Federația Rusă 2021), astfel că transporturile militare feroviare eficiente și eficace par a fi soluția optimă (Vershinin 2021).

Infrastructura feroviară a Rusiei este formată din căi ferate cu ecartamentul de 1.524 mm, același ecartament fiind adoptat și de celelalte state care au făcut parte din Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, respectiv Belarus, Estonia, Moldova (Marian, fără an). Definim ecartamentul feroviar ca fiind distanța dintre urmele lăsate pe teren de roțile aceleiași osii ale unui vehicul, sau distanța dintre fețele interioare ale celor două șine de cale ferată, determinată în plan orizontal la o cotă de 14 mm, situată sub partea superioară a ciupercii șinei. (Biroul Român de Metrologie Legală – BRML 2005).

Un potențial atac asupra unor state vestice ar implica, din partea Rusiei, un efort logistic mult peste capacitățile acesteia, având în vedere că majoritatea statelor occidentale folosesc un ecartament feroviar de 1.435 mm, acesta fiind standardul infrastructurii feroviare europene. Ucraina, spre deosebire de Europa de Vest, menține standardul de 1.524 mm pentru ecartamentul feroviar, la fel ca Rusia (Marian, fără an). Totuși, infrastructura feroviară ucraineană nu poate fi folosită la scară largă, având în vedere că principalele puncte de joncțiune se află în marile orașe, orașe care nu sunt controlate încă de armata rusă. La data de 06.04.2022, Rusia avea sub ocupație mari orașe, precum Kherson, Melitopol, Berdyansk, Donetsk, Luhansk, deținând, de asemenea, și accesul la punctele de joncțiune aferente (Champion 2022).

Figura 1 Harta Ucrainei

O analiză, întocmită de Gudrun Persson în *Russian Military Capability in a Ten-Year Perspective 2016*, prezintă o situație a forțelor MTO, dispuse pe districte în teritoriul Rusiei. Observăm că, în districtul de vest al țării, se regăsesc 2 brigăzi logistice, 2 brigăzi pentru depozitare echipamente și 3 brigăzi dedicate infrastructurii feroviare, în raport cu districtul de est al Rusiei, unde sunt concentrate mai multe forțe care asigură sprijin logistic, ceea ce generează o posibilă cauză a deficienței în oferirea de sprijin logistic pentru Operația „Z” (Persson 2006, 70-71).

Tabelul nr. 1: Poziționarea forțelor logistice

DISTRICT MILITAR	EST	CENTRAL	SUD	VEST
BRIGĂZI LOGISTICE	4	2	2	2
BRIGĂZI DEPOZITARE ECHIPAMENTE	8	3		2
BRIGĂZI DEDICATE INFRASTRUCTURII FEROVIARE	2	3	2	3

Pentru a forma o imagine cititorului asupra a ceea ce ar trebui să însemne sprijin logistic în armata rusă, definim termenul de batalion de sprijin logistic: un batalion de sprijin logistic rusesc MTO este, de regulă, format dintr-un efectiv de 1.000 de militari și 400 de vehicule care deservește forțele luptătoare, având capacitatea de a transporta aproximativ 1.800 de tone de materiale din categoria alimente, armament,

muniție, mentenanță. Configurația unui batalion MTO cuprinde partea de comandă și partea operativă, partea operativă cuprinzând companii de transport materiale, o companie de asigurare a mentenanței tehnicii și companii de suport (Grau și Bartles 2016, 332).

2. Planificarea logistică deficitară

2.1. Apărarea deficitară a lanțurilor de aprovizionare

De-a lungul unui lanț de aprovizionare între baza logistică și front, structurile care asigură materialele necesare efectivelor trebuie protejate, în special dacă lanțul de aprovizionare este format pe un drum predictibil inamicului. Michael Kofman, analist la corporația CNA, a afirmat că trupele rusești au planificat deficitar protecția structurilor logistice, fapt care a dus la pierderi masive de tehnică (Berkowitz și Galocha 2022). Până la data de 10.04.2022, 788 de autovehicule care aparțin forțelor logistice MTO au fost distruse, 485, avariate și 228, capturate, de armata ucraineană (ORYX 2022).

2.2. Tehnica logistică depășită

Având în vedere că aprovizionarea cu carburant, cu hrană, cu armament și muniție nu poate fi asigurată doar cu infrastructură feroviară, aceste materiale trebuie transportate cu autovehiculele. Aceste autovehicule reprezintă o reală problemă în avansarea trupelor în adâncul teritoriului ucrainean, din cauza vechimii acestora, dar și asigurării mentenanței cu costuri mari și durate lungi de timp (Vershinin 2021), Rusia folosind în prezent șase tipuri diferite de camioane, destinate aprovizionării trupelor, dintre care enunțăm: Kama Automobile Plant (KamAZ), The Urals Automotive Plant (Ural), the Likhacov Plant (Zil), Gorky Automobile Plant (GAZ), Kremenchuk Automobile Plant (KrAZ), și Minsk Automobile Plant (MAZ) (Grau și Bartles 2016, 350). Aceste probleme au fost sesizate și de structurile de înzestrare a armatei ruse cu tehnică, fapt care a dus la stoparea importului a două tipuri de camioane militare, la mijlocul anilor '90 (camioanele MAZ care erau produse în Belarus și KrAZ, produse în Ucraina). Totuși, și astăzi regăsim aceste autovehicule în gestiunea unităților operaționale rusești de pe teritoriul Ucrainei (ORYX 2022). Chiar dacă importul acestor camioane a fost stopat cu mai bine de 25 de ani

în urmă, armata rusă încă se confruntă cu probleme care țin de asigurarea mentenanței acestora. Cumpărând tehnică de la patru mari producători (KamAZ, Ural, Zil, GAZ), fiecare folosind componente și subcomponente specifice, interschimbabilitatea acestora fiind aproape imposibilă, a condus la depunerea unui efort considerabil pentru asigurarea mentenanței. Un exemplu concret poate fi oferit de camionul Zil-131, care folosește, drept combustibil fosil, GPL (Gaz Petrolier Lichefiat), în timp ce majoritatea tehnicii care deservește transportul folosește combustibil de tip diesel. În anul 1998, compania The Urals Automotive Plans a încheiat un contract cu armata rusă pentru achiziționarea de tehnică nouă, mult mai fiabilă. Așa s-a dezvoltat

”Motovoz”, un proiect care cuprindea trei tipuri noi de camioane (Ural 43206 4x4, Ural 4320-31 6x6 și Ural-5323 8x8). Aceste camioane au fost proiectate să poată împărți până la 95% din piese. Din cauza unor probleme care țin de partea financiară, doar Ural 43206 a fost produs pe scară largă și livrat armatei. Decizia i-a aparținut lui Anatoli Serdiukov, Ministrul Apărării Federației Ruse între anii 2007 și 2012.

În prezent, camionul standard folosit de forțele armate rusești este KamAZ-4350, fiind regăsit până la nivel de pluton de sprijin logistic al unui batalion luptător. Logisticienii ruși sunt de părere că o diferență majoră între camioanele Motovoz și KamAZ este nivelul de complexitate pentru oferirea de mentenanță. Camioanele Motovoz au fost proiectate pentru a nu se recurge la pregătirea suplimentară a personalului în ceea ce privește cunoașterea motorizării și componentelor, fapt ce nu se regăsește la camioanele KamAZ, care au un nivel de complexitate superior.

Camionul Zil-131 (Figura 2) beneficiază

Figura 2 Camioane Zil-131 distruse în ofensiva Rusiei împotriva Ucrainei, 2022

Figura 3 Camioane Gaz-66 distruse în ofensiva Rusiei împotriva Ucrainei, 2022

Figura 4 Camioane Ural-4320 66 distruse în ofensiva Rusiei împotriva Ucrainei, 2022

de o tracțiune 6x6, un autovehicul creat pentru executarea de misiuni cu caracter militar. A fost proiectat în anul 1966. Producția s-a oprit în 1994, fiind asamblate peste 1.000.000 de exemplare. Șasiul Zil-131 are o capacitate de transport de 5.000 de kilograme pentru deplasarea pe drum și 3.500 de kilograme, pe teren accidentat.

GAZ-66 (Figura 3) este un vehicul care se regăsește, de asemenea, în dotarea armatei ruse. Proiectat în 1964 și produs în peste 1.000.000 de exemplare, GAZ-66 a reprezentat, o bună perioadă de timp, principalul transportor de materiale al structurilor de infanterie din Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste.

Ural-4320 (Figura 4) este un camion de capacitate medie, pe care îl regăsim pe frontul din Ucraina. A fost proiectat în 1976, cu o tracțiune 6x6 și cu un motor care dezvoltă până la 240 de cai putere. Are o capacitate de transport de 6 tone pe drum, dar poate fi configurat și pentru transport de personal, încapând în el efective echivalând cu un pluton (Grau și Bartles 2016, 350-356).

Un tipar care se poate observa la toate aceste vehicule este reprezentat de anul fabricației și proiectării, toate provenind din era URSS. După mai bine de 40 de ani, cerințele frontului s-au schimbat, tehnica învechită nu mai poate satisface cerințele unei operații militare din 2022 într-un mod eficient. Asigurarea sprijinului logistic al forțelor trebuie să fie accelerat și trebuie să decurgă fără întreruperi, contrar a ceea ce se poate observa pe frontul din Ucraina, din partea armatei ruse.

2.3. Lipsa de carburant

Imaginile care arată tehnica intactă, abandonată pe teritoriul Ucrainei (ORYX 2022) ne prezintă, de asemenea, o viziune a unei planificări deficitare în ceea ce privește operația „Z”. O cauză probabilă a acestor camioane și tancuri abandonate ar fi lipsa de carburant. La nivel de organizare, o brigadă de sprijin logistic rusească (MTO) are

în subordine un batalion, cu rolul asigurării de carburant și de apă potabilă prin intermediul conductelor.

Mai exact, în timpul ofensivei și înaintării trupelor, acest batalion creează o infrastructură formată din conducte, având un debit mai mic decât conductele care furnizează carburanți către Europa de Vest, dar care satisfac nevoile forțelor de pe front (Grau și Bartles 2016, 329-332). Punctul forte al acestui batalion este timpul de instalare a conductelor, până la trei sau patru zile de la ocuparea teritoriului respectiv.

După instalarea sistemului de conducte, armata se conectează la infrastructura națională de furnizare a carburantului și apei potabile, pompând aceste două facilități până la bazele logistice, instalate pe teren, de acolo distribuindu-se către subunități prin intermediul camioanelor cu cisternă (Vershinin 2021). Datele oficiale atestă faptul că acest tip de infrastructură nu a fost implementat pe scară largă în Ucraina, armata rusă bazându-se încă pe camioane tip cisternă pentru furnizarea și asigurarea tehnicii de pe front cu carburant, camioane care nu satisfac în întregime nevoile frontului, legându-se cauzalitatea dintre această deficiență și tehnica abandonată de militarii ruși, din lipsă de combustibil (Vershinin 2022).

Concluzii

Prin concluzionarea faptelor prezentate anterior, se poate observa o deficiență a planificării ofensivei pornite de Rusia împotriva Ucrainei, cel puțin din punct de vedere logistic. Aceste deficiențe au fost documentate cu mult timp înaintea începerii unui conflict, Operația „Z” venind în sprijinul acestor afirmații prin fapte clar observabile pe tot frontul Ucrainei.

O descriere sugestivă a Rusiei, care se aplică și în contextul actual, a făcut-o cancelarul german Otto von Bismarck (1815-1898), afirmând faptul că *Rusia nu este niciodată atât de puternică sau atât de vulnerabilă pe cât lasă să se vadă.*

Figura 5 Militari ruși care deserveșc o structură militară cu rolul asigurării de carburant, implementând infrastructura specifică

Figura 6 Militari ruși care deserveșc o structură militară, cu rolul asigurării de carburant, implementând infrastructura specifică

BIBLIOGRAFIE

- Ambasada României în Federația Rusă. 2021. <https://moscova.mae.ro/node/484>.
- Berkowitz, Bonnie și Artur Galocha. 2022. "Why the Russian military is bogged down by logistics in Ukraine." *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/world/2022/03/30/russia-military-logistics-supply-chain/>.
- Biroul Român de Metrologie Legală - BRML. 2005. „Norma de metrologie legală NML 041-05 «Aparate pentru măsurarea elementelor căii ferate sau de metrou»”. <https://lege5.ro/Gratuit/g42damzy/norma-de-metrologie-legala-nml-041-05-aparate-pentru-masurarea-elementelor-caii-ferate-sau-de-metrou-din-14062005>.
- Champion, Marc. 2022. "Railways helped drive Russia off track and into Ukraine's cities." *The Economic Times*. <https://economictimes.indiatimes.com/news/international/world-news/railways-helped-drive-russia-off-track-and-into-ukraines-cities/articleshow/90026442.cms?from=mdr>.
- Dancu, Ionel. 2010. „Cum a apărut temuta tactică germană «Blitzkrieg»”. <https://historia.ro/sectiune/actualitate/cum-a-aparut-temuta-tactica-germana-blitzkrieg-582522.html>.
- Grau, Dr. Lester W. și Charles K. Bartles. 2016. "The Russian Way of War - Force Structure, Tactics, and Modernization of the Russian Ground Forces." <https://www.armyupress.army.mil/portals/7/hot%20spots/documents/russia/2017-07-the-russian-way-of-war-grau-bartles.pdf>.
- Marian, Jakub. fără an. "Track gauge by country in Europe." Accesat 19 aprilie 2022. <https://jakubmarian.com/track-gauge-by-country-in-europe/>.
- ORYX. 2022. "Attack On Europe: Documenting Russian Equipment Losses During The 2022 Russian Invasion Of Ukraine." <https://www.oryxspioenkop.com/2022/02/attack-on-europe-documenting-equipment.html>.
- Persson, Gudrun. 2006. *Russian Military Capability in a Ten-Year Perspective 2016*.
- United States Holocaust Memorial Museum. fără an. "BLITZKRIEG (LIGHTNING WAR)". Accesat 19 aprilie 2022. <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/blitzkrieg-lightning-war>.
- Vershinin, Alex. 2021. "Feeding the bear: a closer look at Russian army logistics and the fait accompli". <https://warontherocks.com/2021/11/feeding-the-bear-a-closer-look-at-russian-army-logistics/>.
- . 2022. "Russia's logistical problems may slow down Russia's advance – but they are unlikely to stop it". <https://mwi.usma.edu/russias-logistical-problems-may-slow-down-russias-advance-but-they-are-unlikely-to-stop-it/>.
- Wikipedia. 2022. „Invazia Rusiei în Ucraina (2022)”. [https://ro.wikipedia.org/wiki/Invazia_Rusiei_%C3%AEn_Ucraina_\(2022\)](https://ro.wikipedia.org/wiki/Invazia_Rusiei_%C3%AEn_Ucraina_(2022)).

STRATAGEMELE LUI HANNIBAL

HANNIBAL'S STRATAGEMS

Prof.univ.dr.habil. Mădălina STRECHIE*

Dușmanul cel mai înverșunat al Romei, cel care a înfrânt Roma de unul singur în cel de-al doilea război punic, Hannibal a fost unul dintre cei mai speciali războinici ai tuturor timpurilor, de aceea putem numi cel de-al doilea război punic războiul lui. A fost, prin toate acțiunile întreprinse de el, cu adevărat războiul lui cu Roma atât după toate teoriile de seamă despre război, cât mai ales prin faptul că talentatul general cartaginez a învins Roma la ea acasă, spulberând mitul invincibilității ei, de cetate a lui Marte. Nu greșim atunci când afirmăm că Hannibal ar fi învins și pe zeul războiului în acest conflict.

De la începutul ostilităților militare până la sfârșitul lor, strategul desăvârșit al punilor a controlat întru totul teatrul de operații, chiar a fost regizorul unic al acestuia, punând inamicul lui, Roma, în cea mai dezastruoasă situație din toate timpurile. Practic, Hannibal a eliminat eșalonul de comandă al armatei romane, dar și armata romană care a fost spulberată în trei bătălii succesive, la Trebia, Trasimenus și Cannae, ajungând să amenințe Roma însăși prin celebrul episod ante portas. Chiar dacă războiul lui Hannibal nu s-a soldat cu pacea lui Hannibal, intenția genialului general a fost de a elimina Roma, ca forță armată și ca forță economică, obiectiv pe deplin îndeplinit pe parcursul operațiilor militare. Detaliul care i-a scăpat a fost tenacitatea romană, cea care i-a furat pacea, dar Hannibal are întru totul paternitatea războiului secund dintre puni și romani, fiind, până astăzi, un geniu al artei războiului, neegalat încă.

Rome's fiercest enemy, the one who defeated Rome on its own in the Second Punic War, Hannibal was one of the most special warriors of all time, so we can call the Second Punic War, his war. It was through all the actions he really took his war with Rome, both after all the outstanding theories about the war, but especially by the fact that the talented Carthaginian general defeated Rome at her home, shattering the myth of her invincibility, as a city of Mars. We are not wrong when we claim that Hannibal would have defeated the god of war in this conflict as well.

From the beginning of military hostilities to their end, the perfect strategist of the Puns fully controlled the theatre of operations, even being its sole director, putting his enemy, Rome, in the most disastrous situation of all time. Basically, Hannibal eliminated the echelon of command of the Roman army, but also the Roman army that is shattered in three successive battles at Trebia, Trasimenus and Cannae, ending up threatening Rome itself through the famous ante portas episode. Even though Hannibal's war did not result in Hannibal's peace, the intention of the brilliant general was to eliminate Rome as an armed force and economic strength, an objective fully accomplished during the military operations. The detail that eluded him was the Roman tenacity, the one that stole his peace, but Hannibal has entirely the paternity of the second war between the Puns and the Romans, being to this day a genius of the art of war, unmatched yet.

Cuvinte-cheie: conflict; strategie; dezastru; surpriză; pun; abilitate; special; războinic.

Keywords: conflict; strategy; disaster; surprise; Pun; ability; special; warrior.

DEDICATIO:

Dedicăm acest studiu despre unul dintre cei mai speciali războinici antici tuturor războinicilor speciali ai României.

Studiul de față continuă preocupările noastre legate de marea personalitate militară a lumii antice, Hannibal, analizată, până acum, în alte studii, dedicate lui, despre talentul lui strategic (Strechie 2016, 72-78), sau despre conflictul romano-punic, veritabilă „ciocnire a civilizațiilor”

(Strechie 2015, 370-375), în care el a fost parte principală, sau despre emoția produsă de el la Roma (Strechie 2020, 99-105), sau despre folosirea terorismului asupra Romei, cu prilejul confruntării lui cu romanii, teroarea punică fiind cea mai dureroasă pentru Roma (Strechie 2019, 161-168). Acest studiu nu reia subiectul celorlalte studii, deci nu insistă asupra campaniei sale italiice, asupra confruntărilor sau asupra efectului psihologic asupra romanilor, ci dorește să încadreze cel

*Universitatea din Craiova

e-mail: madalina.strechie@edu.ucv.ro

de-al doilea război punic, războiul lui Hannibal, în principalele teorii despre arta războiului, tocmai pentru a-i demonstra paternitatea asupra acestei ciocniri puno-romane a carismaticului general cartaginez, mai ales că subiectul nu a fost tratat de cercetătorii români. Propunem așadar o temă originală și încercăm să demonstrăm că arta războiului era temeinic cunoscută în lumea antică, generalii lumii antice fiind și astăzi modele demne de urmat, Hannibal fiind unul dintre cei mai eficienți războinici ai tuturor timpurilor.

Vom demonstra în cele ce urmează că, după toate operațiile militare, după plan și după tactică, a doua confruntare romano-punică este cu adevărat războiul lui Hannibal cu romanii, el fiind *pars pro toto Carthaginae* (parte pentru întreaga Cartagină – n.t.)

1. Paternitatea celui de-al doilea război punic

Conflictul romano-punic secund, care s-a desfășurat între 218 și 201 î.H., a fost al lui Hannibal, pentru că el a fost eminența cenușie, comandantul și tacticianul acestuia. Primul argument privind această paternitate este acela că Hannibal ajunge comandant al trupelor din Spania, teritoriu aflat sub dominația cartagineză, după asasinarea lui Hasdrubal. La vârsta de 25 de ani, Hannibal este comandantul trupelor punice întrunite, cu sediul în Spania. Prima acțiune în funcția de comandant este ocuparea Saguntului, aliat al Romei, declarând astfel, neoficial, război Romei, care a trimis imediat soli pentru a negocia pacea. Tratatul de pace nici nu au început, expediția romană fiind un eșec. Hannibal făcuse un plan de război deja și începea să îl pună în practică prin „marșul asupra Italiei, „prin trecerea a două lanțuri muntoase (Pirineii și Alpii), și nu pe mare, cum se așteptau romanii (Bagnall 2018, 70-72).

În acest al doilea război punic, Hannibal este *pater*, deoarece toate planurile sale tactice au fost îndeplinite, iar scopul său, anihilarea și blocarea adversarului, a fost un succes. Singurul detaliu care i-a scăpat genialului strateg a fost perseverența și capacitatea de regenerare a Romei, care, nu întâmplător, avea următorul crez: TU NE CAEDE MALIS, SED CONTRA AUDENTIOR ITO! (Tu nu îngenunchea în fața răului, ci mergi înainte cu mai multă îndrăzneală! – n.t.). Nu avea de unde bănui Hannibal că Roma va renaște ca o Phoenix din propriul noroi în care el a afundat-o, mai ales la Trasimenus și Cannae, că era hazardul din război,

care nu poate fi prevăzut nici măcar de zei. Tocmai acest hazard a adus Romei pacea, deși războiul lui Hannibal a fost pierdut în modul cel mai evident de Cetatea Eternă.

Astfel, Hannibal semnează cu numele său cel de-al doilea război punic, din principalele considerente:

1. efectul surprizei: trecerea munților și atacarea Romei acolo unde se aștepta mai puțin;
2. divizarea Romei față de aliații ei, pe care Hannibal îi atrage într-o veritabilă coaliție împotriva acesteia;
3. instaurarea unei adevărate terori punice în societatea romană, nu doar în rândul armatei romane, căreia îi scăzuse moralul și capacitatea de luptă, instituind un veritabil haos;
4. utilizarea unor noi arme, elefanții de luptă, cu efect devastator, tocmai prin ceea ce se cheamă șocul tehnologiei, care i-a bulversat pe romani și i-a blocat, pentru că nu știau cum să riposteze la o astfel de platformă de luptă;
5. viteza de acțiune și victoriile succesive;
6. alegerea terenului de luptă a fost impusă întotdeauna de Hannibal, romanii fiind obligați să lupte numai acolo unde a dorit marele general, deși erau la ei acasă;
7. divizarea forțelor armatei romane și instaurarea dezordinii în rândul acestora;
8. puterea financiară a armatei lui Hannibal, comparativ cu cea a armatei statului roman, Hannibal având grijă să își finanțeze corespunzător războiul;
9. capodoperele strategiei lui Hannibal: Trasimenus, Cannae, postarea la porțile Romei, cu efecte catastrofale asupra Cetății Eterne;
10. distrugerea armatei romane și a mitului ei de mare putere în fața vecinilor și aliaților ei.

2. Scopul războiului lui Hannibal

Războiul lui Hannibal a avut un singur scop, anume eliminarea Romei, o putere emergentă pe atunci, care se prefigura ca un concurent serios al Cartaginei în Marea Mediterană. De aceea a făcut unul dintre „cele mai îndrăznețe planuri militare” (Mills 2008, 14) și, totodată, atât de surprinzător. Planul lui tactic a fost pe cât de simplu, pe atât de desăvârșit, fiind conceput în două etape: marșul peste munți și atacarea Romei pe uscat (Mills 2008, 16), nu pe mare, cum era de așteptat, mai ales că superioritatea punică era de netăgăduit,

iar Roma nu avea nicio șansă într-o luptă navală. Atacul a fost plănuț din Spania, teritoriul european al Cartaginei, care și-a asigurat aici o bază foarte importantă a puterii, tocmai pentru că, în Spania, considerau cartaginezii că pot fi atacați de Roma, fiind apropiată, ca regiune (Mills 2008, 16). Pe principiul că apărarea cea mai bună este atacul, Hannibal a atacat primul. De aceea el a pregătit minuțios atacul și a început cu atragerea de partea sa a aliaților romanilor, în special din Italia. Cei mai buni „aliați” de conjunctură pentru Hannibal în Italia au fost galii, vechi rivali ai romanilor, care s-au aliat cu ea din cauze obiective, nu din convingere. Atragerea galilor de partea punică rupea astfel alianța acestora cu romanii și, în același timp, îi asigura lui Hannibal cei mai buni cunoscători ai munților pe care trebuia să îi treacă (Mills 2008, 17-18), asigurându-i astfel ghidajul prin munții necunoscuți.

Componența armatei lui Hannibal era bazată pe nucleul dur al veteranilor, care anterior luptaseră, sub comanda tatălui său, în primul război punic, majoritatea, iar pe lângă acest nucleu, a atras și ceea ce se numeau „sulițele de argint”, de fapt mercenari bine antrenați, grupați în acest corp de armată distinct (Mills 2008, 18).

Pe lângă gali, Hannibal și-a făcut și alți aliați de conjunctură, din Spania, anume ibericii, ușor înarmați cu praștii, o armă foarte ieftină, pentru că nu necesita provizii de muniție, aceasta fiind suplinită pe teren, pietre găsindu-se peste tot, mai ales în munții care urmau să fie traversați (Mills 2008, 18). Cavaleria era asigurată de cei mai calificați pentru această armă, anume numidienii, care au făcut carieră mai apoi și în armata romană, după integrarea Numidiei în puterea romană (Mills 2008, 19). Elefanții, arma sa de o noutate devastatoare pentru romani, erau din Siria și Egipt, fiind cele mai eficiente platforme de luptă (Mills 2008, 19).

Aceasta era armata lui Hannibal, formată în majoritate din africani, desigur din multiple nații, cu multiple arme, o forță combinată, letală pentru acele vremuri, care avea în fruntea ei cel mai bine pregătit general, care a știut să formeze o coaliție, bazată pe ura împotriva romanilor, în esență. Roma nu s-a confruntat cu un singur om, Hannibal, se confrunța cu o coaliție, condusă de un singur om, care avea superioritatea numerică a armelor și tehnologiilor (elefanții) și cea mai rapidă cavalerie. Roma nu avea decât infanteria sa și o cavalerie

inferioară din multe puncte de vedere, comanda trupelor sale nu era una unitară, ceea ce a și dus, de altfel, la eșecurile succesive ale armatei sale. Putem spune că războiul lui Hannibal a fost care pe care, deși a avut succes în plan operațional, în plan politic, Hannibal a pierdut o pace, pe care, de altfel, nu a dorit-o niciodată.

3. Războiul lui Hannibal, model în tiparele artei lui Marte

3.1. Hannibal și războiul său în tiparul Artei războiului lui Sun Tzu

În războiul său, Hannibal a respectat întru totul legile războiului, descrise de înțeleptul chinez Sun Tzu, legi actuale și în zilele noastre. Astfel, Hannibal, deși din altă eră și din altă civilizație, se încadrează perfect, împreună cu războiul lui în filosofia genialului Sun Tzu. Hannibal a evaluat războiul cu Roma, în funcție de cei cinci factori ai artei lui Marte, descriși de teoreticianul chinez al războiului, și anume: 1. influența morală; 2. condițiile atmosferice; 3. terenul; 4. comandantul; 5. doctrina (Tzu 2004, 7). Mai mult, Hannibal este cel care a făurit factorul cinci al războiului, anume doctrina. În explicația gânditorului chinez, „doctrina” era „organizarea, autoritatea, promovarea ofițerilor la rangul convenit, siguranța căilor de aprovizionare și grija de a face față nevoilor esențiale ale armatei” (Tzu 2004, 9).

Hannibal a excelat la toți cei cinci factori în războiul său cu Roma, dar cu precădere la cel de-al cincilea. Atragerea aliaților romanilor în coaliția sa i-a asigurat, pe de o parte, siguranța căilor de aprovizionare și spatele, pe de altă parte, a făcut sigură expediția marșului din munți prin cooptarea cunoscătorilor acelor munți, le-a oferit fiecăruia ceea ce dorea, dar mai ales s-a făcut respectat de toți și urmat de toți, prin „influența morală” care a fost ura față de romani, un sentiment comun nu numai pentru puni, ci și pentru iberici, gali, chiar și pentru unele neamuri latine, altele decât romanii.

Generalul cartaginez a ținut cont întotdeauna și de condițiile atmosferice, astfel că nu a traversat munții pe timp de iarnă, iar în obținerea marilor sale victorii de la Trasimenus și Cannae, a ținut cont de vreme, de poziția soarelui, de vânt, nu a atacat cu soarele în față, pentru a nu fi orbit, sau cu spatele la vânt, ca să nu fie deranjat de praf. Terenul a fost întotdeauna ales de generalul cartaginez cu foarte mare grijă, atât la Trasimenus, cât și la Cannae a

obligat armata romană să se afunde într-un teren mlăștinos care nu numai că îi îngreuna capacitatea de reacție, dar o ducea și la pieire.

Hannibal a fost comandant prin excelență, posedând toate calitățile descrise de teoreticianul chinez al războiului, inegalabilul Sun Tzu: „Prin comandament – autoritate înțeleg calitățile de dreptate, de omenie, de curaj și de severitate ale generalului” (Tzu 2004, 9). La calitățile descrise de Sun Tzu, ne permitem să mai adăugăm încă două: capacitatea de previziune și genialitatea, calități mai degrabă înnăscute decât dobândite. Cum am putea echivala aceste două calități native ale lui Hannibal pe câmpul de luptă? Găsim răspunsul tot la genialul gânditor chinez, care descrie cum se concepe un plan de război, ceea ce și Hannibal a făcut magistral, anume și-a conceput tot războiul pe „înșelătorie”, a simulat „dezordinea și a lovit” inamicul unde a dorit el, l-a evitat pe uscat, acolo unde romanii erau superiori ca antrenament, obligându-i să lupte în mlăștini, dar mai ales i-a atacat pe romani „acolo unde nu au fost pregătiți” și „a acționat când ei nu se așteptau” (Tzu 2004, 10-13).

Dușmanul cel mai aprig al Romei și-a dus războiul având un singur obiectiv, victoria, el nu a căutat niciodată pacea cu Roma, dintr-un motiv foarte simplu, el dorea distrugerea Romei, de aceea nu i se poate reproșa faptul că a renunțat la pace, în favoarea războiului. El era un om al războiului, nu un om al păcii. Prin obiectivul războiului urmărit de adversarul redutabil al romanilor, se încadrează perfect în teoriile lui Sun Tzu, cu privire la obiectivele urmărite de un război: „Victoria este obiectivul principal al războiului. Dacă ea întârzie, armele se tocesc și moralul se macină”. (Tzu 2004, 17) Ceea ce nu a intuit Hannibal a fost timpul de măcinare al moralului romanilor, care nu a mers conform teoriilor războiului. Dacă i se poate reproșa o eroare în planul său de război și în operațiile militare a fost lipsa unui obiectiv suplimentar, pe lângă victorie. El nu a dorit supunerea Romei, el a dorit eliminarea Romei, al cărei moral a fost de granit, foarte greu de măcinat.

Cu toate că el și-a atins obiectivul principal în războiul său, aproape personal, a obținut nu o singură victorie, ci victorii în fiecare confruntare cu romanii, fiind astfel un „expert”, definit de același mereu actualul Sun Tzu: „Impalpabil și imaterial, expertul nu lasă urme, misterios ca o divinitate, el nu poate fi auzit. Astfel, inamicul se află la bunul

lui plac”. (Tzu 2004, 41) Romanii au fost, ca națiune, nu doar ca forța militară, la bunul plac al lui Hannibal, care chiar le bate la porțile cetății.

Războiul era, în lumea antică, o chestiune de maximă importanță, de aceea existau categorii sociale care aveau, ca îndatorire, acest fenomen. Hannibal a pregătit îndelung războiul punic, de aceea îl transformă într-un război personal. Încă din copilărie, micul Hannibal (al cărui nume include numele zeului Bal, zeul fenician al Cerului, se pare că numele generalului se traduce ca „grația lui Bal”) plănuia să lupte cu romanii, mai ales că era în desfășurare primul război punic, apoi a urmat o perioadă de pace, de fapt un armistițiu, dorit de ambele părți. În acest răstimp, Hannibal și-a pregătit mental războiul lui, acționând exact după teoria înțeleptului chinez: „Când este pace în lume, un om de bine își ține sabia alături de el”. (Tzu 2004, 58) Hannibal nu doar a ținut sabia lângă el, dar și-a și ascuțit-o și a adunat și alte săbii alături de el, s-a antrenat zi de zi, până când războiul, pentru el, a devenit un automatism, un reflex, ceea ce i-a asigurat rapiditatea, iar Sun Tzu descria că „rapiditatea este chiar esența războiului”. (Tzu 2004, 78)

Așadar, potrivit teoriei războiului înțeleptului Sun Tzu, cel de-al doilea război punic este cu adevărat războiul lui Hannibal. Putem spune că, în această „artă a războiului” chinezească, Hannibal, grația Cerului cartaginez, se încadrează cel mai bine, respectând aproape întru totul arta lui Sun Tzu, ca după un manual.

3.2. Hannibal și războiul său în tiparul Artei războiului lui Niccolo Machiavelli

Strategul genial al punilor se încadrează cu succes și în teoriile legate de arta războiului, semnate de unul dintre cei mai cunoscuți ideologi ai Renașterii, Niccolo Machiavelli. Ca orice savant renescentist, pe lângă teoriile legate de stat, de conducerea statului, de politică, cu precădere, Machiavelli a teoretizat și *Arta războiului*, în care face observații, analize și oferă modele pentru maniera de a purta un război. Hannibal se încadrează și în această filosofie, fiind foarte versatil, ceea ce îi demonstrează încă o dată talentul în arta lui Marte, mereu actual, atât în Antichitate, cât și în Renaștere, apoi și în perioada Modernismului, așa după cum vom vedea.

Astfel, Hannibal își duce războiul cu romanii de unul singur, el reprezintă puterea

Cartaginei, statul și guvernul lui, încadrându-se în principala idee a talentatului savant renescentist: „Războiul trebuie să fie numai treaba guvernelor”. (Machiavelli 1999, 9) Just, pentru că Hannibal a putut să își ducă războiul lui cu romanii în numele Cartaginei, el fiind reprezentatul guvernului.

De asemenea, ca lider politic și militar, Hannibal și-a demonstrat valoarea extraordinară prin război, dacă nu ar fi fost comandant cartaginez în confruntările militare, ar fi fost menționat marginal în unele acte comerciale, ca reprezentant al puterii cartagineze, care stăpânea Marea Mediterană și comerțul din zonă. Războiul i-a adus notorietatea mondială și nemurirea, rămâne și astăzi, prin strategiile sale, un exemplu. Machiavelli scria, în *Arta războiului*, referitor la acest aspect: „Războiul face valorile, iar pacea le face să dispară”. (Machiavelli 1999, 11) Practic, dacă nu era războiul, Hannibal nu ar fi rămas în istorie.

Meșteșugul armelor i-a pus în valoare talentul nativ în arta lui Marte, meșteșug pe care și l-a însușit de mic copil, animat de o ură înverșunată față de romani, ajungând astfel să facă artă din acest meșteșug: „(...) însușirea artei războiului ca un exercițiu, un obiect de studiu pe timpul păcii (...)”. (Machiavelli 1999, 13)

Hannibal a fost demn de numele său, fiind un adevărat zeu pe câmpul de luptă, având o abilitate extraordinară în domeniul războiului, deoarece a dovedit că poate „lupta cu inamicul pe care îl vede, sau pe care îl presupune” (Machiavelli 1999, 51). Întotdeauna a acționat astfel în confruntările cu romanii, de aceea nici nu a forțat porțile Romei, deoarece a presupus că disperarea romanilor poate întoarce rezultatul. Și-a luat toate precauțiile necesare, neștiind ce îl așteaptă pe terenul italic, astfel încât „să nu se bazeze pe noroc”. (Machiavelli 1999, 99)

În teatrele de operații, Hannibal a ținut cont de toate elementele, chiar și de cele legate de soare și vânt, care pot părea detalii ne semnificative pe câmpul de luptă, dar care pot deranja o armată beligerantă, exact după cum sfătuia și Machiavelli: „(...) atunci când vă dispuneți armata (...) gândiți-vă (...) ca soarele sau vântul să nu vă bată în față, căci vă vor tulbura vizibilitatea prin raze și prin praful ce-l va ridica în fața voastră. De altfel, vântul reduce efectul armelor care acționează la distanță”. (Machiavelli 1999, 101) Armele care loveau la distanță erau, pe vremea lui Hannibal,

arcurile, extrem de necesare pentru el, obligându-l astfel, prin ploaia de săgeți, să se afunde în lacurile Trasimenus și Cannae.

Hannibal, așa după cum am precizat în studiile subsemnatei, citate mai sus, a provocat ceea ce se cheamă teroare în cadrul societății romane, nu doar în rândul armatei romane, respectând astfel indicația lui Machiavelli din arta sa despre război: „Dacă în timpul luptei vrei să provoci tulburări în armata inamicului, trebuie să sugerezi un eveniment care să-l îngrozească” (Machiavelli 1999, 105). Hannibal nu numai că a sugerat teroarea, ci a și aplicat-o, deoarece a „îngrozit” Roma prin masacrele succesive de la Trasimenus și Cannae, dar și cu marșul spre Roma, ajungând la porțile cetății fără să întâmpine vreo rezistență. Nu este greșit atunci când se consideră că Hannibal a exercitat asupra romanilor ceea ce numim astăzi operațiuni psihologice.

Armata romană era una foarte bine pusă la punct, mai ales în ceea ce privește organizarea, de aceea Hannibal a atacat-o „năpraznic”, așa după cum sugera savantul renescentist italian că trebuie procedat cu o armată ordonată.

Prin folosirea elefanților în luptă, Hannibal a calculat perfect că va obține și efectul surprizei și va provoca un șoc armatei romane, care nu se mai confruntase până atunci cu asemenea platforme de luptă. Și sub acest aspect genialul om de arme cartaginez se încadrează în teoriile lui Machiavelli: „Lucrurile noi și neprevăzute îngrozesc o armată”. (Machiavelli 1999, 182)

De altfel, Hannibal nu a fost doar un general care cunoștea psihologia militarilor, ci și un bun manager în găsirea de mijloace, în utilizarea de bunuri și în finanțarea armatei sale, formată în cea mai mare parte din mercenari, respectând astfel ceea ce considera Machiavelli ca fiind energia războiului: „Soldații, armele, banii, pâinea: iată vigoarea războiului”. (Machiavelli 1999, 183) Hannibal a avut de toate în confruntarea cu romanii.

Observăm încă o dată cât de universal valabile au fost metodele lui Hannibal în „războiul lui” cu Roma, pentru că ele sunt cam în orice manual de război, fie că sunt din Antichitate, Renaștere sau epoca modernă.

3.3. Hannibal și războiul său în tiparul teoriei războiului lui Carl von Clausewitz

Talentatul general pun se încadrează și în celebra artă militară, scrisă de Carl von Clausewitz.

Hannibal, prin războiul său, a continuat rivalitatea politică dintre Cartagina și Roma, exact așa după cum descria cunoscutul teoretician modern în arta lui Marte: „Războiul nu este decât o continuare a politicii cu alte mijloace”. (Clausewitz 2014, 18) Practic, Hannibal a continuat politica punică, pe care o și coordona, cu mijloace violente. Războiul său a avut întotdeauna un „scop politic, ca motiv inițial al războiului”. (Clausewitz 2014, 13) Acest scop a fost eliminarea Romei, ca putere concurentă cu cea reprezentată de el. Războiul lui nu a avut un scop personal, ci era scopul statului său care nu dorea nicio amenințare în Marea Mediterană, iar Roma era o amenințare care creștea încet, dar sigur.

Planul tactic al lui Hannibal avea scopul teoretizat de Carl von Clausewitz: „Forța armată (a inamicului – n. n.) trebuie nimicită”, dar și „țara și voința inamicului” (Clausewitz 2014, 19). Războiul lui a fost unul total, de aceea a avut „metodism,” (Clausewitz 2014, 55) alături de patimă sau „sentimentul ostil”. (Clausewitz 2014, 77)

Principalul motor al războiului romano-punic secund a fost comandantul acestuia, și anume Hannibal, el fiind „talentul înaltului comandant” (Clausewitz 2014, 77). Ne permitem să îl completăm pe Clausewitz în ceea ce privește adjectivul, Hannibal a fost titanicul comandant nu numai al conflictului pe care l-a condus, ci al istoriei întregi, fiind printre primii în galeria generalilor iluștri din toate timpurile.

Strategul model a avut de toate în războiul său, oricum tot ceea ce considera Clausewitz că trebuie să aibă: „îndrăzneală” (Clausewitz 2014, 80), căci a trecut două lanțuri muntoase, acțiune considerată imposibilă până la el; a deținut „mijlocul superiorității” (Clausewitz 2014, 85), pentru că, de la început până la sfârșit, a fost în avantaj, niciodată în retragere; a practicat și „economia forțelor” (Clausewitz 2014, 93), deoarece atât la Trasimenus,

cât și la Cannae, a avut pierderi minime în cadrul trupelor sale, comparativ cu armata romană, care a fost zdrobită și a rămas fără eșalonul ofițerimii.

Concluzii

Acestea sunt teoriile războiului în care l-am încadrat pe Hannibal cu războiul său, deoarece am dorit să demonstrez că *bellum Punicum secundum* are întru totul paternitatea titanicului comandant de oști, dar și că se încadrează în cele mai cunoscute manuale despre arta lui Marte. A fost nevoie de o selecție a artelor războiului, făcută de subsemnata, tocmai pentru economia studiului nostru. Am selectat arte ale războiului din diferite civilizații și din diferite perioade pentru a demonstra genialitatea lui Hannibal.

Hannibal a fost mai mult decât un general, mai mult decât un conducător al Cartaginei, el a fost pentru întreaga lume, un veritabil „giuvaer”, pentru că a fost, așa după cum magistral afirma Sun Tzu: „Generalul (...) nu urmărește gloria lui personală (...), ci are un singur țel, să protejeze (...) este pentru stat un giuvaer prețios”. (Tzu 2004, 72) A fost, pentru Roma, nu numai cel mai înverșunat și cel mai capabil adversar, ci și cel mai bun profesor, poate cel mai strălucit în *ars belli*. De la confruntările cu el, armata romană și toată societatea romană și-au călit moralul, tenacitatea și voința. Armata romană și-a învățat lecțiile, prin sacrificiul suprem, din dezastrele în care a cufundat-o Hannibal, preluându-i multe dintre tactici, dar mai ales atacul pe flancuri și utilizarea operațiunilor psihologice asupra adversarului.

Nu întâmplător Hannibal este mereu actual, fiind descris de multe arte ale războiului, profesorul tuturor militarilor, din toate timpurile, demonstrează de fiecare dată că este un războinic cu totul și cu totul special, cel care face cinste numelui, fiind asemenea zeului, mai ales al celui al războiului.

BIBLIOGRAFIE

- Bagnall, Nigel. 2018. *Războaiele punice. 264-146 î. Hr.* București: Editura Litera.
- Clausewitz, Carl von. 2014. *Despre război.* București: Editura Antet XX Press.
- Machiavelli, Niccolo. 1999. *Arta războiului.* Oradea: Editura Antet.
- Mills, Clifford W. 2008. *Ancient World Leaders. Hannibal.* New York: Chelsea House Publishers.
- Strechie, Mădălina. 2015. “The Punic Wars: a «clash of civilizations» in Antiquity”. *The 21st International Conference The Knowledge-Based Organization, Conference Proceedings 2, Economic, Social and Administrative approaches to The Knowledge-Based Organization.* Sibiu: ”Nicolae Bălcescu” Land Forces Academy Publishing House.

- 2016. „Hannibal, strateg model.” *Acta Centri Lucusiensis* (Centrul de Studii DacoRomanistice Lucus). Nr. 4 B. www.laurlucus.ro/acta-centri-lucusiensis/acl-nr-4b2016.
 - 2019. ”Forms of Terrorism in Ancient Rome.” *The 25th International Conference THE KNOWLEDGE - BASED ORGANIZATION, Conference Proceedings 2, Economic, Social and Administrative Approaches to the Knowledge – Based Organization*. Sibiu: ”Nicolae Bălcescu” Land Forces Academy Publishing House.
 - 2020. ”The emotion at Rome in front of Hannibal described by Livy.” *The Dialogue of Multicultural Discourse. History, Political Sciences, International Relations*. Târgu-Mureș: Editura Arhipelag XXI Press.
- Tzu, Sun. 2004. *Arta războiului*. Editura Samizdat.

ISSN (online) 2065-8281
ISSN (print) 1584-1928
L-1584-1928

Lucrarea conține 90 de pagini.

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”
Șoseaua Panduri, nr. 68-72, sector 5, București
e-mail: buletinul@unap.ro
Tel. 319.48.80/0365; 0453